

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ, ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ
ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

Θεοδούλη Αλεξιάδου • Άννα Π. Βακάλη • Ευαγγελία Καλούδη
Χρυσάνθη Κουμπάρου • Τριαντάφυλλος Η. Κωτόπουλος
Πολυξένη Κ. Μπίστα • Στυλιανή Σπ. Νάκη • Δημήτρης Σ. Πάνος

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

Α΄ Λυκείου

Α΄ ΤΕΥΧΟΣ

ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ ΥΠΟΛΟΓΙΣΤΩΝ ΚΑΙ ΕΚΔΟΣΕΩΝ «ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ»

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

Α΄ Λυκείου

Α΄ ΤΕΥΧΟΣ

Επιστημονική Επιτροπή Αξιολόγησης

Συντονιστής / Αξιολογητής

Λάμπρος Βαρελάς

Εν ενεργεία μέλος Δ.Ε.Π.

Αξιολογήτρια

Ελευθερία Ζάγκα

Εν ενεργεία εκπαιδευτικός

Αξιολογήτρια

Ιωάννα Χαλίσιανη

Εν ενεργεία εκπαιδευτικός

Τεχνικός Εμπειρογνώμονας

Σοφία Τζελέπη

Πτυχιούχος Πληροφορικής

Επικουρικός Εμπειρογνώμονας

Ειρήνη Σταυριανού

Πτυχιούχος τεχνολογίας γραφικών τεχνών

**Υπεύθυνη Διδακτικού Πακέτου
για το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής**

Αγλαΐα Τουρίμπαμπα

Σύμβουλος Β΄ ΙΕΠ

Πράξη με τίτλο: «Συγγραφή, Αξιολόγηση και Ένταξη διδακτικών βιβλίων στο Μητρώο Διδακτικών Βιβλίων και στην Ψηφιακή Βιβλιοθήκη Διδακτικών Βιβλίων» με κωδικό ΟΠΣ 6010165 στο Πρόγραμμα «Ανθρώπινο Δυναμικό και Κοινωνική Συνοχή» 2021-2027

ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

Σπυρίδων Δουκάκης

Πρόεδρος του Δ.Σ. του Ινστιτούτου Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Υπεύθυνος Πράξης

Διονύσιος Μουρελάτος

Σύμβουλος Α΄ του Ινστιτούτου Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Αναπληρωτής Υπεύθυνος Πράξης

Στυλιανός Μαυρατζάς

Σύμβουλος Α΄ του Ινστιτούτου Εκπαιδευτικής Πολιτικής

**«Με τη συγχρηματοδότηση της Ευρωπαϊκής Ένωσης»
και το Πρόγραμμα «Ανθρώπινο Δυναμικό και Κοινωνική Συνοχή»**

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
Υπουργείο Παιδείας, Θρησκευμάτων
και Αθλητισμού

Με τη συγχρηματοδότηση
της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Πρόγραμμα
Ανθρώπινο Δυναμικό και
Κοινωνική Συνοχή

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ, ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ
ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

Θεοδούλη Αλεξιάδου • Άννα Π. Βακάλη • Ευαγγελία Καλούδη • Χρυσάνθη Κουμπάρου
Τριαντάφυλλος Η. Κωτόπουλος • Πολυξένη Κ. Μπίστα • Στυλιανή Σπ. Νάκη • Δημήτρης Σ. Πάνος

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

Α΄ Λυκείου

Α΄ ΤΕΥΧΟΣ

ΑΝΑΔΟΧΟΣ ΣΥΓΓΡΑΦΗΣ: πεδίο

ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΕΚΔΟΣΗΣ

ΣΥΓΓΡΑΦΙΚΗ ΟΜΑΔΑ

Θεοδούλη Αλεξιάδου, Δρ Université Paris IV-Sorbonne,
ΕΔΙΠ Τμήματος Θεατρικών Σπουδών ΕΚΠΑ
Άννα Π. Βακάλη, Δρ Γλώσσας και Δημιουργικής Γραφής, ΕΔΙΠ,
ΠΤΝ Πανεπιστήμιο Δυτ. Μακεδονίας
Ευαγγελία Καλούδη, Δρ Διδακτικής της Λογοτεχνίας, ΦΠΨ ΕΚΠΑ,
Φιλολόγος εκπαιδευτικός
Χρυσάνθη Κουμπάρου, Δρ Παιδαγωγικής, ΦΠΨ ΕΚΠΑ,
Σύμβουλος Εκπαίδευσης
Τριαντάφυλλος Η. Κωτόπουλος, Καθηγητής Δημιουργικής
Γραφής και Νεοελληνικής Λογοτεχνίας, ΠΤΝ Πανεπιστήμιο
Δυτ. Μακεδονίας
Πολυξένη Κ. Μπίστα, Δρ Φιλολογίας, Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων,
πρώην Σύμβουλος Α΄ ΙΕΠ
Στυλιανή Σπ. Νάκη, Δρ Διδακτικής της Λογοτεχνίας, ΦΠΨ ΕΚΠΑ,
Φιλολόγος Διευθύντρια Β΄ Αρσακείου Λυκείου Ψυχικού
Δημήτρης Σ. Πάνος, Μεταπτυχιακό Δίπλωμα, ΦΠΨ ΕΚΠΑ,
Φιλολόγος εκπαιδευτικός

ΣΥΝΤΟΝΙΣΜΟΣ –
ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΕΚΔΟΣΗΣ
ΓΛΩΣΣΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ

Σίνος Γκιώκας, Φυσικός
Τέτη Παλαιοθοδώρου, Φιλολόγος

ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΕΝΤΥΠΟΥ
ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΗ ΣΕΛΙΔΟΠΟΙΗΣΗ
ΜΑΚΕΤΑ – ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΕΞΩΦΥΛΛΟΥ

Εκδόσεις Πεδίο
Σοφία Μακρινού, Γραφίστρια
Στέλλα Κατεργιαννάκη, Γραφίστρια

**ΣΥΝΤΕΛΕΣΤΕΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ
ΨΗΦΙΑΚΩΝ ΜΑΘΗΣΙΑΚΩΝ
ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΩΝ**

ΣΥΛΛΗΨΗ – ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ
ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΨΗΦΙΑΚΩΝ
ΜΑΘΗΣΙΑΚΩΝ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΩΝ
ΤΕΧΝΙΚΗ ΥΛΟΠΟΙΗΣΗ ΨΗΦΙΑΚΩΝ
ΜΑΘΗΣΙΑΚΩΝ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΩΝ

Συγγραφική ομάδα

Κωνσταντίνος Κουσουλός, Μεταπτυχιακό Δίπλωμα,
Τμήμα Πληροφορικής και Τηλεπικοινωνιών ΕΚΠΑ,
εκπαιδευτικός Πληροφορικής

Η ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ

Το Βιβλίο του μαθητή/της μαθήτριας σας προσκαλεί σε ένα ταξίδι στη Λογοτεχνία. Είναι το ένα από τα τρία βιβλία που περιλαμβάνει το διδακτικό πακέτο της Α΄ τάξης Λυκείου. Τα άλλα δύο είναι το Συγγραφικό Σημειωματάριο για τον μαθητή/τη μαθήτρια, το οποίο συνδέεται με τη διδασκαλία του αυτοτελούς εκτενούς λογοτεχνικού έργου, και το Εγχειρίδιο Δημιουργικής Γραφής για τον/την εκπαιδευτικό.

Το βιβλίο έχει οργανωθεί ως εξής: μετά από αυτή την Εισαγωγή θα βρείτε τον πίνακα περιεχομένων, τη «χρονογραμμή» της εξέλιξης της νέας ελληνικής και της παγκόσμιας Λογοτεχνίας και ακολουθούν οι τέσσερις «συστάδες», δηλαδή οι τέσσερις ενότητες κειμένων. Στην αρχή κάθε «συστάδας» παρατίθενται οι προοργανωτές και τα σημεία θεωρητικής εστίασης, που προσανατολίζουν και καθοδηγούν τους αναγνώστες/τις αναγνώστριες του βιβλίου. Τέλος, παρατίθεται η γενική βιβλιογραφία/δικτυογραφία.

Με βάση το Πρόγραμμα Σπουδών, τα κείμενα που επιλέχθηκαν εγγράφονται στις παρακάτω τέσσερις «συστάδες» (η καθεμία τους αποτυπώνεται με διαφορετικό χρώμα), που παραδίδονται σε τρία τεύχη: (1) «Με τη λογική ή με το συναίσθημα;» στο 1ο τεύχος, (2) «Τι πραγματικά αξίζει;» στο 2ο τεύχος, (3) «Ποιος απ' τους δυο μας είναι ο Άλλος;» και (4) «Λογοτεχνικά κείμενα για τη Λογοτεχνία» στο 3ο τεύχος. Στις «συστάδες» έχουν επιλεγεί, αυτοτελώς ή αποσπασματικά, ποιήματα, διηγήματα, νουβέλες, μυθιστορήματα, θεατρικά έργα και κινηματογραφικά σενάρια, σίχτοι τραγουδιών και γκράφικ νόβελς, που ανταποκρίνονται στα κριτήρια της ποιότητας του διδακτικού υλικού και της αντιπροσωπευτικότητας λογοτεχνών, σχολών και τεχνοτροπιών, και παράλληλα στις αναζητήσεις και τα ενδιαφέροντα των μαθητών και μαθητριών της Α΄ τάξης, προσφέροντας ερεθίσματα για προσωπικό και συλλογικό αναστοχασμό. Πρόκειται για κείμενα παλαιότερων και νεότερων δημιουργών οι οποίοι και οι οποίες εμπλούτισαν και ανανέωσαν τη λογοτεχνική μας παράδοση, συμβάλλοντας δημιουργικά στη διαμόρφωση του νεοελληνικού πολιτισμού. Επιπλέον, αξιοποιούνται και έργα σύγχρονων λογοτεχνών. Τα κείμενα αυτά πλαισιώνονται από σημαντικά έργα ξένων λογοτεχνών, παλαιότερων, νεότερων και σύγχρονων, σε δόκιμες μεταφράσεις.

Τα κείμενα παρατίθενται ανά συστάδα με χρονολογική ακολουθία, από τα παλαιότερα στα νεότερα και τα σύγχρονα, με βάση το έτος της πρώτης δημοσίευσης του έργου. Με τον τρόπο αυτόν, αναδεικνύονται οι συνέχειες και οι διαφοροποιήσεις ως προς τη γλώσσα, τη μορφή, τους λογοτεχνικούς τρόπους και εντοπίζονται οι εκλεκτικές συγγένειες αλλά και οι αποκλίσεις στις θεματικές επιλογές διαφορετικών εποχών. Έτσι, τα νεότερα κείμενα διαλέγονται με τα παλαιότερα, και αντίστροφα, γίνονται «σταυροδρόμια» φωνών που συμβαδίζουν ή συγκρούονται, και εσείς καλείστε να συνομιλήσετε με αυτά, ως σύγχρονοι αναγνώστες, μέσα από τον δικό σας αναγνωστικό ορίζοντα.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Το κάθε έργο που έχει επιλεγεί πλαισιώνεται από ποικίλα στοιχεία. Συγκεκριμένα, ύστερα από κάθε κείμενο αναγράφεται η πηγή από όπου αντλήθηκε και σε αγκύλη [] εμφανίζεται το έτος της πρώτης έκδοσής του. Όπου απαιτείται λεξιλόγιο, αυτό παρατίθεται υποσελίδια. Σε πολλές περιπτώσεις, τα κείμενα πλαισιώνονται από ευσύνοπτα στοιχεία θεωρίας της λογοτεχνίας. Κάθε λογοτεχνικό έργο συνοδεύεται από ενδεικτικές ευάριθμες ποικιλόμορφες δραστηριότητες. Στη συνέχεια, παρατίθεται ένα σύντομο βιογραφικό σημείωμα για τον/τη συγγραφέα του. Αυτά τα εργοβιογραφικά στοιχεία μπορούν να υποστηρίξουν κατά περίπτωση την ανάγνωση των κειμένων, εμπλουτίζοντας την ερμηνευτική διαδικασία, χωρίς όμως να καλύπτουν με την παρουσία τους «τις φωνές» των λογοτεχνικών κειμένων και των μαθητών και μαθητριών ως αναγνωστών. Τα κείμενα συνομιλούν διακαλλιτεχνικά με επιλεγμένο εικαστικό υλικό, συναφές ως προς το περιεχόμενο. Επιπλέον, υπάρχουν διασυνδέσεις με συμπληρωματικό υποστηρικτικό ψηφιακό υλικό, μέσω QR Codes, το οποίο προσφέρει τη δυνατότητα διαφοροποιημένης προσέγγισης των έργων και συχνά υποστηρίζει την πρόσληψη της ανάγνωσης με παιγνιώδη χαρακτήρα.

Ύστερα από όλα τα έργα της κάθε «συστάδας» προτείνονται προς επιλογή δημιουργικές δραστηριότητες συνανάγνωσής τους. Στη συνέχεια, παρατίθενται παραπομπές με QR Codes σε άλλα κείμενα, τα οποία συνδιαλέγονται με τα έργα της «συστάδας». Η «συστάδα» ολοκληρώνεται με θεωρητικά κείμενα τα οποία φωτίζουν τόσο τα επιλεγμένα έργα όσο και το συγγραφικό σύμπαν ευρύτερα.

Ποικίλα στοιχεία που πλαισιώνουν το κυρίως υλικό, χωρίς να συνοδεύονται από δραστηριότητες (αναγνώσεις λογοτεχνικών κειμένων, εικαστικά έργα, υποστηρικτικό ψηφιακό υλικό, συμπληρωματικά και θεωρητικά κείμενα κ.ά.), μπορούν να αξιοποιούνται από τον/την εκπαιδευτικό ποικιλοτρόπως με βάση το μαθησιακό προφίλ των μαθητών και μαθητριών, τη δυναμική της τάξης και τους διδακτικούς στόχους που θα θέσει.

Η πράξη της λογοτεχνικής ανάγνωσης στη σχολική τάξη δεν αποτελεί μια ιδιωτική πρακτική, αλλά συντελείται ως πράξη συνανάγνωσης, που, στην επιθυμητή μορφή της, διαμορφώνει όρους κοινότητας αναγνωστών. Στη λογοτεχνία οι άνθρωποι βρίσκουμε μια κοινή πολιτιστική ταυτότητα, «βιώνοντας» εμπειρίες και «αντιμετωπίζοντας» περιστάσεις που πιθανόν δεν θα μπορούσαμε να γνωρίσουμε με κανέναν άλλον τρόπο – και πολύ περισσότερο οι μαθητές και οι μαθήτριές μας. Η εξέλιξή τους σε επαρκείς αναγνώστες τους προσφέρει όχι μόνο τη δυνατότητα να απολαύσουν αισθητικά τα κείμενα και να συγκινηθούν, αλλά και να εμπλουτίσουν την ενσυναίσθησή τους και σταδιακά να καταστούν κριτικά σκεπτόμενοι άνθρωποι.

Ο/Η εκπαιδευτικός της τάξης θα υποστηρίξει διαμεσολαβητικά τη βίωση αυτής της μοναδικής αισθητικής εμπειρίας που προσφέρει η επαφή και η γνωριμία με τα επιλεγμένα κείμενα και το συνοδευτικό τους υλικό.

ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΚΑΙ ΠΑΓΚΟΣΜΙΑ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

ΝΕΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

Α. ΑΠΟ ΤΙΣ ΑΠΑΡΧΕΣ ΜΕΧΡΙ ΤΟΝ 18ο αι.

Δημοτικό τραγούδι

11ος-15ος αι. ΠΡΙΝ ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΛΩΣΗ

Το έπος του Διγενή Ακρίτη
Ιπποτικά και άλλα μυθιστορήματα

15ος-17ος αι. ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΑΛΩΣΗ

Κρητική Λογοτεχνία

18ος αι.

Νεοελληνικός Διαφωτισμός

Β. ΔΕΚΑΤΟΣ ΕΝΑΤΟΣ ΚΑΙ ΕΙΚΟΣΤΟΣ ΑΙΩΝΑΣ

Τέλη 18ου-1821

Οι δεκαετίες πριν την Επανάσταση

α' μισό του 19ου αιώνα

Ευρωπαϊκός Ρομαντισμός

Επτανησιακή ποίηση

μέσα 19ου αιώνα

Ευρωπαϊκός Ρεαλισμός /
Νατουραλισμός
Παρνασσισμός

1830-1880

Το ελληνικό κράτος
Οι Φαναριώτες και η Αθηναϊκή Σχολή
Ελληνικός Ρομαντισμός

τέλη 19ου αι.

Ευρωπαϊκός Μοντερνισμός στην ποίηση
I: Συμβολισμός

1880-1930

Το γλωσσικό ζήτημα και ο Ψυχάρης
Η γενιά του 1880. Νέα Αθηναϊκή Σχολή
Η πεζογραφία μετά το 1880

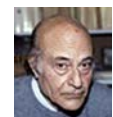
δεκαετία 1920 κ.ε.

Ευρωπαϊκός Μοντερνισμός στην πεζογραφία

Ευρωπαϊκός Μοντερνισμός στην ποίηση II:
Υπερρεαλισμός

1930-1945

Η γενιά του 1930. Ποίηση και πεζογραφία
Υπερρεαλισμός και νεότεροι ποιητές

1945-σήμερα

Μεταπολεμική ποίηση και
πεζογραφία

1960 κ.ε.

Μεταμοντερνισμός

ΧΡΟΝΟΓΡΑΜΜΗ
ΚΕΙΜΕΝΩΝ
ΕΓΧΕΙΡΙΔΙΟΥ

ΠΡΩΤΗ ΔΗΜΟΣΙΕΥΣΗ ΚΕΙΜΕΝΑ

- Δημοτικό τραγούδι, «Του γιοφυριού της Άρτας»
- 1849 Διονύσιος Σολωμός, «Εις Φραγκίσκα Φραΐζερ»
- 1863 Αριστοτέλης Βαλαωρίτης, «Ο θράχος και το κύμα»
- 1866 Fyodor Dostoyevsky, *Έγκλημα και τιμωρία* (απόσπασμα)
- 1869 Charles Baudelaire, «Τα μάτια των φτωχών»
- 1884 Γεώργιος Βιζυηνός, *Το μόνον της ζωής του ταξειδίου* (απόσπασμα)
- 1887 Αλέξανδρος Παπαδιαμάντης, «Το χριστόψωμο»
- 1890 Κωστής Παλαμάς, «[Ο ποιητής εμπνέεται...]
- 1895-1900 Marcel Proust, «Η δύναμη του μυθιστοριογράφου»
- 1901 Κωνσταντίνος Π. Καβάφης, «Θερμοπύλες»
- 1904 Κωνσταντίνος Π. Καβάφης, «Che fece... il gran rifiuto»
- 1905 Leo Tolstoy, «Ο Αλιόσα το τσουκάλι»
- 1912 Κωνσταντίνος Θεοτόκης, *Η τιμή και το χρήμα* (απόσπασμα)
- 1915 Franz Kafka, *Η μεταμόρφωση* (απόσπασμα)
- 1921 Κωνσταντίνος Π. Καβάφης, «Μελαγχολία του Ιάσονος Κλεάνδρου· ποιητού εν Κομμαγηνή· 595 μ.Χ.»
- 1924 Anna Akhmatova, «Η Μούσα»
- 1927 Κώστας Καρυωτάκης, «[Είμαστε κάτι...]
- 1928 Κωνσταντίνος Π. Καβάφης, «Ηγεμών εκ Δυτικής Λιβύης»
- 1929 Virginia Woolf, *Ένα δικό σου δωμάτιο* (απόσπασμα)
- 1937 Γιάννης Ρίτσος, *Το τραγούδι της αδελφής μου*
- 1939 Γιώργος Σαραντάρης, «[Δεν είμαστε ποιητές σημαίνει...]
- 1940 Γιώργος Σεφέρης, «Αφήγηση»
- 1941 Δημήτρης Ψαδάς, *Μαντάμ Σουσου*
- 1944 Tennessee Williams, *Ο γυάλινος κόσμος* (απόσπασμα από την Έβδομη Σκηνή)
- 1951 Paul Éluard, «Και ένα χαμόγελο»
- 1952 Τάσος Λειβαδίτης, «Αυτό το αστέρι είναι για όλους μας»
- 1954 Αντώνης Σαμαράκης, «Το ποτάμι»
- 1961 Νίκος Καζαντζάκης, *Αναφορά στον Γκρέκο* (απόσπασμα)
- Κοσμάς Πολίτης, *Στου Χατζηφράγκου* (απόσπασμα)
- 1962 Jean Anouilh, *Αντιγόνη* (απόσπασμα)
- Gabriel García Márquez, «Μια απ' αυτές τις μέρες»
- 1965 Γιώργος Σεφέρης, «Η γλώσσα στην ποίησή μας»
- Δημήτρης Χατζής, «Τετριμμένα σύμβολα»

ΠΡΩΤΗ ΔΗΜΟΣΙΕΥΣΗ ΚΕΙΜΕΝΑ

- 1970 Μανόλης Αναγνωστάκης, «[Το θέμα είναι τ ό ρ α τι λες...]»
Νίκος Γκάτσος, «Απόψε φθινοπώριασε»
- Μανόλης Αναγνωστάκης, «Ποιήματα που μας διάβασε
ένα βράδυ ο λοχίας Otto V...»
- 1971 Οδυσσέας Ελύτης, *Το Μονόγραμμα* (απόσπασμα)
Γιώργος Ιωάννου, «Το κρεβάτι»
Μίλτος Σαχτούρης, «Το κεφάλι του ποιητή»
- 1972 Μέλπω Αξιώτη, *Η Κάδμω* (απόσπασμα)
Miroslav Holub, «Παραμύθι»
- 1974 Οδυσσέας Ελύτης, «Πρώτα-πρώτα»
- 1979 Νίκος Καρούζος, «Διερώτηση για να μην κάδομαι άεργος»
- 1980 Κατερίνα Γώγου, «Θα 'ρθει καιρός»
- Ρέα Γαλανάκη, *Βασιλεύς ή στρατιώτης;* (απόσπασμα)
- 1982 Σημειώσεις, σκέψεις, σχόλια για τη λογοτεχνία
Τζένη Μαστοράκη, *Ο ποιητής* (απόσπασμα)
- 1989 Θανάσης Βαλτινός, *Στοιχεία για τη δεκαετία του '60* (απόσπασμα)
- 1991 Ιάκωβος Καμπανέλλης, *Ο επικήδειος*
- 1992 Μάρω Δούκα, «Η τέχνη του κολυμπιστή σε μια κουταλιά νερό»
(απόσπασμα)
- 1997 Roberto Benigni, Vincenzo Cerami, *Η ζωή είναι ωραία* (απόσπασμα)
- 1998 Ρέα Γαλανάκη, *Ελένη, ή ο Κανένας* (απόσπασμα)
- 1999 Χριστόφορος Μηλιώνης, «Βιντεοκάμερα Panasonic»
- 2001 Νάσος Βαγενάς, «Το πρόβλημα με τη Μούσα»
- 2007 Τίτος Πατρίκιος, «Η ιστορία του Σίσυφου»
- 2008 Αργύρης Χιόνης, «Η ομορφιά που γεννιόταν και πέθαινε
απαρτήρητη και που, παρ' όλα αυτά, ποτέ δεν το έβαλε κάτω»
- 2012 Ανδρέας Μήτσου, *Ο κίτρινος στρατιώτης* (απόσπασμα)
Robert Seethaler, *Ο καπνοπώλης* (απόσπασμα)
- 2014 Régis Jauffret, *Μια οικογένεια για το καλοκαίρι*
- 2015 Warsan Shire, «Πατρίδα»
- 2016 Κική Δημουλά, «Εξακριβωμένα»
- 2017 Ελισάβετ Χρονοπούλου, «Bon voyage»
- 2019 Kanellos Cob, *Ο ζητιάνος του Ανδρέα Καρκαβίτσα* (απόσπασμα)
Ian McEwan, *Μηχανές σαν κι εμένα* (απόσπασμα)
- 2020 Φωτεινή Τσαλικογλου, Τασούλα Επτακοίλη, *Με βλέπεις;* (απόσπασμα)

ΣΥΣΤΑΔΑ 1η «Με τη λογική ή με το συναίσθημα;»

• Διονύσιος Σολωμός, «Εις Φραγκίσκα Φραιζερ»	17
• Fyodor Dostoyevsky, <i>Έγκλημα και τιμωρία</i>	19
• Αλέξανδρος Παπαδιαμάντης, «Το χριστόψωμο»	27
• Κωνσταντίνος Π. Καβάφης, «Θερμοπύλες»	33
• Κωνσταντίνος Θεοτόκης, <i>Η τιμή και το χρήμα</i>	35
• Γιάννης Ρίτσος, <i>Το τραγούδι της αδελφής μου</i>	40
• Paul Éluard, «Και ένα χαμόγελο»	43
• Κοσμάς Πολίτης, <i>Στου Χατζηφράγκου</i>	45
• Δημήτρης Χατζής, «Τετριμμένα σύμβολα»	48
• Νίκος Γκάτσος, «Απόψε φθινοπώριασε»	55
• Οδυσσέας Ελύτης, <i>Το Μονόγραμμα</i>	57
• Miroslav Holub, «Παραμύδι»	62
• Θανάσης Βαλτινός, <i>Στοιχεία για τη δεκαετία του '60</i>	64
• Χριστόφορος Μηλιώνης, «Βιντεοκάμερα Panasonic»	66
• Ανδρέας Μήτσου, <i>Ο κίτρινος στρατιώτης</i>	74
• Κική Δημουλά, «Εξακριβωμένα»	78
• Ελισάβετ Χρονοπούλου, «Bon voyage»	80
Δραστηριότητες συνανάγνωσης	85
Παραπομπές σε άλλα κείμενα	88
Θεωρητικά κείμενα	89
Πίνακας αυτοαξιολόγησης	94

«Με λογισμό και μ' όνειρο»

(Δ. Σολωμός, *Ελεύθεροι πολιορκημένοι*)

Ο Σκεπτόμενος, Auguste Rodin, Μουσείο Ροντέν

**ΜΕ ΤΗ
ΛΟΓΙΚΗ
Ή ΜΕ ΤΟ
ΣΥΝΑΙΣΘΗΜΑ;**

Στη συστάδα αυτή θα διαβάσετε ποικίλα λογοτεχνικά κείμενα που πραγματεύονται το θέμα «Με τη λογική ή με το συναίσθημα;». Επιδιώκεται:

- ▲ Να προβληματιστείτε για τη σχέση ανάμεσα στη λογική και το συναίσθημα: τη δύναμή τους, την υπεροχή της μίας ή της άλλης σε διαφορετικές περιστάσεις, τον τρόπο με τον οποίο επιλέγουμε ή συνθέτουμε τις δύο αυτές οπτικές.
- ▲ Να αναγνωρίσετε, μέσα από τη μελέτη των διαφορετικών κειμενικών ειδών, τους διαφορετικούς λογοτεχνικούς τρόπους και τις ιδιαίτερες οπτικές με τις οποίες οι συγγραφείς αποτυπώνουν τη σχέση λογικής και συναισθήματος.
- ▲ Να (ανα)διαμορφώσετε τη δική σας άποψη για τη σχέση λογικής και συναισθήματος, αφού συζητήσετε με τους συμμαθητές και τις συμμαθήτριάς σας με αφορμή τα κείμενα.
- ▲ Να προσεγγίσετε το θέμα μέσα και από άλλους τρόπους έκφρασης της τέχνης (ζωγραφική, γλυπτική, κινηματογράφο, μουσική).
- ▲ Να μπορέσετε να εκφράσετε τη δική σας οπτική, δημιουργώντας και απολαμβάνοντας κείμενα.

ΣΗΜΕΙΑ ΘΕΩΡΗΤΙΚΗΣ ΕΣΤΙΑΣΗΣ

- ▲ Ρομαντισμός
- ▲ Μυθιστόρημα
- ▲ Ρεαλισμός
- ▲ Αναχρονία
- ▲ Λογοτεχνία και Ιστορία
- ▲ Υπερρεαλισμός

ΤΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΣΟΛΩΜΟΣ

Εις Φραγκίσκα Φραίζερ

Μικρός προφήτης έριξε σε Κορασιά τα μάτια
Και στους κρυφούς του λογισμούς χαρά γιομάτους είπε:
«Κι' αν για τα πόδια σου, Καλή, κι' αν για την κεφαλή σου,
Κρίνους ο λίθος έβγανε, χρυσό στεφάν' ο ήλιος,
Δώρο δεν έχουνε για Σε και για το μέσα πλούτος.
Όμορφος κόσμος ηθικός αγγελικά πλασμένος!»

*Εις Φραγκίσκα Φραίζερ.
Διαβάζει η Μαρία
Μαυρομμάτη.*

Σολωμός, Δ. (1954 [1849]). Άπαντα, Λ. Πολίτης (Επιμ.). Αθήνα: Ίκαρος.

*Κορίτσι που διαβάζει, Johann Georg Meyer
(1848, Milwaukee Art Museum).*

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

1. Στο κείμενο καταγράφονται μια σειρά από παράγοντες που συντελούν στη «χαρά» του μικρού προφήτη. Ποιοι είναι αυτοί και πώς συσχετίζονται μεταξύ τους; Να αιτιολογήσετε τη γνώμη σας με λέξεις και φράσεις του ποιήματος.
2. «Όμορφος κόσμος ηθικός αγγελικά πλασμένος»: με αφορμή τη φράση αυτή, να γράψετε ένα δικό σας μικρό ποίημα (με ομοιοκαταληξία ή σε ελεύθερο στίχο) ή ένα σύντομο πεζό (με διάλογο, μονόλογο ή πρωτοπρόσωπη αφήγηση) ή να συνθέσετε ένα τραγούδι ή να ζωγραφίσετε έναν πίνακα με θέμα το πώς εσείς βλέπετε/βιώνετε τον κόσμο στον οποίο ζείτε.

Εις Φραγκίσκα Φραίζερ 1

Εις Φραγκίσκα Φραίζερ 2

ΓΝΩΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

Ρομαντισμός: Πρόκειται για ένα σημαντικό πνευματικό καλλιτεχνικό κίνημα του 19ου αιώνα, που έχει πάρει πολλές αποχρώσεις στις διάφορες ευρωπαϊκές χώρες στις οποίες εμφανίστηκε.

Για τον βασικό πυρήνα των χαρακτηριστικών του στη λογοτεχνία βλέπε:

Ο Δ. Σολωμός και ο Ρομαντισμός - κείμενο

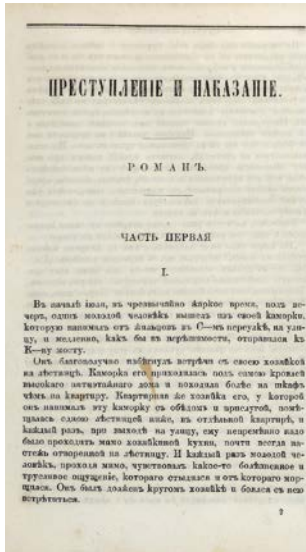
ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΣΟΛΩΜΟΣ (1798-1857)

Εθνικός ποιητής, εκφραστής του νεοελληνικού λυρικού λόγου, αναδείχθηκε ηγέτης της επαναστατικής ποίησης. Η ποιητική του είναι στενά συνδεδεμένη με τον Ευρωπαϊκό Ρομαντισμό. Πρόκειται για μια από τις σημαντικότερες φυσιογνωμίες του νεότερου Ελληνισμού του 19ου αιώνα. Στο έργο του, το οποίο διακρίνεται για την υψηλή ποιητική έκφραση, αποτυπώνεται η αφοσίωσή του στην πατρίδα και το ιδανικό της ελευθερίας. Έργα του, ενδεικτικά, *Ύμνος εις την Ελευθερίαν*, *Ο Λάμπρος*, *Ο Κρητικός*, *Ελεύθεροι πολιορκημένοι*, *Ο Πόρφυρας*.

FYODOR DOSTOYEVSKY

Έγκλημα και τιμωρία

(απόσπασμα)

Το μυθιστόρημα του Φ. Ντοστογιέφσκι *Έγκλημα και τιμωρία* πραγματεύεται την εσωτερική πάλη του ανθρώπου που τυραννιέται από τη συνείδησή του, καθώς έχει παραβιάσει τους γραπτούς και άγραφους νόμους. Κεντρικός χαρακτήρας είναι ο Ρασκόλνικοφ, φοιτητής της Νομικής στην Αγία Πετρούπολη. Είναι πολύ φτωχός και η ζωή του κυλάει μέσα στη μιζέρια και την εξαθλίωση. Για να ζήσει αναγκάζεται να βάζει ενέχυρο πράγματά του σε μια γριά τοκογλύφο, την οποία ποτέ δεν μπορεί να ξεπληρώσει. Καθώς βρίσκεται σε απόγνωση, περνάει από το μυαλό του να τη ληστέψει. Στη συνέχεια, στο παρακάτω απόσπασμα (από το 3ο και το 4ο κεφάλαιο του Α΄ μέρους του μυθιστορήματος) ο Ρασκόλνικοφ (Ρόντια) παίρνει ένα γράμμα από την αγαπημένη μητέρα του και έτσι μαθαίνει τα νέα για την αδελφή του, την Ντούνια.

Μάδε, αγαπημένε μου Ρόντια, ότι παρουσιάστηκε ένας γαμπρός για την Ντούνια μας κι εκείνη έδωσε τη συγκατάθεσή της, πράγμα που διάζομαι να σου ανακοινώσω. Αν και έγινε δίχως τη δική σου συγκατάθεση, δεν θα θυμώσεις γι' αυτό ούτε με μένα ούτε με την Ντούνια, όταν θα μάθεις ότι μας ήταν αδύνατο να τ' αναβάλουμε. Άλλωστε, αφού δεν ήσουνα εδώ, δεν θα μπορούσες να εκτιμήσεις την κατάσταση σωστά. Να πώς έγιναν τα πράγματα:

Ο Πιοτρ Πετρόβιτς Λούζιν, ο μέλλον γαμπρός, αυλικός σύμβουλος τώρα, είναι μακρινός συγγενής της Μάρδας Πετρόβνα, που έπαιξε σπουδαίο ρόλο σ' αυτή την υπόθεση. Μας διαβίβασε με τη Μάρδα Πετρόβνα την επιθυμία του να μας γνωρίσει. Φυσικά τον δεχτήκαμε καθώς πρέπει, του προσφέραμε καφέ και την άλλη μέρα κιόλας έστειλε ένα γράμμα, όπου με μεγάλη ευγένεια ζητούσε την Ντούνια και γύρευε απάντηση κατηγορηματική και γρήγορη. Είναι άνθρωπος πολυάσχολος και πρέπει να φύγει σε λίγο για την Πετρούπολη, γιατί το κάθε λεπτό του είναι πολύτιμο. Όπως είναι αυτονόητο, τα χάσαμε στην αρχή: Μας ήρθε τόσο απότομα και δεν το περιμέναμε. Καθίσαμε όλη την ημέρα οι δυο μας για να το σκεφτούμε και να το κουβεντιάσουμε. Είναι άνθρωπος πολύ ευκατάστατος, έχει δυο θέσεις ταυτοχρόνως και αρκετή περιουσία κιόλας. Βέβαια, είναι σαρανταπεντάρης, έχει όμως παρουσιαστικό αρκετά καλό και μπορεί ν' αρέσει ακόμα στις γυναίκες. Κατά τα άλλα, είναι άνθρωπος σοβαρός και

αξιοπρεπέστατος, μόνο που θα μπορούσε να τον πάρει κανείς για στριμμένο και ακατάδεχτο. Ίσως όμως να είναι έτσι φαινομενικά, μια εντύπωση που σχηματίζει κανείς με την πρώτη ματιά. Θέλω να σε προειδοποιήσω, αγαπημένε μου Ρόντια, να μην τον κρίνεις απότομα και βιαστικά, όπως το συνηθίζεις, αν τύχει και του βρεις κάτι που δεν θα σου αρέσει με την πρώτη ματιά, όταν θα τον ιδείς στην Πετρούπολη – πράγμα που δεν θ' αργήσει να γίνει.

Σ' το λέω αυτό για κάθε ενδεχόμενο, παρόλο που είμαι σίγουρη πως θα σου κάνει καλή εντύπωση. Άλλωστε, για να γνωρίσει κανείς έναν οποιονδήποτε άνθρωπο, πρέπει να τον προσέξει πολύ και να 'ναι επιφυλακτικός για να μην πέσει έξω, παρασυρμένος από κάποια προκατάληψη που δύσκολα επανορθώνεται και εξαλείφεται ύστερα. Πολλές ενδείξεις με κάνουν να πιστεύω ότι ο Πιοτρ Πετρόβιτς είναι ένας άνθρωπος από τους πιο αξιοσέβαστους. Στην πρώτη του κίολας επίσκεψη μας είπε πως είναι άνθρωπος δετικός, αλλά σε πολλά σημεία είπε ότι συμφωνεί με τις «πεποιθήσεις της καινούργιας γενιάς», κατά την έκφρασή του, και ότι εχθρεύεται τις προλήψεις... Είπε κι άλλα ακόμα, πολλά, γιατί περιαιτολογεί ως έναν βαθμό και του αρέσει να τον ακούν οι άλλοι, αλλά δεν νομίζω πως αυτό είναι μεγάλο ελάττωμα. Δεν κατάλαβα βέβαια πολλά πράγματα, η Ντούνια όμως εξήγησε ότι είναι έξυπνος και φαίνεται καλός άνθρωπος, παρόλο που δεν μπορεί κανείς να πει ότι έχει μεγάλη μόρφωση. Ξέρεις καλά τον χαρακτήρα της αδελφής σου, Ρόντια. Είναι μια κοπέλα δετική, υπομονετική και μεγαλόψυχη, όσο κι αν η καρδιά της φλογίζεται από αισθήματα – την ξέρω εγώ πολύ καλά. Φυσικά, δεν υπάρχει αίσθημα ούτε από μέρος του ούτε από μέρος της Ντούνιας, δεν πρόκειται για κανέναν μεγάλο έρωτα. Αλλά η Ντούνια, εκτός του ότι είναι έξυπνη, έχει και μια ψυχή ευγενική, είναι άγγελος σωστός και πιστεύει πως έχει καθήκον να κάνει τον άντρα της ευτυχισμένο. Αλλά κι αυτός θα φροντίζει για την ευτυχία της, δεν έχουμε κανένα λόγο ν' αμφιβάλλουμε γι' αυτό, αν και πρέπει να ομολογήσω πως έγιναν πολύ βιαστικά τα πράγματα. Έπειτα, είναι άνθρωπος αρκετά έξυπνος και υπολογιστής και ασφαλώς θα το καταλαβαίνει ότι η συζυγική του ευτυχία θα είναι τόσο πιο σίγουρη όσο πιο ευτυχισμένη θα είναι η Ντούνια.

Μπορεί να υπάρχουν βέβαια δυσαρμονίες στους χαρακτήρες, μερικές παλιές συνήθειες ή και διαφωνίες στις ιδέες (πράγματα που παρατηρούνται και στα πιο ευτυχισμένα αντρόγυνα), αλλά για το ζήτημα αυτό η Ντούνια μού είπε ότι στηρίζεται στον εαυτό της – δεν υπάρχει, λέει, λόγος ν' ανησυχούμε καθόλου, όλα θα τ' αντέξει, αν πρόκειται οι παραπέρα σχέσεις τους να είναι ειλικρινείς και τίμιες. Μην κρίνουμε έναν άνθρωπο από την εξωτερική του εμφάνιση. Και μένα, λόγου χάρη, μου φάνηκε κάπως απότομος στην αρχή, μπορεί όμως να μου φάνηκε έτσι γιατί είναι ντόμπρος – σίγουρα αυτό θα είναι. Στη δεύτερη επίσκεψή του, όταν πια του είχαμε πει το ναι, πάνω στην κουβέντα, μας είπε ότι και πριν να γνωρίσει την Ντούνια, είχε πάρει την απόφαση να διαλέξει για γυναίκα του μια νέα, δίχως προίκα, που να έχει όμως περάσει από μεγάλη φτώχεια, γιατί, λέει, ο άντρας δεν πρέπει να χρωστάει τίποτα στη γυναίκα του και είναι πολύ καλύτερα να τον βλέπει σαν ευεργέτη της. Πρέπει να προσθέσω ακόμα ότι όλα αυτά δεν τα 'πε ακριβώς όπως σου τα γράφω εγώ, αλλά με τρόπο πιο ευγενικό και όχι τόσο απότομο,

έχω ξεχάσει όμως τα λόγια που μεταχειρίστηκε. Έπειτα δεν τα είχε καλοσκεφτεί – ήτανε φανερό ότι του ξέφυγαν με τη ζωνρή συζήτηση και προσπάθησε να τα μπαλώσει ύστερα και να διασκεδάσει την εντύπωση που έκαναν. Εμένα ωστόσο μου φάνηκαν κάπως χοντροκομμένα και το είπα αργότερα στην Ντούνια, εκείνη όμως μου απάντησε, θυμωμένα μάλιστα, πως δεν έχουνε σημασία τα λόγια, αλλά οι πράξεις, και έχει δίκιο, βέβαια. Αλλά προτού να πάρει την απόφασή της, έμεινε άγρυπνη όλη τη νύχτα και, νομίζοντας πως εγώ είχα αποκοιμηθεί, σηκώθηκε κι έφερενε βόλτες πέρα-δώδε όλη τη νύχτα. Τέλος, γονάτισε και προσευχήθηκε πολλή ώρα μπροστά στα εικονίσματα και το πρωί μού είπε ότι αποφάσισε να παντρευτεί.

Όπως σου ανέφερα, ο Πιοτρ Πετρόβιτς θα έφευγε για την Πετρούπολη. Έχει κάτι σπουδαίες υποθέσεις, που επιβάλλουν την παρουσία του εκεί πέρα και θέλει ν' ανοίξει στην Πετρούπολη δικηγορικό γραφείο. Ασκεί το επάγγελμα του δικηγόρου από πολύν καιρό και τώρα τελευταία κέρδισε μια μεγάλη δίκη. Είναι απόλυτη ανάγκη να 'ρθει στην Πετρούπολη – έχει μια σημαντική υπόθεση στον Άρειο Πάγο. Έτσι, αγαπημένε μου Ρόντια, θα μπορέσει οπωσδήποτε να σου φανεί πολύ χρήσιμος. Και η Ντούνια κι εγώ έχουμε τη γνώμη ότι θα μπορούσε από τώρα κιόλας ν' αρχίσεις την καριέρα σου και να θεωρείς το μέλλον σου απόλυτα εξασφαλισμένο. Αχ! Να γινότανε τουλάχιστον αυτό! Θα 'τανε μια επιτυχία, που θα 'πρεπε να τη βλέπουμε σαν δώρο του Θεού. Η Ντούνια μόνο αυτό έχει στον νου της. Είπαμε κιόλας σχετικά μ' αυτό το ζήτημα δυο λόγια στον Πιοτρ Πετρόβιτς. Φάνηκε πολύ επιφυλακτικός και είπε ότι, φυσικά, του χρειαζότανε ένας γραμματέας. Σίγουρα, θα προτιμούσε, λέει, πιο πολύ να δίνει τον μισθό σ' έναν δικό του άνθρωπο παρά σ' έναν ξένο, φτάνει μονάχα να είναι ικανός γι' αυτή τη δουλειά (λες και δεν είσαι συ ικανός). Πάνω σ' αυτό όμως διατύπωσε μερικές επιφυλάξεις σχετικά με τις πανεπιστημιακές σου σπουδές που, κατά τη γνώμη του, δεν θα σου αφήνουν τον καιρό να δουλέψεις στο γραφείο του. Η υπόθεση έχει σταματήσει εδώ για την ώρα, αλλά η Ντούνια δεν έχει στον νου της τίποτε άλλο. Πριν από μερικές ημέρες κατάστρωσε, με πυρετώδη διασύννη, ένα σχέδιο για το μέλλον σου. Λέει πως θα μπορέσεις κατόπιν να γίνεις βοηθός και συνεταίρος ακόμα του Πιοτρ Πετρόβιτς, αφού μάλιστα σπουδάξεις και συ νομικά. Και γω συμφωνώ πέρα για πέρα μαζί της και δέχομαι όλες τις απόψεις κι όλες τις ελπίδες της. Δεν βλέπω τίποτα το απίθανο σ' αυτό και παρά τη σημερινή επιφυλακτικότητα του Πιοτρ Πετρόβιτς (επιφυλακτικότητα πολύ δικαιολογημένη, μια και δεν σε γνωρίζει ακόμα), η Ντούνια είναι απόλυτα σίγουρη πως θα τα καταφέρει να πραγματοποιήσει τους σκοπούς της, με την καλή επίδραση που ξέρει να ασκεί στον μέλλοντα σύζυγό της. Το πιστεύει. Φυσικά, αποφεύγουμε να μιλάμε για τα όνειρά μας μπροστά στον Πιοτρ Πετρόβιτς, ιδίως για τη λαχτάρα μας να σε ιδούμε μια μέρα συνεταίρο του. Είναι άνθρωπος θετικός κι ίσως να το 'βλεπε άσχημα και να του φαίνονταν όλα αυτά χίμαιρες. Επίσης, ούτε η Ντούνια ούτε και γω του είπαμε τίποτα για την ελπίδα μας ότι θα σε βοηθήσει, δίνοντάς σου τα χρήματα που θα σου χρειάζονται, όσον καιρό θα είσαι στο πανεπιστήμιο. Δεν του μιλήσαμε καθόλου γι' αυτό, πρώτα πρώτα γιατί είναι κάτι που θα γίνει μόνο του στο μέλλον και, ασφαλώς, θα σ' το προτείνει ο ίδιος δίχως ανώφελες εισηγήσεις (ό,τι

και να κάνει δεν μπορεί να τ' αρνηθεί στην Ντούνια), πολύ περισσότερο μάλιστα αφού μπορείς να γίνεις το δεξί του χέρι. Δεν πρόκειται να σου δίνει καμιά βοήθεια ή να σου κάνει ρουσφέτι. Απλώς θα σου δίνει έναν μισθό που θα κερδίζεις με τον ιδρώτα σου.

Να λοιπόν τι λογαριάζει να κάνει η Ντούνια για σένα. Και γω είμαι πέρα για πέρα σύμφωνη μαζί της. Ο δεύτερος λόγος, που δεν του μιλήσαμε γι' αυτό, είναι ότι θέλαμε να είσαι μαζί του, σαν ίσος προς ίσο, στην πρώτη σας συνάντηση που θα γίνει πολύ σύντομα. Όταν η Ντούνια τού μιλούσε για σένα με ενθουσιασμό, απάντησε ότι, για να κρίνει έναν άνθρωπο, έπρεπε πρώτα πρώτα να τον ιδεί ο ίδιος από κοντά. Επιφυλάχτηκε λοιπόν να σχηματίσει τη γνώμη του για σένα, την ημέρα που θα σε γνωρίσει.

Θα σου πω κάτι, πολυαγαπημένε μου Ρόντια. Για ορισμένους λόγους (που δεν έχουνε καμιά σχέση με τον Πιοτρ Πετρόβιτς, αλλά είναι εντελώς προσωπικοί μου, δηλαδή γεροντίστικες ιδιοτροπίες), πιστεύω πως θα είναι ίσως πολύ καλύτερα, μετά τον γάμο τους, να μείνω στο σπίτι μας όπως και τώρα και να μην πάω μαζί τους. Είμαι απόλυτα σίγουρη πως θα είναι αρκετά ευγενικός και θα έχει τη λεπτότητα να με παρακαλέσει να μη χωριστώ από την κόρη μου. Είναι αυτονόητο, και γι' αυτό δεν έκανε καθόλου κουβέντα, ως τα σήμερα, εγώ όμως θ' αρνηθώ. Μου δόθηκε πολλές φορές στη ζωή μου η ευκαιρία να διαπιστώσω ότι οι γαμπροί δεν συμπαθούν και πολύ τις πεθερές τους. Δεν θα 'θελα να τους στενοχωρήσω στο παραμικρό κι εννοώ να μείνω εντελώς ανεξάρτητη: Ένα κομμάτι ψωμί πάντοτε θα το 'χω εξασφαλισμένο με παιδιά σαν και σένα και την Ντούνια. Αν είναι δυνατό θα μείνω κάπου κοντά και στους δυο σας, γιατί, Ρόντια μου, σου φύλαξα για το τέλος το καλό νέο: Μάθε, λοιπόν, πολυαγαπημένο μου παιδί, ότι σε λίγο θα ξαναβρεθούμε όλοι μαζί και θ' αγκαλιαστούμε και οι τρεις, ύστερα από χωρισμό τριών χρόνων. Από τώρα κιόλας, εγώ και η Ντούνια τ' αποφασίσαμε να 'ρθούμε στην Πετρούπολη. Πότε; Δεν το ξέρω, πάντως όμως πολύ σύντομα, ίσως μάλιστα σε καμιά εβδομάδα. Εξαρτάται από τις διαθέσεις του Πιοτρ Πετρόβιτς, που θα μας ανακοινώσει αμέσως μόλις εγκατασταθεί στην Πετρούπολη. Για ορισμένους λόγους θέλει να γίνει ο γάμος όσο το δυνατόν γρηγορότερα, πριν απ' τη Σαρακοστή, αν γίνεται. Κι αν δεν προλαβαίνουμε, να γίνει αμέσως ύστερα απ' την Πεντηκοστή.

Αχ! Με τι χαρά θα σε σφίξω στην αγκαλιά μου! Η Ντούνια πετάει απ' τη χαρά της που θα σε ξαναδεί και είπε μια φορά, στ' αστεία, πως και μονάχα γι' αυτό θα παντρευότανε τον Πιοτρ Πετρόβιτς. Είναι άγγελος η Ντούνια. Αυτή τη φορά δεν σου γράφει κι αυτή τίποτα στο γράμμα μου. Με παρακάλεσε μόνο να σου πω πως έχει τόσα και τόσα να σου πει, ώστε δεν τ' αποφασίζει να πιάσει την πένα στο χέρι της. Γιατί, μέσα σε λίγες γραμμές, δεν μπορεί να πει κανείς τίποτα, θα στενοχωρηθεί περισσότερο. Μου λέει να σε αγκαλιάσω και να σε φιλήσω πολύ.

Αν και θ' ανταμώσουμε, σίγουρα, λογαριάζω να σου στείλω αυτές τις ημέρες όσο πιο πολλά λεφτά μπορέσω. Από τότε που έμαθαν όλοι ότι ο Πιοτρ Πετρόβιτς θα παντρευτεί την Ντούνια, η φερεγγυότητά μου μεγάλωσε ξαφνικά. Από δω και μπρος ο Αθανάση Ιβάνοβιτς θα δέχεται να μου προκαταβάλει μέχρι εβδομήντα πέντε ρούβλια απ' τη σύνταξή μου. Έτσι, θα μπορέσω,

ίσως, να σου στείλω είκοσι πέντε και τριάντα ακόμα ρούβλια. Θα σου έστελνα περισσότερα, αν δεν φοβόμουν τα έξοδα που έχουμε να κάνουμε στο ταξίδι. Ο Πιοτρ Πετρόβιτς προσφέρθηκε ν' αναλάβει αυτός ένα μέρος απ' τα έξοδα του ταξιδιού, δηλαδή να μας μεταφέρει με κάτι γνωριμίες που έχει, τις αποσκευές μας, ωστόσο πρέπει να πληρώσουμε τα εισιτήριά μας ως την Πετρούπολη και δεν μπορούμε να είμαστε χωρίς πεντάρα όταν θα φτάσουμε, τις πρώτες μέρες τουλάχιστον. Καθίσαμε και κάναμε με την Ντούνια τους λογαριασμούς, όσο γινότανε λεπτομερέστερα: Το ταξίδι δεν θα μας στοιχίσει πολύ ακριβά. Απ' την πόλη μας ως τον σιδηροδρομικό σταθμό έχουμε να κάνουμε μόνο ενενήντα βέρστια και συμφωνήσαμε μ' έναν γνωστό μας αγωγιάτη, που θα μας πάει ως τον σταθμό. Από κει θα ταξιδέψουμε μια χαρά στην τρίτη δέση. Έτσι, λοιπόν, θα τα καταφέρω κατά πάσαν πιθανότητα να σου στείλω όχι είκοσι πέντε, αλλά τριάντα ρούβλια.

Φτάνουν όμως αυτά. Μουντζούρωσα δυο μεγάλες κόλλες χαρτί και δεν μου μένει άλλος χώρος. Σου είπα όλη μας την ιστορία κι ένας Θεός ξέρει με πόσα γεγονότα είναι γεμάτη! Τώρα, πολυαγαπημένε μου Ρόντια, σε φιλώ ώσπου να συναντηθούμε και σου δίνω τη μητρική μου ευχή. Αγάπα την αδελφή σου Ντούνια, Ρόντια μου, αγάπα την όσο σ' αγαπάει κι εκείνη. Και να ξέρεις ότι σ' αγαπάει απέραντα, πολύ περισσότερο κι απ' τον εαυτό της τον ίδιο. Είναι άγγελος, σου λέω, και συ, Ρόντια μου, είσαι το παν για μας, η ελπίδα μας και η παρηγοριά μας για το μέλλον. Φτάνει να 'σαι ευτυχισμένος και θα 'μαστε ευτυχισμένες και μεις. Προσεύχεσαι πάντοτε στον καλό Θεό, Ρόντια, όπως πρώτα, και πιστεύεις στη Θεία Πρόνοια; Φοβάμαι μήπως τρύπωσε στην ψυχή σου η ασέβεια, που είναι τόσο πολύ της μόδας σήμερα. Αν είναι έτσι, θα προσευχηθώ για σένα. Θυμήσου, πολυαγαπημένο μου παιδί, πώς ψέλλιζες τις προσευχές σου, καδισμένος στα γόνατά μου, όταν ήσουν μικρός, τότε που ζούσε ακόμα ο πατέρας σου, θυμήσου πόσο ευτυχισμένοι ήμαστε τότε! Γεια σου, ή μάλλον καλή αντάμωση. Σε σφίγγω στην αγκαλιά μου και σου στέλνω χίλια φιλιά.

Δική σου ως τον τάφο

ΠΟΥΛΧΕΡΙΑ ΡΑΣΚΑΛΝΙΚΟΒΑ

Απ' τις πρώτες γραμμές, κι όλη την ώρα που διάβαζε αυτό το γράμμα, τα δάκρυα κυλούσαν στα μάγουλα του Ρασκόλνικοφ. Όταν όμως το τέλειωσε, το πρόσωπό του χλώμιασε και συσπάστηκαν τα χαρακτηριστικά του από ένα τρεμούλιασμα, ενώ ένα βαρύ, χολερικό και γεμάτο κακία χαμόγελο ζάρωσε τα χείλη του. Άφησε το κεφάλι του να πέσει στο βρόμικο και ισχνό μαξιλάρι του κι άρχισε να σκέφτεται. Χτύπαγε η καρδιά του δυνατά και οι σκέψεις στριφογύριζαν πυρετικά μες στο μυαλό του. Στο τέλος, ένοιωσε ένα πνίξιμο και μια στενοχώρια μέσα σ' αυτό το κίτρινο δωμάτιο, που έμοιαζε με ντουλάπι ή μπαούλο. Το βλέμμα του και οι σκέψεις του αποζητούσαν έναν χώρο ανοιχτό.

Άρπαξε το καπέλο του και βγήκε χωρίς να φοβάται αυτή τη φορά μήπως συναντήσει κανέναν στη σκάλα. Την είχε ξεχάσει αυτή τη λεπτομέρεια. Τράβηξε κατά το νησί Βασιλιέφσκι, μέσα

απ' τη λεωφόρο Β..., σαν να είχε εκεί πέρα κάποια δουλειά πολύ επείγουσα. Αλλά, καταπώς το συνήδιζε, περπατούσε χωρίς να προσέχει τίποτα στον δρόμο του, μονολογώντας από μέσα του ή και δυνατά καμιά φορά, πράγμα που παραξένευε πολύ τους διαβάτες. Πολλοί τον έπαιρναν για μεθυσμένο.

Το γράμμα της μητέρας του τον βασάνιζε. Σχετικά όμως με το βασικό, το κεφαλαιώδες ζήτημα, δεν απόμεινε πια μέσα του ο παραμικρός δισταγμός, από την πρώτη κιόλας στιγμή που διάβαζε το γράμμα. Κατά βάθος, είχε πάρει πια την απόφαση μες στο κεφάλι του, και την είχε πάρει οριστικά: «Όσο ζω εγώ, αυτός ο γάμος δεν θα γίνει, κι ας πάει στον διάβολο ο κύριος Λούζιν».

«Είναι ολοφάνερο», μουρμούριζε ανάμεσα στα δόντια του, μ' ένα χαμόγελο, σαν να χαιρότανε προκαταβολικά για τον θρίαμβο που θα σημείωνε η απόφασή του. «Όχι, μητέρα, όχι, Ντούνια, δεν με ξεγελάει εμένα! Κι από πάνω να μου ζητάνε συγγνώμη που δεν ζήτησαν τη συμβουλή μου και τ' αποφάσισαν χωρίς να με ρωτήσουν. Αυτό μας έλειπε! Φαντάζονται πως δεν υπάρχει πια τρόπος να τα χαλάσουνε. Θα το ιδούμε αν υπάρχει ή όχι τέτοιος τρόπος.

Και βρήκανε μια δικαιολογία εκπληκτική! «Είναι τόσο δραστήριος, τόσο πολυάσχολος άνθρωπος» ο Πιοτρ Πετρόβιτς, που δεν μπορεί παρά και ο γάμος του ακόμα να γίνει με την ταχύτητα ταχυδρομικής άμαξας – για να μην πούμε ατμομηχανής.

Όχι, Ντούνια, το βλέπω ολοκάθαρα και τα ξέρω όλα – που έχεις να μου πεις. Ξέρω τι σκέφτηκες ολόκληρη εκείνη τη νύχτα, που πηγαινοερχόσουνα πέρα-δώθε στην κάμαρα και τι ζήτησες στις προσευχές σου απ' την Παναγία του Καζάν, που η εικόνα της κρέμεται στο δωμάτιο της μητερούλας. Είναι τόσο τραχύ: ο ανήφορος του Γολγοθά!... Χμ... Έτσι, λοιπόν, πάρθηκε η απόφαση οριστικά. Σου αρέσει, αδελφή μου Αβντότια Ρομάνοβνα, να παντρευτείς έναν άνθρωπο θετικό, που έχει μια περιουσία (ας πούμε που έχει κιόλας μια περιουσία, είναι πιο σοβαρό, πιο επιβλητικό έτσι), που έχει δυο θέσεις, που συμφωνεί με τις ιδέες της νέας γενιάς (όπως το γράφει η μητέρα) και που φαίνεται καλός, όπως παρατηρεί κι η ίδια η Ντούνια. Αυτό το φαίνεται είναι έξοχο! Και η Ντούνια θα παντρευτεί αυτό το φαίνεται! Έξοχα! Έξοχα!

Είμαι περίεργος να μάθω, γιατί η μητέρα έκανε λόγο στο γράμμα της γι' αυτή τη «νέα γενιά». Ήθελε μήπως να δώσει έτσι τον χαρακτήρα του ή απέβλεπε σε κάτι μακρινότερο, λόγου χάριν στο να με κάνει να συμπαθήσω τον κ. Λούζιν; Αχ, αυτές οι πονηριές! Είμαι περίεργος ακόμα να ξεκαθαρίσω και κάτι άλλο: Μέχρι ποίου σημείου ήτανε ειλικρινείς μεταξύ τους εκείνη την ημέρα κι εκείνη τη νύχτα κι όλον τον άλλο καιρό ύστερα. Ειπώθηκαν στ' αλήθεια όλα αυτά τα λόγια μεταξύ τους, ή μήπως η καθεμιά κατάλαβε τι γινότανε μες στην καρδιά και στο μυαλό της άλλης κι έτσι ήτανε πια τα λόγια περιττά; Σίγουρα έτσι έγινε – ως έναν βαθμό τουλάχιστον. Και φαίνεται αυτό από το γράμμα: Η μαμά τον βρήκε κάπως ψυχρό και, απλοϊκή καθώς είναι, είπε τις παρατηρήσεις της στην Ντούνια. Κι εκείνη στενοχωρήθηκε, φυσικά, και της «απάντησε θυμωμένα». Το πιστεύω! Και ποιος δεν θα γινότανε έξω φρενών, όταν το πράγμα είναι ολοφάνερο και δεν χρειάζονται ερωτήσεις, όταν πάρθηκε πια η απόφαση και είναι περιττά τα λόγια;

Κυρίως είναι «ένας άνθρωπος με πολλές δουλειές που φαίνεται καλός»: Να σκεφτεί κανείς

μονάχα ότι ανέλαβε να τους μεταφέρει τις αποσκευές με δικά του έξοδα! Πώς θα ήτανε δυνατό να μην είναι καλός, ύστερα απ' αυτό; Κι εκείνες, η μνηστή του και η μητέρα της, θα 'παιρναν έναν αγωγιάτη και θα ταξίδευαν μ' ένα κάρο, σκεπασμένο με ψαδί (ξέρω πολύ καλά τι σημαίνει αυτό γιατί την έχω κάνει έτσι τη διαδρομή αυτή). Δεν βαριέσαι! Είναι μόνον ενενήντα βερσιτιάκια! Ύστερα «θα ταξιδέψουμε μια χαρά, στην τρίτη δέση» – χίλια βέρστια. Φυσικά, έτσι είναι: Πορεύεται κανείς όπως μπορεί. Του λόγου σας, όμως κύριε Λούζιν, τι λέτε γι' αυτό; Πρόκειται για τη μνηστή σας... Και σίγουρα το ξέρατε ότι για να γίνει αυτό το ταξίδι η μητέρα προεξόφλησε τη σύνταξή της. Βέβαια, κατά τη νοοτροπία σας είναι μια υπόθεση καθαρά εμπορική, βλέπετε το πράγμα σαν μια επιχείρηση με δυο μερίδια και πρέπει να συμμετέχουν οι εταίροι κατά τις ίδιες αναλογίες: Πρέπει συνεπώς να μοιράζονται τα έξοδα: «Ο ένας το ψωμί, ο άλλος το αλάτι κι ο ταμπάκος χώρια», που λέει κι η παροιμία. Φαίνεται όμως ότι ο επιχειρηματίας μας βγήκε κερδισμένος στο σημείο αυτό: Οι αποσκευές θα στοιχίσουν λιγότερο από τα έξοδα του ταξιδιού και μάλιστα μπορεί να τις στείλει και τζάμπα. Δεν το βλέπουν τάχα αυτό, ή κάνουν πως δεν το βλέπουν; Και σου λένε κιάλας ότι είναι ευχαριστημένες! Πώς να μην πεις ότι όλα αυτά είναι οι αρχές ακόμα, τα λουλούδια, και ότι οι πραγματικοί καρποί θα έλθουν ύστερα; Το σοβαρότερο σε όλα αυτά δεν είναι η τσιγκουνιά του, η σπαγκοροσύνη του, αλλά κυρίως ο τόνος που έχουν όλα αυτά – ένας τόνος που δείχνει ότι υπάρχει ολόκληρο πρόγραμμα προς εφαρμογή, μόλις θα γίνει ο γάμος. Και γιατί η μητέρα πάει να κάνει τέτοιες τρέλες; Με τι θα 'ρθει στην Πετρούπολη; Με τρία ρούβλια στην τσέπη ή με δυο «χαρτάκια», όπως τα λέει... εκείνη η γριά; Χμ! Με τι λογαριάζει ύστερα να ζήσει στην Πετρούπολη; Από μερικές ενδείξεις, λέει, κατάλαβε ότι θα ήτανε αδύνατο να μείνει μαζί με την Ντούνια μετά τον γάμο της, έστω και για λίγον καιρό στις αρχές. Σίγουρα, αυτός ο θαυμάσιος κ. Λούζιν θ' άφησε να του ξεφύγουν μερικές λέξεις και θα της το 'δωσε να το καταλάβει καλά, παρόλο που η μητέρα πάει να μου ρίξει στάχτη στα μάτια, λέγοντας πως εκείνη θ' αρνηθεί να μείνει μαζί τους!

Ντοστογιέφσκι, Φ. (1995 [1866]). *Έγκλημα και τιμωρία* (μτφρ. Σωτήρης Πατατζής). Αθήνα: Πάπυρος.

Πορτρέτο μιας νεαρής γυναίκας,
Marie Wandscheer, 1886.

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

1. Το απόσπασμα καταγράφει τον τρόπο σκέψης των μελών μιας οικογένειας των μέσων του 19ου αιώνα που ζει στερημένα στη ρωσική ενδοχώρα. Αφού συζητήσετε για τα ήθη και τις νοοτροπίες που αποκαλύπτονται/συγκρούονται στο απόσπασμα, να απαντήσετε στις ακόλουθες ερωτήσεις:
 - α) Η Ντούνια παλεύει μέσα της για το αν πρέπει να δεχτεί ή να αρνηθεί τον γάμο με τον Πιοτρ Πετρόβιτς και σημειώνει στο ημερολόγιό της τις σκέψεις της. Τι νομίζετε ότι γράφει;
 - β) Είστε πολύ καλός φίλος ή φίλη του μελλοντικού συζύγου της Ντούνιας. Τον συναντάτε και σας εκμυστηρεύεται τους λόγους για τους οποίους διάλεξε την Ντούνια για γυναίκα του. Να τους καταγράψετε σε ένα σύντομο κείμενό σας.

2. Συμφωνείτε ή όχι με τα όσα σκέφτεται ο Ρόντια, αφού διάβασε το γράμμα της μητέρας του, σχετικά με τον επικείμενο γάμο της αδελφής του; Να γράψετε έναν διάλογο που κάνετε μαζί του για αυτό το ζήτημα.

FYODOR DOSTOYEVSKY (1821-1881)

Ρώσος μυθιστοριογράφος ο οποίος στα έργα του καταπιάστηκε με την ανθρώπινη ψυχή, τις αντιφάσεις και τα τραγικά πεπρωμένα της. Για τις φιλελεύθερες ιδέες του καταδικάστηκε σε θάνατο, αλλά τελικά η ποινή του μετατράπηκε σε καταναγκαστικά έργα στη Σιβηρία. Μεγάλες δημιουργίες του: *Έγκλημα και τιμωρία*, *Ο ηλίθιος*, *Οι δαιμονισμένοι*, *Οι αδελφοί Καραμάζοφ*.

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΠΑΠΑΔΙΑΜΑΝΤΗΣ

Το χριστόψωμο

Μεταξύ των πολλών δημωδών τύπων, τους οποίους θα έχωσι να εκμεταλλευθώσιν οι μέλλοντες διηγηματογράφοι μας, διαπρεπή κατέχει δέσιν η κακή πενθερά, ως και η κακή μητριά. Περί μητριάς άλλοτε θα αποπειραθώ να διαλάβω τινά προς εποικοδόμησιν¹ των αναγνωστών μου. Περί μιας κακής πενθεράς σήμερα ο λόγος.

Εις τι έπταιεν η ατυχής νέα Διαλεχτή, ούτως ωνομάζετο, θυγάτηρ του Κασσανδρέως μπαρμπα-Μανώλη, μεταναστεύσαντος κατά την Ελληνικήν Επανάστασιν εις μίαν των νήσων του Αιγαίου, εις τι έπταιεν αν ήτο στείρα και άτεκνος; Είχε νυμφευθή προ επταετίας, έκτοτε δις μετέβη εις τα λουτρά της Αιδηψού, πεντάκις της έδωκαν να πίνη διάφορα τελεσιουργά βότανα, εις μάτην, η γη έμενεν άγονος. Δύο ή τρεις γύφτισσαι της έδωκαν να φορέση περιάπτα θαυματουργά περί τας μασχάλας, ειπούσαι αυτή ότι τούτο ήτο το μόνον μέσον, όπως γεννήση, και μάλιστα υιόν. Τέλος καλόγηρος τις Σιναΐτης τη εδώρισεν ηγιασμένον κομβολόγιον, ειπών αυτή να το βαπτίξη και να πίνη το ύδωρ. Τα πάντα μάταια.

Επιτέλους με την απελπισίαν ήλθε και η ανάπαυσις της συνειδήσεως, και δεν ενόμιζεν εαυτήν ένοχον. Το αυτό όμως δεν εφρόνει και η γραία Καντάκαινα, η πενθερά της, ήτις επέρριπτεν εις την νύμφην αυτής το σφάλμα της μη αποκτήσεως εγγόνου διά το γήρας της.

Είναι αληθές ότι ο σύζυγος της Διαλεχτής ήτο το μόνον τέκνον της γραίας ταύτης, και ούτος δεν συνεμερίζετο την πρόληψιν της μητρός του εναντίον της συμβίας αυτού. Αν δεν τω εγέννα η σύζυγός του, η γενεά εχάνετο. Περίεργον δε ότι πας Έλλην της εποχής μας ιερώτατον θεωρεί χρέος και υπερτάτην ανάγκην την διαιώνισιν του γένους του.

Εκάστοτε, οσάκις ο υιός της επέστρεφεν εκ του ταξιδίου του, διότι είχε βρατσέραν, και ήτο τολμηρότατος εις την ακτοπλοΐαν, η γραία Καντάκαινα ήρχετο εις προϋπάντησιν αυτού, τον ωδήγει εις τον οικίσκον της, τον εδιάβαζε, τον εκατήχει, του έβαζε *μαναφούκια*², και ούτω τον προέπεμπε παρά τη γυναικί αυτού. Και δεν έλεγε μόνα τα ελαττώματά της, αλλά τα αυγάτιζε· δεν ήτο μόνον «μαρμάρα», τουτέστι στείρα, η νύμφη της, τούτο δεν ήρκει, αλλ' ήτο *άπαστρη*³, *απασσάλωτη*⁴, *ξετσίπωτη*, κτλ. Όλα τα είχεν, «η ποίσα⁵, η δείξα, η άκληρη».

1. **εποικοδόμησιν**: περαιτέρω μάθηση.

2. **μαναφούκι (πληθ. μαναφούκια)**: συκοφαντία, διαβολή, ραδιουργία.

3. **άπαστρη**: ακάθαρτη, βρόμικη.

4. **απασσάλωτη**: ανοικοκύρευτη, ακατάστατη.

5. **ποίσος (δηλ. ποίσα)**: μειωτικός χαρακτηρισμός για πρόσωπο.

Ο καπετάν Καντάκης, σφλομωμένος⁶, θαλασσοπνιγμένος, τα ήκουεν όλα αυτά, η φαντασία του εφούσκωνεν, εξερχόμενος είτα συνήντα τους συναδέλφους του ναυτικούς, ήρχιζαν τα *καλώς ώρισες, καλώς σας ήύρα*, έπινεν επτά ή οκτώ ρώμια⁷, και με τριπλήν σκοτοδίνη⁸, την εκ της θαλάσσης, την εκ της γυναικείας διαβολής και την εκ των ποτών, εισήρχετο οίκαδε⁹ και βάρβαροι σκηναί συνέβαινον τότε μεταξύ αυτού και της συζύγου του.

Ούτως είχαν τα πράγματα μέχρι της παραμονής των Χριστουγέννων του έτους 186... Ο καπετάν Καντάκης προ πέντε ημερών είχε πλεύσει με την βρατσέραν του εις την απέναντι νήσον με φορτίον αμνών και ερίφων¹⁰, και ήλπιζεν ότι θα εώρταζε τα Χριστούγεννα εις την οικίαν του. Αλλά τον λογαριασμόν τον έκαμνεν άνευ του ξενοδόχου, δηλ. άνευ του Βορρά, όστις εφύσησεν αιφνιδίως άγριος, και έκλεισεν όλα τα πλοία εις τους όρμους όπου ευρέθησαν. Είπομεν όμως ότι ο καπετάν Καντάκης ήτο τολμηρός περι την ακτοπλοΐαν.

Περί την εσπέραν της παραμονής των Χριστουγέννων, ο άνεμος εμετριάσθη ολίγον, αλλ' ουχ ήττον¹¹ εξηκολούθει να πνέη. Το μεσονύκτιον πάλιν εδυνάμωσε.

Τίνες ναυτικοί εν τη αγορά εστοιχημάτιζον ότι, αφού κατέπεσεν ο Βορράς, ο καπετάν Καντάκης θα έφθανε περι το μεσονύκτιον. Η σύζυγός του όμως δεν ήτο εκεί να τους ακούση και δεν τον επερίμενεν.

Αύτη εδέχθη μόνον περι την εσπέραν την επίσκεψιν της πενθεράς της, ασυνήθως φιλόφρονος και μειδιώσης, ήτις τη ευχήθη το απαραίτητον «καλό δέξιμο» και διά χιλιοστήν φοράν το στερότυπον «μ' έναν καλό γιού».

Και ου μόνον τούτο, αλλά τη προσέφερε και έν *χριστόψωμο*.

– Το ζύμωσα μοναχή μου, είπεν η θεια-Καντάκαινα, με γεια να το φας.

– Θα το φυλάξω ως τα Φώτα, διά ν' αγιασθή, παρετήρησεν η νύμφη.

– Όχι, όχι, είπε μετ' αλλοκότου σπουδής η γραία, το δικό της φυλάει η καθεμιά νοικοκυρά διά τα Φώτα, το πεσκέσι¹² τρώγεται.

– Καλά, απήντησεν ήρεμα η Διαλεχτή, του λόγου σου ξέρεις καλύτερα.

Η Διαλεχτή ήτο αγαθωτάτης ψυχής νέα, ουδέποτε ηδύνατο να φαντασθή ή να υποπτεύση κακόν τι.

6. **σφλομωμένος**: φλομωμένος, ζαλισμένος.

7. **ρώμια**: ρούμια.

8. **σκοτοδίνη**: ζαλάδα που συνοδεύεται από παροδική απώλεια της όρασης και της ισορροπίας, καθώς και από θόμβο στα αυτιά.

9. **οίκαδε**: προς το σπίτι ή την πατρίδα – επιστροφή.

10. **ερίφων**: ονομ. έριφος / ερίφιο: κατσίκι.

11. **ουχ ήττον**: όχι λιγότερο.

12. **πεσκέσι**: δώρο / προσφορά ιδίως σε φαγώσιμα είδη και ποτά.

– Πώς το 'παθε η πεθερά μου και μου έφερε χριστόψωμο, είπε μόνον καθ' εαυτήν, και αφού απήλθεν η γραία, εκλείσθη εις την οικίαν της και εκοιμήθη μετά τινος δεκαετούς παιδίσκης γειτονοπούλας, ήτις τη έκαμνε συντροφίαν οσάκις έλειπεν ο σύζυγός της.

Η Διαλεχτή εκοιμήθη πολύ ενωρίς, διότι σκοπόν είχε να υπάγη εις την εκκλησίαν περί το μεσονύκτιον. Ο ναός δε του αγ. Νικολάου μόλις απείχε πενήτηκοντα βήματα από της οικίας της.

Περί το μεσονύκτιον εσήμαναν παρατεταμένως οι κώδωνες. Η Διαλεχτή ηγέρθη, ενεδύθη και απήλθεν εις την εκκλησίαν. Η παρακοιμωμένη αυτή κόρη ήτο συμπεφωνημένον, ότι μόνον μέχρις ου σημάνη ο όρθρος θα έμενε μετ' αυτής, όθεν αφυπνίσασα αυτήν την ωδήγησε πλησίον των αδελφών της. Αι δύο οικίαι εχωρίζοντο διά τοίχου κοινού.

Η Διαλεχτή ανήλθεν εις τον γυναικωνίτην του ναού, αλλά μόλις παρήλθεν ημίσεια ώρα και γυνή τις πτωχή και χωλή δυστυχής, ήτις υπηρέτει ως νεωκόρος της εκκλησίας, ελθούσα τη λέγει εις το ους:

– Δώσε μου το κλειδί, ήλθε ο άντρας σου.

– Ο άντρας μου! ανεφώνησεν η Διαλεχτή έκπληκτος.

Και αντί να δώση το κλειδί έσπευσε να καταβή η ίδια.

Ελθούσα εις την κλίμακα της οικίας βλέπει τον σύζυγόν της κατάβρεκτον, αποστάζοντα ύδωρ και αφρόν.

– Είμαι μισοπνιγμένος, είπε μορμυρίζων ούτος, αλλά δεν είναι τίποτε. Αντί να το ρίξωμε έξω, το καδίσαμε στα ρηγά.

– Πέσατε έξω; ανέκραξεν η Διαλεχτή.

– Όχι, δεν είναι, σου λέγω, τίποτε. Η βρατσέρα είναι σίγουρη, με δύο άγκουρες αραγμένη, και καδισμένη.

– Θέλεις ν' ανάψω φωτιά;

– Άναψε, και δώσε μου ν' αλλάξω.

Η Διαλεχτή εξήγαγεν εκ του κιβωτίου ενδύματα διά τον σύζυγόν της και ήναψε πυρ.

– Θέλεις κανένα ζεστό;

– Δεν μ' ωφελεί εμένα το ζεστό, είπεν ο καπετάν Καντάκης. Κρασί να βγάλης.

Η Διαλεχτή εξήγαγεν εκ του βαρελίου οίνον.

– Πώς δεν εφρόντισες να μαγειρεύσης τίποτε; είπε γογγύζων ο ναυτικός.

– Δεν σ' επερίμενα απόψε, απήντησε μετά ταπεινότητας η Διαλεχτή. Κρέας επήρα. Θέλεις να σου ψήσω πριζόλα;

– Βάλε στα κάρβουνα, και πήγαινε συ στην εκκλησιά σου, είπεν ο καπετάν Καντάκης. Θα έλθω κ' εγώ σε λίγο.

Η Διαλεχτή έδωσε το κρέας επί της ανδρακιάς, ήτις εσχηματίσθη ήδη, και ητοιμάζετο να υπακούση εις την διαταγήν του συζύγου της, ήτις ήτο και ιδική της επιθυμία, διότι ήθελε να κοινωνήση. Σημειωτέον ότι την φράσιν «πήγαινε συ στην εκκλησιά σου» έβαψεν ο Καντάκης διά στρυφνής χροιάς.

- Η μάνα μου δεν θα το 'μαδε βέβαια ότι ήλθα, παρατήρησεν αύθις¹³ ο Καντάκης.
- Εκείνη είναι στην ενορία της, απήντησεν η Διαλεχτή. Θέλεις να της παραγγείλω;
- Παράγγειλέ της να έλθη το πρωί.

Η Διαλεχτή εξήλθεν. Ο Καντάκης την ανεκάλεσεν αίφνης.

- Μα τώρα είναι τρόπος να πας εσύ στην εκκλησιά, και να με αφήσης μόνον;
- Να μεταλάβω κ' έρχομαι, απήντησεν η γυνή.

Ο Καντάκης δεν ετόλμησε ν' αντείπη τι, διότι η απάντησις θα ήτο βλασφημία. Ούχ ήττον όμως την βλασφημίαν ενδιαθέτως την επρόφερον.

Η Διαλεχτή εφρόντισε να στείλη αγγελιοφόρον προς την πενθεράν της ένα δωδεκαετή παίδα της αυτής εκείνης γειτονικής οικογενείας, ης η θυγάτηρ εκοιμήθη αφ' εσπέρας πλησίον της, και επέστρεψεν εις τον ναόν.

Ο Καντάκης, όστις επείνα τρομερά, ήρχισε να καταβροχθίζη την πριζόλαν. Καθήμενος οκλαδόν παρά την εστίαν, εβαρύνετο να σηκωθή και ανοίξη το *ερμάρι*¹⁴ διά να λάβη άρτον, αλλ' αριστερόθεν αυτού υπεράνω της εστίας επί μικρού σανιδώματος ευρίσκετο το *χριστόψωμον* εκείνο, το δώρον της μητρός του προς την νύμφην αυτής. Το έφθασε και το έφαγεν ολόκληρον σχεδόν μετά του οπτού κρέατος.

.....

Περί την αυγήν, η Διαλεχτή επέστρεψεν εκ του ναού, αλλ' εύρε την πενθεράν της περιβάλλουσαν διά της ωλένης¹⁵ το μέτωπον του υιού αυτής και γοερώς θρηνούσαν.

Ελθούσα αύτη προ ολίγων στιγμών τον εύρε κοκκαλωμένον και άπνουν. Επάρασα¹⁶ τους οφθαλμούς, παρατήρησε την απουσίαν του *χριστόψωμου* από του σανιδώματος της εστίας, και αμέσως ενόησε τα πάντα.

Ο Καντάκης έφαγε το φαρμακωμένον χριστόψωμον, το οποίον η γραιία στρίγλα είχε παρασκευάσει διά την νύμφην της.

13. *αύθις*: πάλι.

14. *ερμάρι*: συρτάρι, ράφι, ντουλάπι.

15. *ωλένη*: το εσωτερικό από τα δύο οστά του αντιβραχίονα του χεριού.

16. *επάρασα*: σηκώνοντας.

Ιατροί επιστήμονες δεν υπήρχον εν τη μικρά νήσω· ουδεμία νεκροψία ενεργήθη. Ενομίσθη ότι ο θάνατος προήλθεν εκ παγώματος συνεπεία του ναυαγίου. Μόνη η γραία Καντάκαινα ήξευρε το αίτιον του θανάτου.

Σημειωτέον ότι η γραία συναισθανθείσα και αυτή το έγκλημά της, δεν εμέμφθη¹⁷ την νύμφην της, αλλά τουναντίον την υπερήσπισε κατά της κακολογίας άλλων. Εάν έζησε και άλλα κατόπιν Χριστούγεννα, η άστοργος πενθερά και ακουσία παιδοκτόντος, δεν θα ήτο βεβαίως πολύ ευτυχής εις το γήρας της.

Τριανταφυλλόπουλος, Ν. Δ. (1982 [1887]). *Αλέξανδρος Παπαδιαμάντης, Άπαντα, τόμος 2ος*. Αθήνα: Δόμος.

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

1. Το κείμενο επιδιώκει να κλιμακώσει τη δράση και μαζί και το ενδιαφέρον του αναγνώστη. Πώς νομίζετε ότι το καταφέρνει αυτό;
2. Πίσω από την τραγική ιστορία της (ακούσιας) παιδοκτονίας, το διήγημα αναδεικνύει ένα σημαντικό κοινωνικό πρόβλημα της εποχής. Ποιο είναι το πρόβλημα αυτό και γιατί, παρά τη δραματικότητά του, παρεμβάλλονται και στοιχεία χιουμοριστικά;

Το χριστόψωμο
- νέα εκδοχή

Το χριστόψωμο -
γλωσσάρι

Το χριστόψωμο -
δημοτική γλώσσα

ΓΝΩΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

Ρεαλισμός: Καλλιτεχνικό ρεύμα, κυρίως του δεύτερου μισού του 19ου αιώνα. Αναφέρεται στην προσπάθεια πιστής αποτύπωσης, μέσα από το αφηγηματικό κείμενο, της πραγματικότητας. Αν η εστίαση του κειμένου αφορά την απεικόνιση / διερεύνηση της ψυχολογικής πραγματικότητας ατόμων ή ομάδων, τότε μπορούμε να μιλήσουμε για «ψυχολογικό ρεαλισμό»· αν η εστίαση αφορά την κοινωνική πραγματικότητα και τις κοινωνικές σχέσεις, τότε μπορούμε να μιλήσουμε για «κοινωνικό ρεαλισμό» - «κριτικό κοινωνικό ρεαλισμό», εφόσον η στάση του κειμένου είναι (επι)κριτική απέναντι στις κοινωνικές καταστάσεις τις οποίες ανατέμνει. Περισσότερα στοιχεία για τον ρεαλισμό μπορείτε να διαβάσετε στο *Λεξικό Λογοτεχνικών Όρων*, στις σελίδες 160-161.

17. **μέμφομαι (ασρ. εμέμφθη)**: κατηγορώ/κατακρίνω κάποιον ή κάτι.

ΓΝΩΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

Λογοτεχνία και Ιστορική / Κοινωνική πραγματικότητα: Όπως είναι εύλογο, η λογοτεχνική δημιουργία δεν είναι άσχετη με την ιστορική και κοινωνική πραγματικότητα. Πόσο όμως επηρεάζεται από αυτήν; Και πόσο καθοριστική είναι αυτή η επίδραση για την ερμηνεία του κειμένου στην οποία προβαίνουμε εμείς ως αναγνώστες, οι οποίοι πιθανώς διαβάζουμε το κείμενο με μεγάλη χρονική απόσταση από την εποχή γραφής του; Οι θεωρητικοί δεν συμφωνούν· θα μπορούσαμε όμως να επισημάνουμε ότι σε κάθε ανάγνωση του κειμένου που επιχειρούμε, συνυπάρχουν α) τα ιστορικά και κοινωνικά ερεθίσματα που συντέλεσαν στη γέννησή του και β) οι δικές μας ιστορικές και κοινωνικές αναφορές, οι οποίες επηρεάζουν τον τρόπο με τον οποίο εμείς το προσλαμβάνουμε. Σχετικά με το θέμα αυτό, μπορείτε να διαβάσετε στο *Λεξικό Λογοτεχνικών Όρων*, στη σελίδα 12, το λήμμα «Αναγνώστης» και στη σελίδα 69, το λήμμα «Ερμηνεία».

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΠΑΠΑΔΙΑΜΑΝΤΗΣ (1851-1911)

Σκιαθίτης πεζογράφος, ο οποίος, με την ειλικρινή αγάπη του για τον απλό άνθρωπο και τον λαϊκό πολιτισμό, ανανέωσε τη διηγηματογραφία μας. Η ηθογραφική και ψυχογραφική διεισδυτικότητά του ενέπνευσαν πολλούς μεταγενέστερους πεζογράφους. Στο έργο του αποτυπώνεται ο κόσμος των απλών ανθρώπων του νησιού του, αλλά και των φτωχών αστικών στρωμάτων της Αθήνας - χωρίς να απουσιάζουν και μεγαλύτερες συνθέσεις. Έργα του όπως *Η φόνισσα*, *Η σταχομαζώχτρα*, *Όνειρο στο κύμα*, *Το μοιρολόι της φώκιας* και πολλά άλλα έχουν εμβληματική σημασία στην ιστορία της νεοελληνικής λογοτεχνίας και πολλά από αυτά έχουν εμπνεύσει κινηματογραφικές ταινίες ή άλλες μορφές καλλιτεχνικής έκφρασης. Εργοβιογραφία και ποικίλο άλλο υλικό για τον Παπαδιαμάντη διατίθεται στον ιστότοπο της Εταιρείας Παπαδιαμαντικών Σπουδών: <https://www.papadiamantis.net>.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Π. ΚΑΒΑΦΗΣ

Θερμοπύλες

Τιμή σ' εκείνους όπου στη ζωή των
ώρισαν και φυλάγουν Θερμοπύλες.
Ποτέ από το χρέος μη κινούντες·
δίκαιοι κ' ίσοι σ' όλες των τες πράξεις,
αλλά με λύπη κιόλας κ' ευσπλαχνία·
γενναίοι οσάκις είναι πλούσιοι, κι όταν
είναι πτωχοί, πάλ' εις μικρόν γενναίοι,
πάλι συντρέχοντες όσο μπορούνε·
πάντοτε την αλήθεια ομιλούντες,
πλην χωρίς μίσος για τους ψευδομένους.

Και περισσότερη τιμή τούς πρέπει
όταν προβλέπουν (και πολλοί προβλέπουν)
πως ο Εφιάλτης θα φανεί στο τέλος,
κ' οι Μήδοι επί τέλους θα διαβούνε.

Θερμοπύλες. Διαβάζει
η Μαρία Μαυρομμάτη.

Καβάφης, Κ. Π. (1974 [1901/1903]). *Άπαντα* Ι. Γ. Π. Σαββίδης (Επιμ.). Αθήνα: Ίκαρος.

Η μάχη των Θερμοπυλών -
κείμενο

Θερμοπύλες -
λεξιλόγιο

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

1. Ποιο φαίνεται να είναι το κίνητρο όσων «φυλάγουν Θερμοπύλες», σύμφωνα με το κείμενο; Πώς αξιολογεί την επιλογή τους το ποιητικό υποκείμενο;
2. Υποθέστε τις πιθανές σκέψεις ενός ανθρώπου, ο οποίος πριν από πολλά χρόνια όρισε να φυλάει τις «Θερμοπύλες» του και εξακολουθεί ακόμα να υποστηρίζει την απόφασή του και να τις φυλάει. Να δημιουργήσετε ένα ηχητικό κείμενο για την ψηφιακή σας τάξη, ηχογραφώντας την απάντησή σας.
3. Κατά την επεξεργασία του ποιήματος στην τάξη, συζητήσατε για τους συμβολισμούς που χρησιμοποιούνται σε αυτό. Φοβάστε ή ήδη έχετε αντιμετωπίσει στη ζωή σας κάποιον «Εφιάλτη» ή κάποιους «Μήδους»; Να συντάξετε ένα κείμενο με την απάντησή σας στο ημερολόγιό σας.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Π. ΚΑΒΑΦΗΣ (1863-1933)

Ο Κωνσταντίνος Π. Καβάφης, ο σημαντικότερος ποιητής που γράφει ελληνική ποίηση μακριά από τον ελλαδικό χώρο, γεννήθηκε στις 29 Απριλίου 1863 στην Αλεξάνδρεια της Αιγύπτου, όπου πέθανε την ίδια ημέρα το 1933. Είναι εντυπωσιακό πως ένας από τους πλέον γνωστούς ποιητές παγκοσμίως προτιμούσε να παραχωρεί τα ποιήματά του σε εφημερίδες και περιοδικά για να τα δημοσιεύουν ή έκανε αυτοσχέδιες έντυπες εκδόσεις που χάριζε σε όποιον εκτιμούσε. Μας διέσωσε ένα μοναδικό προσωπικό αρχείο των έργων του. Ο Αλεξανδρινός είναι πάντοτε επίκαιρος, καθώς τα κείμενά του διαβάζονται και αποτελούν σημείο αναφοράς και μελέτης για πανεπιστήμια, ιδρύματα και σχολεία σε όλο τον κόσμο.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΘΕΟΤΟΚΗΣ

Η τιμή και το χρήμα

(απόσπασμα)

Η νουβέλα του Κ. Θεοτόκη *Η τιμή και το χρήμα* αποτελεί μια αποτύπωση της ζωής της επαρχίας (το κείμενο διαδραματίζεται στην Κέρκυρα) στις αρχές του 20ού αιώνα. Ο συγγραφέας αποφεύγει τις εξιδανικεύσεις και τοποθετείται κριτικά απέναντι στα κοινωνικά ήθη και τις αξίες της εποχής του. Ο Ανδρέας, απόγονος αριστοκρατικής αλλά οικονομικά ξεπεσμένης οικογένειας του νησιού, αγαπά τη Ρήνη, άξια κοπέλα ταπεινής καταγωγής, την οποία ωστόσο διστάζει να παντρευτεί προτού διασώσει την οικογενειακή περιουσία και την οικογενειακή τιμή· αλλά και η μητέρα της Ρήνης αρνείται να της παραχωρήσει για προίκα μεγαλύτερο ποσό από αυτό που της αναλογεί. Έτσι, η ειλικρινής σχέση των δύο νέων φαίνεται να οδηγείται σε αδιέξοδο. Το απόσπασμα που παρατίθεται είναι ολόκληρο το 5ο κεφάλαιο του βιβλίου.

Το καλοκαίρι είχε περάσει· οι μέρες είχαν μικρύνει και η καλοκαιριάτικη κάψα είχε πέσει. Η κυρά Επιστήμη εδούλευε πάντα όλη τη βδομάδα στο εργοστάσιο, έκανε κι άλλες δουλειές και εκέρδιζε, κάθε Κυριακή ερχόταν στη μικρή πλατεία ξάγναντα στη θάλασσα, όπου τώρα οι μαόνες ήταν έτοιμες, και εκουβέντιαζε με τις άλλες νοικοκυρές ως το βράδυ. Η θυγατέρα της επιμελιόταν, όπως, πάντα το σπίτι, κ' έπλεκε σφυρίδες¹, σαν να μην είχε γένει τίποτα. Στην ταβέρνα του Τραγούδη ο κόσμος κάθε βράδυ έτρωγε, έπινε, εμεθούσε κ' ετραγουδούσε. Ο Αντρέας εφαινόταν πως είχε λησμονήσει την αγάπη του, και αδιάκοπα εταξίδευε με το καΐκι του πηγαίνοντας να φορτώσει λαδραία στη στεριά για να διορθώσει τα βάσανά του, όσο ήταν ακόμη το κόμμα στην εξουσία, που για λίγο, καθώς όλοι το πρόβλεπαν θα την κρατούσε.

Ήταν αργά. Ένας φρέσκος αέρας εφυσούσε, κάνοντας να κυματάει τη μελανή τη θάλασσα, και το καΐκι αρμένιζε με φουσκωμένα τα θεόρατα πανιά του.

Ο Αντρέας, καδισμένος στην πρύμνη εκυβερνούσε, οι δυο του συντρόφοι, ο μπάρμπας και ο Αντώνης, ετραγουδούσαν θαλασσινά τραγούδια στην πλώρη και ανάμεσα σε δύο τραγούδια έτρωγαν μουσκεμένο παξιμάδι κ' έπιναν λιγάκι νερωμένο κρασί από ένα ποτήρι που το 'χαν σιμά τους.

Το καΐκι έσκιζε τα κύματα με γληγοράδα· η χώρα, με τα αναμμένα της φανάρια, που αντίφεγγαν στη θάλασσα αλάργευε πάντα περσότερο· κι ολόένα το πλοίο εταξίδευε με περσότερη γληγοράδα.

1. **σφυρίδες:** οι σφυρίδες ήταν πλεχτοί κυκλικοί σάκοι από σκοινί με άνοιγμα στο επάνω μέρος για να γεμίζουν με μάζα από πολτοποιημένες ελιές.

«Μάινα το λατίνι, μπάρμπα»², επρόσταξε ο Αντρέας· «η θάλασσα φουρτουιάζει».

Ο άλλος, μαθημένος να πείθεται, το 'καμε αμέσως. Και μόνο όταν είχε τελειώσει το έργο του κ' είχε δέσει το πανί, αποκρίθηκε:

«Ως να πιάσει η φουρτούνα, μωρέ, είμαστε στη Σαγιάδα. Πάμε πρύμα, μη σκιάζεσαι. Μόνε μη μας κλείσει εκεί ο καιρός».

«Ας πάμε καλά», είπε ο Αντώνης, «κ' έχει ο Θεός και για μας».

Κ' εσώπασαν πάλι κι αρχίσαν και οι τρεις τους ένα θαλασσινό τραγούδι:

*Θάλασσα πικροθάλασσα και πικροκυματούσα,
όλοι σε λένε θάλασσα κ' εγώ σε λέω γελούσα.*

Το πλεύμενο ανεβοκατέβαινε τώρα τα κύματα καλανταρίζοντας³ δεξιά κι αριστερά, και κάπου κάπου τους εράντιζε ο αρμυρός αφρός τους, και ενότευε⁴ τα πανιά και σκοιινιά που ανάδιναν οσμή από κατράμι.

«Αν εταξιδεύαμε», είπε σε λίγο γελώντας ο Αντώνης, «με γυναίκες, θα μας αρρώσταιναν απόψε και θα 'χαμε βάσανα».

«Είμαστε και οι τρεις στρίγγλοι ανύπαντροι», απολογήθηκε ο μπάρμπα γελώντας, «και μιλείς, μωρέ, για γυναίκες!» Και σε μία στιγμή ξακολούθησε: «Δεν τήνε τελειώνεις, μωρέ ανιψιέ, αυτή την κουθέντα, να καζαντίσεις⁵, μωρέ, και συ, κ' όχι να δουλεύεις σα ραγιάς μέρα νύχτα! Προφές πάλε μου το 'πε η Σάββαινα. Τι να τση πω;»

«Όρτζα⁶! – Τι να τση πεις; ξέρω και γω; Να μην ήτανε η άλλη θα 'λεγα, μα τον Άγιο, το ναι, γιατί οι στενοχώριες τσ' αποχής⁷ είναι μεγάλες».

«Δίκιο έχεις», είπε κ' ο Αντώνης, κακοφανισμένος κομμάτι· «καλά θα 'τανε να μπορεί κανείς να κάνει ό,τι θέλει· μα τι να γένει· κάμε, Αντρέα, τον σταυρό σου κι άκουσε τον μπάρμπα σου».

Τα κύματα εγενόνταν τώρα μεγαλύτερα κι άφριζαν. Ο αγέρας τούς εχτυπούσε το πρόσωπο, τους έπαιρνε εδώ και κει τα φορέματα, και για ν' ακούνε τα λόγια τους έπρεπε να φωνάζουν. Το πλοίο εκουινιόταν άταχτα.

2. **Μάινα το λατίνι, μπάρμπα:** κατέβασε το τριγωνικό πανί του καϊκιού, που κρέμεται από αντένα διαγωνίως προσδεμένη στο κατάρτι.
3. **καλανταρίζοντας, ενεστ. καλανταρίζω:** πηγαίνω μια από εδώ κι μια από εκεί.
4. **ενότευε:** νότιζε, γινόταν υγρό.
5. **καζαντίσεις, ενεστ. καζαντίζω:** κερδίζω πολλά χρήματα και σχηματίζω μεγάλη περιουσία.
6. **όρτζα:** (όρτσα) ναυτικό παράγγελμα με το οποίο το σκάφος στρέφεται, ώστε να αποκτήσει πορεία αντίθετη προς τον άνεμο.
7. **τσ' αποχής:** της εποχής.

«Για την άλληνε, λες, τση Τρινκούλαινας;» ξανάπε ο μπάρμπας· «έμαθα εχτές, μωρέ, το λέγανε γυναίκες στον φόρο⁸, παντρεύεται: παίρνει ένα καλό φτωχόπαιδο».

«Η Ρήνη!» εφώναξε, αφήνοντας το τιμόνι και αναπηδώντας· «η Ρήνη παίρνει άλλονε!»

Το πλοίο, που μία στιγμή ευρέθηκε χωρίς κυβέρινο, εκιντύνεψε. Ο αγέρας το γύρισε· και το πανί εχτυπήθηκε εδώ κ' εκεί, φουσκώνοντας και ξεφουσκώνοντας.

«Παναγία βόηθα!» εφώναξε ο μπάρμπας κ' ερίχτηκε να μάσει το πανί. «Θα μας πνίξεις απόψε, μωρέ, με τη Ρήνη σου! Έχε τον νου σου, καημένη, δεν είναι μπουνάτσα⁹, το γλέπεις». Και σε μια στιγμή, βλέποντας πάλι τον Αντρέα στη θέση του, ξακολούθησε: «Τι ήθελες, μωρέ, να τήνε κάμουνε οι γονείς της; Να την αφήκουνε να μουχλιάσει ανύπαντρη; Έχει τρακόσια τάλαρα· ο φτωχός το βάζει κατά μέρος αυτό που ακούστηκε με σένανε».

«Τι ακούστηκε και ξακούστηκε; αξίζει μοναχή τση για όλες τσ' άλλες».

«Καλά λες», είπε ο Αντώνης.

«Λησμόνησέ τηνε, μωρέ· δεν σ' εσύφερνε», του 'πε ο μπάρμπας.

Εσώπασαν πάλι. Το καράβι γοργά εταξίδευε, ανεβοκατεβαίνοντας τα κύματα που τώρα ήταν μεγαλύτερα και περισσότερα και που τους έβρεχαν και περισσότερο, γιατί ο Αντρέας δεν εγνοιαζόταν να τα ξεφεύγει. Ο νους του δούλευε αλλού. Στην πλώρη οι δυο ναύτες έτρωγαν παξιμάδι μουσκεμένο στην άρμη κ' έπιναν κάπου κάπου κρασί κ' ετραγουδούσαν θαλασσινά τραγούδια:

*Καταμεσής στη θάλασσα είναι ένα πηγαδάκι,
πίνουν οι ναύτες το νερό κι αρνιούνται την αγάπη.*

Κι ωστόσο ο Αντρέας εσυλλογιόταν: «Τι; Ένας άλλος, χειρότερός του, του την έπαιρνε την κορασιά που αυτός αγαπούσε και που θα τον ευτύχιζε;» Ω πόσο του τάραζε αυτή η ιδέα όλα τα σπλάχνα, πόσο του 'σφιγγε την καρδιά που δυνατά του χτυπούσε στα στήθη! Κι ο αγέρας εσφύριζε τώρα ανάμεσα στα σκοινιά και στ' άλμπουρα, και η θάλασσα όλο αγρίευε, σαν να ανταριαζόνταν και τα στοιχεία από τη θλίψη του. «Η Ρήνη θα επήγαινε σ' άλλα χέρια, άλλος θα εμάλαζε το παρθενικό κορμί της, άλλος θα την είχε γυναίκα του, γιατί αυτός ο ίδιος δεν είχε τα χρήματα να ξαγοράσει το πατρικό του το σπίτι και γιατί η κυρά Επιστήμη δεν επειθόταν να δώσει τα περισσότερα που του εχρειαζόνταν».

Κι όλο άψυωνε¹⁰ ο αέρας, κι όλο εσφύριζε με περισσότερο θόρυβο, κι όλο ανακατωνόταν αφρισμένο το πέλαγο, και συχνά το κύμα έσπανε απάνου στο καΐκι, καθώς επέρσευε κιόλας η ταραχή της καρδιάς τους.

8. **στον φόρο:** στην αγορά.

9. **μπουνάτσα:** καλός καιρός, ιδίως στη θάλασσα, ο οποίος χαρακτηρίζεται κυρίως από έλλειψη ανέμου.

10. **άψυωνε, ενεστ. αψυώνω:** γίνομαι αψύς, βίαιος, ορμητικός.

«Ω να μην τον έβλεπε αυτόν το γάμο τελειωμένον! Δεν θα μπόρειε πλια να ζει στον τόπο του. Θα ζήλευε· και η ζωή του ολάκερη θα 'ταν αδιάκοπη λάβρα, αδιάκοπη θαλασσοταραχή, θα εμισούσε, θα εδιψούσε να χύσει αίμα, δεν θα 'χε ποτέ του γλυκιά καρδιά!»

«Ανάδεμά τα τα τάλαρα», εφώναξε. Κι αυτήν τη στιγμή ένα κύμα τον εκατάβρεξε και το καΐκι έκλινε περισσότερο προς τη θάλασσα.

«Μάινα¹¹ το πανί», εφώναξε.

«Μα χρειάζονται», του αποκρίθηκε ο μπάρμπας, κάνοντας ό,τι του 'χε προστάξει.

«Χρειάζονται», εξανασυλλογίστηκε ταραγμένος σαν να 'βλεπε μπροστά του τον θάνατο· «η άλλη τα 'χει, έχει και περισσότερα· και μ' αυτά πλερώνονται όλα τα χρέγια, μένουν τα σπίτια ελεύθερα, διορθώνονται όλες οι δουλειές, αρχίζει η ζωή και η καλοπέραση. Κι αντίς, με τη Ρήνη, αχ, η καταφρόνια. Μα και η αγάπη, η χαρά, η αναγάλλιαση. Στο σπίτι με τη Ρήνη πάντα σαν σε πανηγύρι: χαρές, τραγούδια, φιλία, ευτυχία! Ω, πού να βρεθούν στη ζωή τέτοια πράματα χωρίς αγάπη;» Κι αναστέναξε. «Κι αντίς, θα την έπαιρνε ένας άλλος! Θα του την έπαιρνε ένας άλλος· και θα του 'παιρνε έτσι όλης του της ζωής την ευτυχία! Ω πώς να το υπομείνει, πώς θα μπόρειε να το βλέπει ή και από μακριά να το ακούει ή και μόνο να το φαντάζεται; Κι αντίς, να 'χει στο πλευρό του μίαν άλλη που θα την έπαιρνε μόνο και μοναχά για το πουγγί της!

«Ανάδεμά τα τα τάλαρα», εξαναφώναξε.

Ένα δυνατό φύσημα κ' ένα μεγάλο κύμα έκαμαν να τρίξει φοβερά το καΐκι. Ο αγέρας έκαμε να βράζει όλη η θάλασσα· τ' αστέρια στον ουρανό είχαν σθήσει· από μακριά βροντές εμούγγριζαν, και χοντρές σταξιές βροχής επέφταν από τα σύννεφα. Το καΐκι εκαλαντάριζε, ανέβαινε, εκατέβαινε μεγάλα θουνά, ταξιιδεύοντας με γληγοράδα.

«Χρειάζονται, μωρέ, τα βλοημένα», του αποκρίθηκε ο μπάρμπας από την πλώρη, «και η θυγατέρα τση Σάββαινας τα 'χει. Η αγάπη μοναχά δεν χορταίνει. Ήξερέ το!»

Τό 'ξερε· και για τούτο είχε ξεφύγει ως τώρα τη Ρήνη, κ' είχε πασκίσει να πνίξει και να νικήσει την αγάπη στην καρδιά του. Και να που τώρα η ζήλια την έκανε να προβάλλει με πλιο μεγάλη δύναμη, αφυά, φλογερή, χαλάστρα, σαν το πέλαγο το ταραγμένο, σαλεύοντάς του το λογικό, σπρώχνοντάς τον αβάσταχτα ως και στη φτώχεια.

«Όχι· ένας άλλος δεν θα του την έπαιρνε! Α κυρά Επιστήμη, κυρά Επιστήμη!»

Το πλοίο αρμένιζε πάντα στην τρικυμία, και δυο ναύτες στην πλώρη, ετραγουδούσαν αδιάφορα θαλασσινά τραγούδια, κοιτάζοντας τη μελανή τη θάλασσα. Μα τώρα είχαν φανεί της Στεριάς τα φανάρια.

«Θα σου την πάρω!» είπε πάλι ο Αντρέας αποφασιστικά με τον νου του. «Εγώ θα την πάρω κι όχι άλλος. Και πρέπει να μου δώκεις όσα σου ζήτησα: τα εξακόσια. Τι¹² τα χρειάζομαι και

11. **μάινα**: ναυτικό πρόσταγμα για να χαλαρωθούν τα σκοινιά, να κατέβουν τα πανιά.

12. **τι**: γιατί.

χωρίς αυτά πνίγομαι κι είμαι χαμένος άνθρωπος. Πρέπει να μου τα δώξεις. Κι από την εκκλησιά θα την έπαιρνα, από τα ίδια τα χέρια του γαμπρού, όχι να γένει γυναίκα του!»

Τώρα που η γης ήταν σιμά, η θάλασσα κι ο αγέρας επράαιναν, και το πλοίο ησυχότερα έσκιζε τα κύματα, που εγενόνταν μικρότερα. «Τόσον καιρό γιατί δεν το 'κανα;» ξακολούθησε ο Αντρέας με τον νου του «γιατί δεν ήθελα να σε θιάσω να μου τα δώξεις. Μα τώρα ήρθε ο κόμπος στο χτένι. Την πάντρεψες αλλού και μ' αυτό μου χαλάς τη ζωή μου. Α! κυρά Επιστήμη, δεν την άξιζα μια μικρή θυσία;»

Ο άνεμος είχε πέσει πλια και η θάλασσα ήταν ήσυχη. Οι δυο ναύτες στην πλήρη ετραγουδούσαν θαλασσινά τραγούδια και ήσυχα το καράβι αρμένιζε. Και η καρδιά του Αντρέα παρόμοια είχε ησυχάσει μέσα στα στήθη του, γιατί τώρα είχε πάρει την απόφαση.

«Ρίξε άγκορα¹³», επρόσταξε. Κ' είπε με τον νου του: «Είναι δική μου, κι ας πέσει ο κόσμος!»

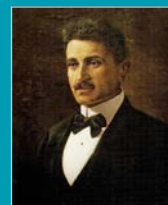
Θεοτόκης, Κωνσταντίνος (1993 [1912]). *Η τιμή και το χρήμα*. Αθήνα: Νεφέλη.

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

1. Η θάλασσα όπου διαδραματίζεται η σκηνή είναι τόσο φουρτουνιασμένη όσο και η ψυχή του Αντρέα. Με ποιους τρόπους αποτυπώνεται η ταραχή στις δύο εκδοχές της;
2. α) Ποιος νομίζετε ότι είναι ο κύριος προβληματισμός που τίθεται στο κείμενο; β) Πώς πιστεύετε ότι εξυπηρετεί την ανάδειξη αυτού του προβληματισμού (i) η εναλλαγή διαλόγου και εσωτερικού μονολόγου και (ii) η επανάληψη της αναφοράς στα «τάλαρα»/ στα χρήματα;

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΘΕΟΤΟΚΗΣ (1872-1923)

Κερκυραίος λογοτέχνης, εκπρόσωπος της επανησιακής λογοτεχνίας, ο οποίος ανανέωσε την ηθογραφική πεζογραφία. Τα έργα του διακρίνονται για τους κοινωνικούς προβληματισμούς και τη ρεαλιστική γραφή τους. Έγραψε πολλά διηγήματα που εκδόθηκαν στις *Κορφιάτικες ιστορίες*, εκτεταμένα αφηγήματα όπως *Η τιμή και το χρήμα*, *Ο κατάδικος*, το μυθιστόρημα *Οι σκλάβοι στα δεσμά τους* κ.ά. Πολύγλωσσος, διακρίθηκε και για το σημαντικό μεταφραστικό του έργο.

13. **άνκορα:** άγκυρα.

ΓΙΑΝΝΗΣ ΡΙΤΣΟΣ

Το τραγούδι της αδελφής μου

(απόσπασμα)

ΘΥΜΑΣΑΙ;

Σούχε χαρίσει κάποτε η μητέρα
 ένα ρόδινο φόρεμα
 και μια μικρή ρόδινη ομπρέλα.
 Ανέβαινες την ανθισμένη πλαγιά
 το εαρινό πρωϊνό
 ανάλαφρη και διάφανη
 – ένα ρόδινο νέφος φωτός.
 Κοιτούσες τον ουρανό
 σαν κάτι από ψηλά να σε καλούσε.
 Μόνο οι θλιμμένες πλεξίδες
 των μαύρων μαλλιών σου
 βάραιναν τη λεπτή σου ράχη.
 Φοβόμουν
 μήπως μίαν ώρα χαθείς
 όμοια με ρόδινο φως
 μέσα στη δύση.
 Μάξενα τότε
 όστρακα σιλπνά
 και πολύχρωμα βότσαλα
 απ' τ' ακρογιάλι του νησιού μας
 για να δω τα μάτια σου
 να χαμογελούν
 και να μαγέψω την καρδιά σου
 που διαλυόταν αδόρυβα
 στη θλίψη του κόσμου.

*Η γέννηση της Αφροδίτης (λεπτ.),
 Sandro Boticelli (περ. 1484-1486,
 Μουσείο Ουφίτσι, Φλωρεντία).*

Μα δεν ήξερες να γελάς.
Έκανα φτερά τα δάκρυά σου
κ' έφευγα μακριά για να σου φέρω
τη γύρη του αιθέρα
να ραντίσω τη σιωπή σου.
Όμως δεν ήξερες να δέχεσαι.
Χάριζες,
Μόνο χάριζες.
Όλα τα δώρα σου
τα μοίρασες
κ' έμειναν άδειες
οι παλάμες σου.
Έγειρες το κεφάλι
– πικραμένο πουλί,
στη σκοτεινή φτερούγα σου
και τραγούδησες το απίστευτο τραγούδι
του πληγωμένου σύμπαντος.
Αδελφή μου,
ύψωσε το κεφάλι.
Σκύβω σιμά σου και σου φέρνω
τους παιδικούς μας όρθρους
ν' αναπνεύσεις βαθιά
την αλμύρα του νησιού μας,
τους βραδινούς φλοίσβους
και περνώντας την ομίχλη του νόστου
ν' αράξεις κοντά μου.
Γύρισε, αδελφή μου,
στη μικρή Βηθλεέμ
που μας γέννησε ωραίους και ταπεινούς
κ' εγώ, θα δεις, θα μαδήσω
τα όνειρα των Ιεροσολύμων
που μ' έπαιρναν μακριά σου

και θα μείνω για πάντα στο πλάϊ σου
 – ένα σεμνό τριζόνι,
 για να σου τραγουδώ
 τα βράδια του έαρος.
 Δε μ' ακούς;

Ρίτσος, Γ. (1975 [1937]). *Το τραγούδι της αδελφής μου*. Αθήνα: Κέδρος.

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

1. Το ποιητικό υποκείμενο διώνει έντονα συναισθήματα. Να καταγράψετε τις εκφράσεις με τις οποίες τα διατυπώνει.
2. Στους συμφραστικούς πίνακες της Ανεμόσκαλας <https://www.greek-language.gr/Resources/literature/tools/concordance/> του Κέντρου Ελληνικής Γλώσσας να αναζητήσετε σε όλες τις ποιητικές συλλογές του Γ. Ρίτσου τη λέξη «πίκρα» (κατά οικογένεια λέξεων: ουσιαστικά, επίδετα, ρήματα, μετοχές, σύνδετα) μέσα στα συμφραζόμενά της. Να μελετήσετε τις σχετικές μεταφορές και τις προσωποποιήσεις που θα εντοπίσετε και να συζητήσετε το θέμα της πίκρας που νιώθει το ποιητικό υποκείμενο.

*Το τραγούδι της
αδελφής μου*

ΓΙΑΝΝΗΣ ΡΙΤΣΟΣ (1909-1990)

Στο ογκώδες πολύμορφο έργο του Γ. Ρίτσου αποτυπώνονται με πηγαίο αίσθημα και με γνήσιο λυρικό λόγο η ηρωική αισιοδοξία του, η αγωνιστική διάθεσή του, οι κοινωνικοί προβληματισμοί του, τα ερωτηματικά του για την ανθρώπινη ύπαρξη και η αγάπη του για τον άνθρωπο. Πολλά από τα μεγάλα έργα του (*Ρωμιοσύνη*, *Επιτάφιος*, *Η συνάτα του σεληνόφωτος*) έχουν μελοποιηθεί από τους Μ. Θεοδωράκη, Σ. Ξαρχάκο, Θ. Μικρούτσικο και άλλους μουσικοσυνθέτες.

PAUL ÉLUARD

Και ένα χαμόγελο

Η νύχτα ποτέ δεν είναι πλήρης
 Υπάρχει πάντα αφού το λέω
 Αφού το βεβαιώνω
 Στην άκρη του πόνου ένα ανοιχτό παράθυρο
 Ένα φωτισμένο παράθυρο
 Υπάρχει πάντα ένα όνειρο που αγρυπνά
 Πόθος για εκπλήρωση πείνα για χόρταση
 Μια γενναία καρδιά
 Ένα χέρι απλωμένο ένα χέρι ανοιχτό
 Μάτια προσεχτικά
 Μια ζωή τη ζωή να μοιραστούμε

Και ένα χαμόγελο.
 Διαβάζει η Μαρία
 Μαυρομάτη.

Éluard, P. (1984 [1951]). *Ο Φοίνικας*.
 (μτφρ. Γιώργος Σπανός). Αθήνα: Πλέθρον.

Portrait of the Actress Jeanne Samary,
 Auguste Renoir, 1877.

Και ένα χαμόγελο -
 δραστηριότητα

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

1. Νομίζετε ότι στο ποίημα κυριαρχεί η αισιόδοξη ή η απαισιόδοξη οπτική; Προσπαθήστε να τεκμηριώσετε την απάντησή σας με κειμενικές ενδείξεις.
2. Το ποίημα αυτό διαβάεται με δυσκολία ως ένα ενιαίο, συνεχές κείμενο (κάτι που συμβαίνει με πολλά ποιητικά έργα, ειδικά της σύγχρονης ποίησης). Πιστεύετε ότι απευθύνεται πρωτίστως στα αισθήματά σας ή στη λογική σας; Να αιτιολογήσετε τη γνώμη σας.

Και ένα χαμόγελο – συνώνυμα

ΓΝΩΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

Για το κίνημα του υπερρεαλισμού και τις επιδράσεις που άσκησε διαβάστε τις σχετικές πληροφορίες στο *Λεξικό Λογοτεχνικών Όρων*, σελίδες 191-193.

Στούντιο με γύψινο κεφάλι, Pablo Picasso, Μουσείο Μοντέρνας Τέχνης, Νέα Υόρκη

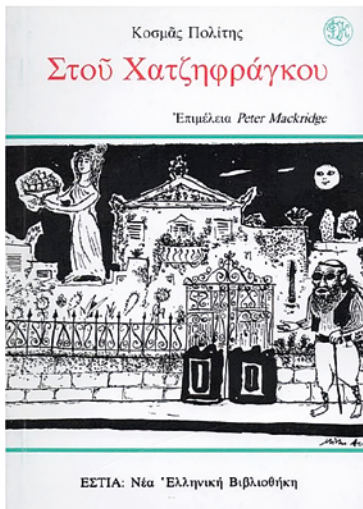
PAUL ÉLUARD (1895-1952)

Ο Paul Éluard είναι Γάλλος ποιητής. Μαζί με τους Αντρέ Μπρετόν, Λουί Αραγκόν και Τριστάν Τζαρά δραστηριοποιήθηκε στο καλλιτεχνικό ρεύμα του ντανταϊσμού και πρωτοστάτησε στο κίνημα του υπερρεαλισμού. Την περίοδο της γερμανικής κατοχής συμμετείχε στη γαλλική αντίσταση. Με το έργο του ύμνησε την ελευθερία και τον έρωτα.

ΚΟΣΜΑΣ ΠΟΛΙΤΗΣ

Στου Χατζηφράγκου

(απόσπασμα)

Το μυθιστόρημα του Κοσμά Πολίτη *Στου Χατζηφράγκου* αποτελεί μια τοιχογραφία της κοσμοπολίτικης Σμύρνης στα χρόνια της μεγάλης της ακμής – τις δύο τελευταίες δεκαετίες πριν από τη Μικρασιατική Καταστροφή. Μέσα από τη δράση και τις αγωνίες προσώπων διαφορετικής ηλικίας και κοινωνικής προέλευσης, αποτυπώνονται η καθημερινότητα, τα διλήμματα και οι προοπτικές μιας ολόκληρης εποχής, μιας ολόκληρης πολυπολιτισμικής μεγαλούπολης – διαστάσεις της Σμύρνης που συνήθως αγνοούμε. Στο απόσπασμα που ακολουθεί, ο παπα-Νικόλας, ένας κληρικός αρκετά διαφορετικός από τους άλλους, δέχεται την επίσκεψη του Πέτρου, ο οποίος κατηγορείται για φόνο.

Ναι, ο παπα-Νικόλας έμαθε το μυστικό, εκείνη τη φουρτουνιασμένη νύχτα. Μα ήταν ξεομολόγηση και δεν το 'πε σε κανέναν.

Ο φονιάς γονάτισε και φίλησε το χέρι του παπά.

«Δέσποτα, ήρθα να ξεομολογηθώ».

Κι εκεί, γονατιστός, του τα μολόγησε όλα. Ο παπάς δεν τον ευλόγησε. Τα καλοσυνάτα μάτια του μείνανε κάμποσες στιγμές συλλογισμένα. Ύστερα είπε:

«Πρόσεξε καλά τα λόγια μου. Στη θέση σου, μπορεί να 'κανα κι εγώ το ίδιο. Μα ύστερα να παραδινόμωνα για να τιμωρηθώ, με την ελπίδα ν' αναπάψω τη συνείδησή μου ώσπου να με κρίνει ο Θεός. Δε θρισκόσουνα σε άμυνα. Παραφέρθηκες. Στη θέση σου, μπορεί να 'κανα κι εγώ το ίδιο, αν...» (κόμπιασε μια στιγμή ο παπάς) «αν μου 'κανε... αν μου 'λεγε αυτά τα λόγια ο άλλος. Μα η ζωή, κι ενού μέρμηγκα η ζωή ακόμα, είναι το πιο ιερό πράγμα στον κόσμο. Όλα τα φτιάνει ο άνθρωπος, μόνο ζωή δεν μπόρεσε να φτιάξει. Για να σε βαραίνει τόσο η ψυχή σου, θα πει πως είσαι καλός άνθρωπος. Μα πρέπει να τιμωρηθείς για την πράξη σου, αλλιώς, ίσα ίσα γιατί είσαι καλός άνθρωπος και με συνείδηση, ποτέ σου δε θα ησυχάσεις. Αν δεν ήτανε να πέσεις σε χέρια εκδικητικά, θα σε συμβούλευα να πας αμέσως να παραδοθείς. Εγώ, κι έτσι ακόμα, θα παραδινόμωνα. Κάνε όπως ξέρεις».

«Με κυνηγάνε. Την αγαπάω τη ζωή...»

«Αν δεξ να μείνεις στο σπίτι μου, μείνε. Μείνε στη δούλεψη της εκκλησιάς, στο ποδάρι της

παπαδιάς μου, που ξεμεσιάζεται να τη σφουγγαρίζει κάθε μέρα. Τα δάχτυλά της χαρακιάσανε για να γυαλίζει τα μανουάλια. Η ζωή σου θα 'ναι αποδώ στην εκκλησιά κι από την εκκλησιά εδώ. Ένα πορτάκι θγάζει από το σπίτι μου στον αυλόγυρο της εκκλησιάς. Κανένας δεν θα σε πάρει είδηση. Και σε δέκα, είκοσι χρόνια, θα σε μεταλάβω».

«Έλεος, δέσποτα. Είμαι είκοσι δυο χρονώ. Την αγαπάω τη ζωή».

«Ο Θεός να σ' ελεήσει».

Το παλικάρι σηκώθηκε από γονατιστός που ήταν. Πρώτη φορά σήκωσε τα μάτια του και κοίταξε τον γέροντα. Τα μάτια του παπά είχαν μια πονεμένη γλύκα.

«Θα παιδευτώ στην άλλη ζωή;».

«Θα παιδευτείς σε τούτη τη ζωή».

«Στο έλεος του Θεού», μουρμούρισε ο φονιάς.

Βγήκε από την κάμαρη τρικλίζοντας, πήγε στην εξώπορτα, την άνοιξε και χάθηκε μες στη βροχή.

«Λοιπόν;» ρώτησε ύστερα η παπαδιά τον παπα-Νικόλα.

«Δεν είμαι ευχαριστημένος από τον εαυτό μου», αποκρίθηκε.

Χρόνια υστερότερα, μαθεύτηκε πως ο Πέτρος Ζαγκουλέας σκοτώθηκε στον πόλεμο του '12.

Στου Χατζηφράγκου. Διαβάζει
η Μαρία Μαυρομμάτη.

Πολίτης, Κ. (1988 [1962]). Στου Χατζηφράγκου. Mackridge Peter (Επιμ.).
Αθήνα: Βιβλιοπωλείον της «Εστίας».

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

1. Ποια δύναμη πιστεύετε ότι ωθεί τελικά τον νεαρό Πέτρο Ζαγκουλέα να μην παραδοθεί για τον φόνο που είχε κάνει; Ο παπα-Νικόλας συμφωνεί με την απόφαση του Ζαγκουλέα; Τα δύο αυτά πρόσωπα νομίζετε ότι σκέφτονται με τη λογική ή με το συναίσθημα; Τεκμηριώστε τη γνώμη σας, με βάση ενδείξεις που υπάρχουν στο κείμενο.
2. Να προτείνετε έναν τίτλο για το συγκεκριμένο απόσπασμα. Θα τον γράψετε στον πίνακα και θα δημιουργήσετε μπροστά από τον πίνακα μία παγωμένη εικόνα που θα τον αποδίδει.
3. Να ξαναγράψετε την τελευταία παράγραφο του κειμένου, δίνοντας τη δική σας εκδοχή για την εξέλιξη της ζωής του φονιά.

Στου Χατζηφράγκου - λεξιλόγιο

Παγωμένη εικόνα: Όσοι και όσες συμμετέχουν δημιουργούν με το σώμα τους μια εικόνα, χωρίς κίνηση και λόγο, για να αποδώσουν με αυτόν τον τρόπο ένα στιγμιότυπο από κάποιο γεγονός, μια σκέψη, μια ιδέα, μια κρίσιμη στιγμή ενός χαρακτήρα.

ΓΝΩΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

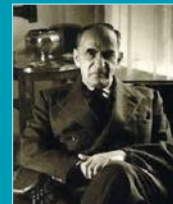
Μυθιστόρημα: Είναι ένα από τα τρία βασικά είδη της αφηγηματικής πεζογραφίας μαζί με το διήγημα και τη νουβέλα. Στο μυθιστόρημα η αφήγηση είναι εκτεταμένη, με πολλούς ανθρώπινους χαρακτήρες, εξελίσσεται σε πολλά επίπεδα χώρου και συνήθως διαπλέκονται διαφορετικά επίπεδα χρόνου. Ο μύθος είναι πολυεπεισοδιακός και πολύπτυχος.

Γνώσεις για το
Μυθιστόρημα
- κείμενο

ΚΟΣΜΑΣ ΠΟΛΙΤΗΣ (1888-1974)

Με καταγωγή από τη Σμύρνη αλλά με ορίζοντες ευρύτερους από τα στενά εθνικά όρια, αναζητά, μέσα από τους δυναμικούς και ανήσυχους ήρωές του, τη φυγή σε έναν άλλο, καλύτερο κόσμο, ο οποίος αποτυπώνεται συχνά με ονειρική μορφή και εκφράζεται με πρωτότυπο και δημιουργικό αφηγηματικό λόγο. Κύρια έργα του: *Το Λεμονόδασος*, *Εγώ*, *Στου Χατζηφράγκου*.

ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΧΑΤΖΗΣ

Τετριμμένα σύμβολα

Μαζεύοντας λουλούδια (1875), Auguste Renoir, National Gallery of Art, Ουάσιγκτον

Στο τέλος τούς το κλείσανε το μικρό τους «Χαρτοπωλείον ο πάπυρος», τους το θγάλανε στο σφυρί, και το σπίτι το πήραν. Δεν έμεινε τίποτα. Τότε πια, ύστερα από την καταστροφή, συγγενείς και φίλοι πέσαν με τα μούτρα να του βρουνε μια δέση, κάποια δουλειά, να μην πεθάνουν της πείνας τα δύο γερόντια. Έτσι γίνηκε και σε λίγο ο Παντελής διορίστηκε φύλαξ των αρχαιοτήτων κ' επιστάτης του μουσείου της πόλης τους. Το μοναδικό τους παιδί, μια κόρη τους, παντρεμένη πια και φευγάτη από κει, βοήθησε λίγο τον καιρό της αγωνίας – όσο μπορούσε, δεν είχαν παράπονο. Τώρα ησύχασε κι αυτή που βολεύτηκαν.

Βολεύτηκαν – στριμωχτήκαν οι δυο τους στη χαμοκέλα¹ που νοίκιασαν. Θα ζούσανε πια με τον μικρό μιστό του επιστάτη και φύλακα του μουσείου. Όλα τα χρόνια της αγωνίας η Μαριάννα δεν είπε τίποτα, δεν παραπονιόταν, δεν έκλαιγε, δεν φαινότανε να τη φοβάται την καταστροφή που αναπόφευκτα ερχόταν. Ήταν ήρεμη, γαλήνια – έμεινε έτσι και τώρα. Αυτός – δεν το μπόρεσε να προσαρμοστεί μετά τον Πόλεμο, έδειξε ύστερα μεγάλη δραστηριότητα. Πάσκιζε πάρα πολύ για το μαγαζί, για το σπίτι – κάτι να σώσει, να μην τους πάρει ολότελα το ποτάμι. Τους πήρε. Και μόνο τότε, σαν ήρθε το τέλος, το δέχτηκε πια με τη γαλήνη της Μαριάννας κι αυτός, σαν να το 'θελε, να το περίμενε πια – μια γαλήνη που πήγε μέσα για μέσα στα κουρασμένα του κόκαλα.

Πήρε τον πρώτο μιστό, πήρε και τον δεύτερο, και για τη δουλειά που τον πλήρωναν πολλά πράγματα δεν ήξερε ακόμα. Το «αρχαιολογικό κ' εθνικό μουσείο» της πόλης τους δεν υπήρχε πουθενά.

– Περίμενε λίγο, του 'πε ο δήμαρχος, θα το φικιάσουμε γρήγορα.

Στην κορφή του λόφου, που στεκόταν πάνω απ' την πόλη, ήταν το κάστρο της με τα τείχια του μισογκρεμισμένα. Το λόφο τον ήξερε και πολύ καλά – τον αγαπούσανε πολύ με τη Μαριάννα και στα πρώτα τους χρόνια και πηγαίνανε κ' ύστερα και στα χρόνια της δυστυχίας ανεβαίνανε κάποτε. Οι αρχαιότητες πρέπει να 'τανε τα ρημάδια που βρισκόντανε μέσα σ' αυτό, πνιγμένα στ' αγκάδια και τις τσουκνίδες. Για την ώρα, μαζί με τον διορισμό τον δικό του, κλείσαν ένα

1. **Χαμοκέλα:** χαμηλό, άθλιο φτωχόσπιτο ή δωμάτιο.

γύρω τις πόρτες του κάστρου με κάτι παλιοσυρματοπλέγματα κι αφήσανε μία μονάχα. Της εβάλανε μια μικρή καγκελόπορτα σιδερένια και λίγο πιο μέσα στήσαν και του Παντελή μια παράγκα. Του δώσανε κ' εισιτήρια να κόβει.

Ο Παντελής, τακτικός, ανέβαινε κάθε πρωί, και δεν ήξερε τι να κάνει. Άρχισε από μόνος του και καθάριζε τα δρομάκια μέσ' απ' τα χαλάσματα – κάπου κάπου φαινόταν από κάτω το παλιό πλακόστρωτο. Ήταν άνοιξη – καθάρισε έναν τόπο, φύτεψε κάτι λουλούδια, ανέβαινε κάποτε κει κ' η Μαριάννα, φκιάχνανε καφέ στην παράγκα, κοιτούσανε μαζί τα λουλούδια – το βραδάκι κατεβαίνουν μαζί. Την Κυριακή ερχόντανε και κάτι επισκέπτες, γυρίζανε λίγο μες στα χαλάσματα, τα κοιτούσανε, τα βαριόντανε πολύ γρήγορα, δεν είχανε τι να δούνε, στεκόταν ύστερα, κοιτούσανε λίγο την πόλη – και δεν ήταν άσχημη από κει.

Όλα βολεύτηκαν έτσι. Το καλοκαίρι η Μαριάννα τα 'κλεισε τα μάτια της και φαινόταν να τα 'κλεισε ησυχασμένη. Ο Παντελής την έδαψε χωρίς σπαραγμό κ' ευχαρίστησε τον Θεό για τον ήμερο θάνατο που της έδωσε. Ο καιρός της ταραχής και της λύπης είχε τελειώσει γι' αυτόν. Ήσυχα περνάει κει πάνω τη μέρα του, με τα λουλούδια, με τους δρομάκους που καθαρίζει, τους λιγοστούς επισκέπτες. Η μνήμη δεν είναι πικρή, δεν είναι σκληρή. Δεν υπάρχουν ένοχοι, αιτίες, ευθύνες – και δεν υπάρχουνε τύψεις. Είναι όλα μια θάλασσα, μουντή κατά την ώρα που σουρουπώνει, δεν έχει κύματα, βογκητό. Ύστερα ανάβουν τα φώτα κάτω στην πόλη. Στέκεται λίγο και τα κοιτάζει. Κλειδώνει την παραγκούλα – τι να κλειδώσει; – κλειδώνει και παίρνει σιγά σιγά το μονοπάτι του λόφου. Η Μαριάννα είναι δίπλα του, καθώς κατεβαίνει. Ο ίσκιος της είναι και μέσα στη χαμοκέλα – καλόγνωμος ίσκιος. Όλα είναι μέσα στη μεγάλη γαλήνη της παραίτησης, της παραδοχής. Περαιτέρα δεν είναι τίποτα. Ο θάνατος μόνο. Και κάπως έτσι κι ο θάνατος, σαν ένα βράδυ που δεν θ' ανάβαν τα φώτα κάτω στην πόλη – τόσο μονάχα.

Από τον Αύγουστο ένα νέο πρόσωπο μπήκε στη μέση. Ήταν ο νέος γυμνασιάρχης στο Τρίτο Γυμνάσιο της πόλης. Ανέβηκε στο κάστρο, βρήκε τον Παντελή στην παράγκα του. Αν αυτός ήταν ο φύλαξ εκεί, ο γυμνασιάρχης ήταν ο έφορος των αρχαιοτήτων. Έφερε ένα γύρο στα χαλάσματα – από πίσω κι ο Παντελής – στάθηκε, τα κοιτούσε, τα ξανακοιτούσε, στάθηκε λίγο και στα λουλούδια του Παντελή και τα παίνεψε. Ο γέρος είχε χρόνια ν' ακούσει παινήματα και πολύ του καλάρεσαν. Κι ο άνθρωπος τ' άρεσε – αυτός ο νέος γυμνασιάρχης με το πλατύ του πρόσωπο και τις βιαστικές του κινήσεις. Προτού να φύγει του 'πε πως θα 'χουν πολλά να κάνουν οι δυο τους. Ο Παντελής δεν μπορούσε να ξέρει τι θα 'ταν αυτά τα πολλά που θα κάνανε μέσα σε τέτοια χαλάσματα, είπε – μάλιστα, όπως θέλετε σεις κ' ευχαρίστησε ύστερα τον Θεό που του τον έστειλε αυτόν τον άνθρωπο να πεθάνει στα χέρια του.

Το σχολειό δεν είχε αρχίσει, ο γυμνασιάρχης ερχόταν πολύ συχνά. Από τον Σεπτέμβρη κ' ύστερα, ανεβαίνοντας, είχε μαζί του και τρία-τέσσερα αγόρια, καμιά φορά περισσότερα, απ' το γυμνάσιο. Από το χάλασμα το μεγάλο – ο γυμνασιάρχης είχε πει πως ήτανε το παλάτι – είχε απομείνει μια γαλαρία, στεκόταν ακόμα η σκεπή της και κάτι κοντές χοντροκομμένες κολόνες μπροστά της. Με τα παιδιά μαζί βαλδήκαν και την καθάριζαν – ο Παντελής βοηθούσε κι αυτός –

πολύ πρόθυμα. Άμα τέλειωσαν με το καθάρισμα, φέραν εκεί και τ' ακουμπούσαν στον τοίχο κομμάτια μάρμαρα, σπασμένες πλάκες, μισές κολόνες – καθετί που μπορούσαν να βρίσκουνε σκορπισμένο ή να ξεθάβουν σκαλίζοντας πάνω κάτω τα μπάζα. Μέσα σε δυο-τρεις βδομάδες η γαλαρία ήρθε και γιόμισε τέτοια, στολίστηκε, και κάθε φορά που βρίσκανε κι άλλα τα φέρναν εκεί και τα βάζανε δίπλα στ' άλλα. Ο γυμνασιάρχης ύστερα ετοίμασε κ' έφερε κάτι καρτέλες ωραία-ωραία γραμμένες με καθαρά γράμματα κεφαλαία. Τις κόλλησε πάνω –οι επισκέπτες της Κυριακής στεκόνταν και τις διάβαζαν– είχανε κάτι να δούνε.

Ο Παντελής τις έμαθε απέξω – μεγάλο νόημα δεν έβρισκε να 'χουν. Έμαθε και τ' άλλα – όπως τα 'λεγε ο γυμνασιάρχης. Μια ιστορία πολύ μπερδεμένη – ο αυτοκράτορας στο Βυζάντιο, οι Φράγκοι, ένας Ορλάνδος, πολύ πόλεμος, ξένοι, πολύ σκοτωμός, μια γυναίκα –του Ορλάνδου αυτή– κι άλλη γυναίκα, πόλεμος πάλι, ύστερα οι Τούρκοι, το τέλος ύστερα, χαλάσματα, αγκάδια. Νόημα πολύ δεν έβρισκε και σ' αυτά. Μπορούσε ωστόσο να τα λέει στους επισκέπτες – τα ονόματα, τους πολέμους, τα χρόνια. Έμαθε και το παλάτι. Ο γυμνασιάρχης τού το 'δειχνε σαν να 'ταν μπροστά του, ολόρδο ακόμα – καμάρες, μπαλκόνια, τις γκρεμισμένες του πόρτες. Πιο πέρα ήταν κι άλλος σωρός κεραμίδια και πέτρες. Ένα κομμάτι τοίχος στεκόταν ακόμα, κάτι κεραμίδια φαινότανε πάνω στον τοίχο, σχήμα καμάρα. Ο γυμνασιάρχης μπορούσε να δείχνει και εκεί μια μεγάλη εκκλησιά – και πολύ σπουδαία, όπως έλεγε. Πίστευε πολύ πως την άνοιξη θα την είχανε μια μικρούλα πίστωση για κανονικές ανασκαφές – μπορεί να 'ρχόταν κι ο Ορλάνδος ο ίδιος.

– Δύο Ορλάνδοι, λοιπόν; ρώτησε ο Παντελής.

– Άλλος Ορλάνδος αυτός, είπε ο γυμνασιάρχης και γελούσε πολύ. Είπε μάλιστα πως εξάπαντος θα του το 'γραφε... Γέλασε κι ο Παντελής με τους Ορλάνδους που γίνανε δύο.

Ανυπόμονος άνθρωπος ήταν αυτός ο γυμνασιάρχης. Δεν ήθελε να την περιμένει την άνοιξη με την πίστωση για κανονικές ανασκαφές – όλο κ' ερχόταν και κάτι θα σκάλιζε με τα μαθητούδια του.

Ήτανε Πέμπτη τ' απόγεμα – ο Οκτώβριος είχε μπει, οι βροχές δεν είχαν αρχίσει. Ο Παντελής τούς είδε κι ανέβαιναν. Ήταν όλο το γυμνάσιο αυτή τη φορά, ένας μικρός στρατός και χαρούμενος, φωνακλάδικος, με κασμάδες και φκυάρια στον ώμο και τον γυμνασιάρχη στη μέση.

– Κακούς σκοπούς έχετε σήμερα, είπε ο Παντελής.

– Κακούς, είπε κι ο γυμνασιάρχης και του χτύπησε την πλάτη, όπως συνήθιζε.

Πήρε τα παιδιά και τραβήξαν γραμμή πίσω απ' τη γαλαρία. Πέταξε το σακάκι του, πήρε έναν κασμά, αρχίσανε και τα παιδιά, σκάβανε τον μεγάλο σωρό που 'ταν πεσμένος εκεί, τ' άλλα φκυαρίζανε, ο σωρός όλο κατέβαινε. Αγκωνάρια καμάρας ξεπροβάλλανε μέσ' απ' τα χώματα, τα παίρναν και τ' απιδώναν πιο πέρα – άλλο ζητούσαν. Σκάβαν όλο τ' απόγεμα.

– Θα το θρούμε, έλεγε ο γυμνασιάρχης κάθε λίγο, και το πρόσωπό του είταν σφιγμένο – η βιασύνη του.

Δεν είχε βραδιάσει ακόμα όταν ο Παντελής άκουσε τις χαρούμενες κραυγές τους – όλο το στράτευμα σταμάτησε τη δουλειά. Πήγε κι αυτός κοντά τους να ιδεί. Ήταν μια πλάκα, σχεδόν τετράγωνη, μεγαλούτσικη, βαριά. Τη βγάλανε, τη σηκώσαν – ο Παντελής καθότανε λίγο πιο πέρα, δεν έβλεπε αν είχε τίποτα πάνω.

– Έχεις νερό; τον ρώτησε ο γυμνασιάρχης.

– Στην παράγκα, είπε αυτός και τράβηξε κατά κει.

Πήγαν όλοι τους πίσω του. Έβγαλε τον γκαζοτενεκέ του με το νερό, τραβήχτηκε παραπέρα και τους κοιτούσε. Φέρανε την πλάκα, την απίδωσαν, τη γύρισαν ανάποδα και την πλέναν.

– Ο θυρεός² τους, είπε ο γυμνασιάρχης κ' ήτανε χαρούμενος – ποτέ δεν ήτανε τόσο χαρούμενος με τα χαλάσματα, τα θρεσίδα του.

Ο Παντελής δεν ήξερε τι θα πει θυρεός.

– Ω... το σύμβολο της ευτυχίας, είπε ένα αγόρι.

Όλα τα παιδιά σκύβανε και το κοιτούσαν.

– Ωραίο ρομάν, είπε ένα αγόρι με γυαλιά.

– Σώπα, σαχλαμάρα εσύ, είπε ένας χοντρούλης. Καθαρό βυζαντινό, δεν το βλέπεις;

– Τετριμμένα³ σύμβολα – είπε ένας άλλος μ' επιδεικτική καταφρόνηση.

Ακατανόητα, αδιαφόρετα πράγματα – ο Παντελής στεκότανε παραπέρα και χαιρόταν τη φασαρία τους. Μούχρωνε πια. Ο γυμνασιάρχης φόρεσε το σακάκι του, τα παιδιά μαζεύαν τα σύνεργα. Πήγε τότε κι αυτός, έσκυψε λίγο, κοίταξε την πλάκα. Ένα τετράφυλλο τριφύλλι σκαλισμένο μέσα στο πλαίσιο, πρόβαλλε ανάγλυφο. Το ξανακοίταξε – ανατρίχιασε. Ακούμπησε την πλάτη του στην παράγκα, ύστερα κάθισε στο σκαμνάκι του, δίπλα στην πλάκα.

– Κουράστηκες; είπε ο γυμνασιάρχης.

– Λίγο...

– Έλα μαζί μας...

– Να κάτσω λίγο.

Φύγανε, τραγουδώντας πάλι, γιομίζοντας τον τόπο με τις φωνές τους. Ο Παντελής έμεινε μόνος εκεί στα χαλάσματα δίπλα στην πλάκα. Το τετράφυλλο τριφύλλι της φαινόταν ακόμα μέσα στο τελευταίο φως της μέρας... Εδώ πάνω, σ' αυτόν τον λόφο, έξω απ' το κάστρο, το ζητούσανε παίζοντας με τη Μαριάννα στα πρώτα τους χρόνια. Πολύ της άρεσε να το σκέφτεται κάθε φορά π' ανεβαίνανε.

2. **Θυρεός:** έμβλημα κράτους, δυναστείας ή παλιάς αριστοκρατικής οικογένειας συνήθως σε σχήμα ασπίδας και με διάφορες παραστάσεις.

3. **Τετριμμένα:** που δεν έχουν πρωτοτυπία, που είναι κοινά, συνηθισμένα.

– Έλα, του 'λεγε, θα το βρούμε σήμερα το τετράφυλλο το τριφύλλι.

Περπατούσανε πιασμένοι απ' το χέρι. Εκείνη έσκυβε κάθε λίγο, ανάδευε με τ' άλλο το χέρι της τα χορτάρια, σαν να το ζητούσε αλήθεια ανάμεσά τους. Σαν να το πίστευε.

– Έλα να το βρούμε...

– Τι να βρούμε, Μαριάννα;... Δεν υπάρχει, το ξέρεις.

– Η ευτυχία όμως;

– Και δεν την έχουμε μεις;

– Την έχουμε, ναι, έλεγε τότε η Μαριάννα. Μα πρέπει να 'χει και παραπέρα... Δεν ξέρω πώς μπορεί να 'ναι... Μια άλλη ευτυχία, μια δεύτερη... Να, κάπως έτσι – να φκιάχναμε, λέει, ένα σπίτι δικό μας... Και να το χτίζαμε μεις, όπως θέλουμε...

Καθόντανε στο χώμα, πιασμένοι απ' τα χέρια. Αυτός δεν ήθελε κι άλλη ευτυχία, την παραπέρα, αυτή τη δεύτερη της Μαριάννας.

– Θα το φκιάσουμε και το σπίτι, Μαριάννα, της έλεγε.

– Και μεγάλο...

– Μεγάλο, Μαριάννα...

– Και πολλά, πολλά λεπτά να 'χαμε. Ένα μεγάλο «Χαρτοπωλείον ο πάπυρος».

– Κι αυτό, Μαριάννα...

– Ναι... Μεγάλο, ξανάλεγε αυτή. Και σκέφου... Να τ' ανοίγαμε, λέει, στην Αθήνα.

Τότε πια, καθώς έγερνε τ' ωραίο κεφάλι της πάνω στον ώμο του, δεν ήθελε να την αφήνει μονάχη της σ' αυτό το παιγνίδι που τόσο της άρεζε.

– Ναι, Μαριάννα... Μα τότε πια και το σπίτι θα 'πρεπε στην Αθήνα, εκεί να το χτίζαμε, της έλεγε.

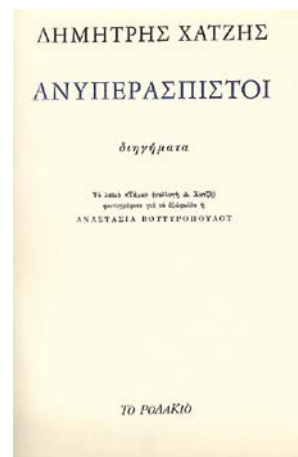
– Και να φεύγαμε, λες, από δω; Να φεύγαμε ολότελα; Πώς μπορεί να 'ναι τάχα; Πολύ παράξενο θα 'ναι – και το χέρι της ξέφευγε πάλι, μηχανικά χάιδευε δίπλα της το χορτάρι.

Ήταν τότε παράξενη. Είχε κάτι μέσα στα μάτια της – πότε τα φώτιζε κι άστραφταν, πότε βασίλευε και χανόταν, σα να μην ήταν τίποτα μέσα στα μάτια της. Ύστερα, σαν περάσαν τα χρόνια, αγοράσανε το σπιτάκι, δεν το χτίσαν μονάχοι τους. Το μαγαζάκι τους απόμεινε έτσι μικρό. Η Μαριάννα δεν έλεγε τίποτα πια και δεν το ζητούσε το τετράφυλλο το τριφύλλι τις Κυριακές που ανεβαίνουν στον λόφο. Σώπαινε – είχε σωπάσει η Μαριάννα. Καθόντανε πάλι πιασμένοι απ' το χέρι, κοιτούσανε κάτω στην πόλη, μόνο το χέρι της, το 'νωθε δίπλα του, χάιδευε, αργά, κουρασμένα, μηχανικά το χορτάρι. Ύστερα ήρθαν τα χρόνια της αγωνίας. Αυτή – δεν φαινότανε να φοβάται, να λυπάται πια.

– Δεν το βρήκαμε μεις το τετράφυλλο το τριφύλλι, είπε μια φορά. Η φωνή της δεν είχε παράπονο μέσα, δεν είχε στα μάτια της δάκρυα. Άπλωσε το χέρι της, μαραμένο πια, και του χάιδεψε τα μαλλιά στο ασπρισμένο κεφάλι. Δεν το βρήκαμε μεις...

Τώρα ήταν το εδώ. Σφραγισμένο σ' αυτήν την πέτρα. Κάτω απ' αυτήν –τετριμμένα– ο Ορλάνδος εκείνος, οι πόλεμοι, χρόνια, χαλάσματα – κοιμάται η Μαριάννα του. Λυπημένη. Η βουρκωμένη θάλασσα της γαλήνης αναταράχτηκε ολάκερη μέσα του. Από τον θυδό της ανέβηκε η θύμηση. Ανελέητη. Αιτίες, ένοχοι, τύψεις. Σκοτείνιαζε γύρω. Τα φώτα αρχίσαν κι ανάβανε κάτω στην πόλη – ανάψανε πάλι και σήμερα. Το χέρι του απλώθηκε στην πέτρα –έτσι απλωνότανε δίπλα του και της Μαριάννας το χέρι– πηγαινόερχεται γύρω γύρω στ' ανάγλυφο, χαϊδεύοντας τρυφερά τρυφερά το περίγραμμά του, όσο που νύχτωσε ολότελα.

Χατζής, Δ. (2000 [1965]). *Ανυπεράσπιστοι*. Αθήνα: Το Ροδακίό.

Τετριμμένες λέξεις; - πηγή

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

1. «Ένα τετράφυλλο τριφύλλι, σκαλισμένο μέσα στο πλαίσιο, πρόβαλλε ανάγλυφο»: Διαφέρει η σημασία αυτού του ευρήματος για τον Παντελή, για τον γυμνασιάρχη και για τους μαθητές; Αν ναι, τι νομίζετε ότι είναι αυτό που διαφοροποιεί τη στάση τους;
2. Να περιγράψετε τα συναισθήματα του Παντελή. Με ποιες εκφράσεις/ποιους λεκτικούς τρόπους νιώθετε ότι τα έχει «ντύσει» ο Δ. Χατζής;
3. «Φύγανε, τραγουδώντας πάλι... Δεν το βρήκαμε μεις...»: με ποια σειρά εξιστορούνται τα γεγονότα στο διήγημα; Ποιες παρατηρήσεις κάνετε;
4. Το διήγημα ανήκει στη συλλογή του Δ. Χατζή *Ανυπεράσπιστοι*. Σκέφτεστε ανθρώπους που θα μπορούσαν στις μέρες μας να χαρακτηριστούν ανυπεράσπιστοι; Να αξιοποιήσετε ένα συνεργατικό έγγραφο και να αναρτήσετε στην ψηφιακή τάξη σας το τελικό κείμενο της ομάδας σας με τις σχετικές με το ερώτημα σκέψεις σας.

Τετριμμένα σύμβολα 4

Τετριμμένα σύμβολα 3

ΓΝΩΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

Αναχρονία: Σε ένα αφηγηματικό κείμενο είναι σχεδόν απίθανο να συμπίπτει ο χρόνος της ιστορίας (η χρονική διαδοχή των γεγονότων) με τον χρόνο της αφήγησης (τον τρόπο με τον οποίο αποτυπώνεται στην αφήγηση η χρονική ακολουθία των γεγονότων της ιστορίας). Αυτή η ασυμφωνία ονομάζεται «αναχρονία». Οι αναχρονίες διακρίνονται σε «αναλήψεις» (όταν ανακαλούμε ένα γεγονός προγενέστερο από το σημείο όπου βρίσκεται η αφήγηση) και «προλήψεις» (όταν γίνεται πρόωρη αφηγηματική αναφορά σε ένα γεγονός που θα συμβεί σε μεταγενέστερο ιστορικά χρόνο). Ονομάζουμε, επίσης, μια αφήγηση «in medias res» όταν ξεκινά από ένα κεντρικό γεγονός του μύθου και όχι από την αρχή της ιστορίας.

Η αναχρονία στο διήγημα του Δ. Χατζής - κείμενο

Ιστορία και πλοκή στο διήγημα Τετριμμένα σύμβολα - κείμενο

Τετριμμένα σύμβολα 1

Τετριμμένα σύμβολα 2

ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΧΑΤΖΗΣ (1913-1981)

Ο Δημήτρης Χατζής έζησε και αποτύπωσε στο (κυρίως διηγηματογραφικό) έργο του όλες τις μεγάλες περιπέτειες και τα οράματα του 20ού αιώνα (Κατοχή, Εμφύλιος, προσφυγιά, μετανάστευση, αστικοποίηση και εκβιομηχάνιση των παραδοσιακών κοινωνιών). Με το βλέμμα στραμμένο πάντα στον «μικρό» άνθρωπο, προσπάθησε να αποδώσει τις αγωνίες και τις αντιφάσεις που γεννά η εποχή του, εκφράζοντάς τες άλλοτε με ελπίδα και προσδοκία και άλλοτε με απόγνωση αλλά αξιοπρέπεια. Έργα του όπως *Το τέλος της μικρής μας πόλης*, *Ανυπεράσπιστοι*, *Το διπλό βιβλίο*, διαβάστηκαν και αγαπήθηκαν πολύ.

ΝΙΚΟΣ ΓΚΑΤΣΟΣ

Απόψε φθινοπώριασε

(Μουσική Μάνος Χατζιδάκις)

Απόψε πέφτει παγωνιά
στον δρόμο και στη γειτονιά
και μες στο βράδυ το θολό
θυμάμαι και μελαγχολώ.

Απόψε φθινοπώριασε
και τ' όνειρο ξεθώριασε
καρδιά μου, κάνε υπομονή
κι ο ήλιος θα ξαναφανεί.

Απόψε μύρισε βροχή
χειμώνας μπαίνει στην ψυχή
και στο δρομάκι το στενό
με πιάνει το παράπονο.

Γκάτσος, Ν. (2018 [1970]). *Όλα τα τραγούδια*. Αθήνα: Πατάκης.

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

1. Το ποίημα έχει μελοποιηθεί από τον Μάνο Χατζιδάκι. Αναζητήστε το στο διαδίκτυο και ακούστε το. Ποια αίσθηση σας δημιουργείται καθώς το διαβάζετε και ποια καθώς το ακούτε μελοποιημένο; Ποια εκδοχή του προτιμάτε και γιατί;
2. Τι νομίζετε ότι εξυπηρετεί η επανάληψη της λέξης «απόψε» και η χρήση των μεταφορικών εικόνων;

ΝΙΚΟΣ ΓΚΑΤΣΟΣ (1911-1992)

Βραβευμένος ποιητής, στιχουργός και μεταφραστής. Έγινε γνωστός κυρίως για το στιχουργικό έργο του, το οποίο μελοποιήθηκε από τους μεγαλύτερους συνθέτες της μεταπολεμικής Ελλάδας. Ωστόσο, η ποιητική του σύνθεση *Αμοργός* (η μοναδική που εκδόθηκε αυτοτελώς) αποτελεί ένα από τα χαρακτηριστικότερα δείγματα του ελληνικού Υπερρεαλισμού, ενώ και το μεταφραστικό του έργο ήταν ογκώδες, κυρίως σε θεατρικά κείμενα.

ΟΔΥΣΣΕΑΣ ΕΛΥΤΗΣ

Το Μονόγραμμα

(απόσπασμα)

II

Πενθώ τον ήλιο και πενθώ τα χρόνια που έρχονται
Χωρίς εμάς και τραγουδώ τ' άλλα που πέρασαν
Εάν είναι αλήθεια

Μιλημένα τα σώματα και οι βάρκες που έκρουσαν γλυκά
Οι κιθάρες που αναβόσθησαν κάτω από τα νερά
Τα «πίστεψέ με» και τα «μη»
Μια στον αέρα, μια στη μουσική

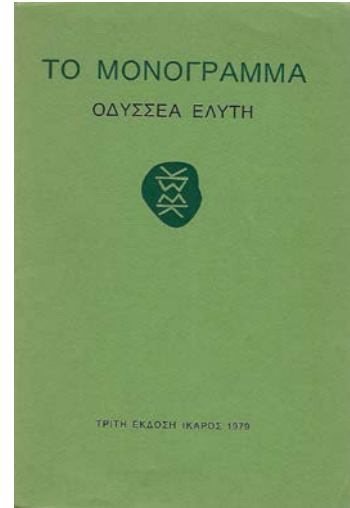
Τα δυο μικρά ζώα, τα χέρια μας
Που γύρευαν ν' ανέβουνε κρυφά το ένα στο άλλο
Η γλάστρα με το δροσαχί στις ανοιχτές αυλόπορτες
Και τα κομμάτια οι θάλασσες που ερχόντουσαν μαζί
Πάνω απ' τις ξερολιθιές, πίσω απ' τους φράχτες
Την ανεμώνη που κάθισε στο χέρι σου
Κι έτρεμε τρεις φορές το μωβ τρεις μέρες πάνω από τους καταρράχτες

Εάν αυτά είναι αλήθεια τραγουδώ
Το ξύλινο δοκάρι και το τετράγωνο φαντό
Στον τοίχο, τη Γοργόνα με τα ξέπλεκα μαλλιά
Τη γάτα που μας κοίταξε μέσα στα σκοτεινά

Παιδί με το λιβάνι και με τον κόκκινο σταυρό
Την ώρα που βραδιάζει στων βράχων το απλησίαστο
Πενθώ το ρούχο που άγγιξα και μου ήρθε ο κόσμος.

III

Έτσι μιλώ για σένα και για μένα

Επειδή σ' αγαπώ και στην αγάπη ξέρω
 Να μπαίνω σαν Πανσέληνος
 Από παντού, για το μικρό πόδι σου μέσ' στ' αχανή σεντόνια
 Να μαδάω γιασεμιά – κι έχω τη δύναμη
 Αποκοιμισμένη, να φουσώ να σε πηγαίνω
 Μέσ' από φεγγερά περάσματα και κρυφές της θάλασσας στοές
 Υπνωτισμένα δέντρα με αράχνες που ασημίζουνε

Ακουστά σ' έχουν τα κύματα
 Πώς χαιδεύεις, πώς φιλάς
 Πώς λες ψιθυριστά το «τι» και το «ε»
 Τριγύρω στο λαιμό στον όρμο
 Πάντα εμείς το φως κι η σκιά

Πάντα εσύ τ' αστεράκι και πάντα εγώ το σκοτεινό πλεούμενο
 Πάντα εσύ το λιμάνι κι εγώ το φανάρι το δεξιά
 Το βρεμένο μουράγιο και η λάμψη επάνω στα κουπιά

Ψηλά στο σπίτι με τις κληματίδες
 Τα δετά τριαντάφυλλα, το νερό που κρύνει
 Πάντα εσύ το πέτρινο άγαλμα και πάντα εγώ η σκιά που μεγαλώνει
 Το γερτό παντζούρι εσύ, ο αέρας που το ανοίγει εγώ
 Επειδή σ' αγαπώ και σ' αγαπώ
 Πάντα εσύ το νόμισμα κι εγώ η λατρεία που το εξαργυρώνει:

Τόσο η νύχτα τόσο η βοή στον άνεμο
 Τόσο η στάλα στον αέρα, τόσο η σιγαλιά
 Τριγύρω η θάλασσα η δεσποτική
 Καμάρα τ' ουρανού με τ' άστρα
 Τόσο η ελάχιστή σου αναπνοή

Που πια δεν έχω τίποτε άλλο
 Μέσ' στους τέσσερις τοίχους, το ταβάνι, το πάτωμα
 Να φωνάζω από σένα και να με χτυπά η φωνή μου
 Να μυρίζω από σένα και ν' αγριεύουν οι άνθρωποι
 Επειδή το αδοκίμαστο και το απ' αλλού φερμένο
 Δεν τ' αντέχουν οι άνθρωποι κι είναι νωρίς, μ' ακούς
 Είναι νωρίς ακόμη μέσ' στον κόσμο αυτόν αγάπη μου
 Να μιλώ για σένα και για μένα.

IV

Είναι νωρίς ακόμη μέσ' στον κόσμο αυτόν, μ' ακούς
 Δεν έχουν εξημερωθεί τα τέρατα, μ' ακούς
 Το χαμένο μου αίμα και το μυτερό, μ' ακούς
 Μαχαίρι
 Σαν κριάρι που τρέχει μέσ' στους ουρανούς
 Και των άστρων τους κλώνους τσακίζει, μ' ακούς
 Είμ' εγώ, μ' ακούς
 Σ' αγαπώ, μ' ακούς
 Σε κρατώ και σε πάω και σου φορώ
 Το λευκό νυφικό της Οφηλίας, μ' ακούς
 Πού μ' αφήνεις, πού πας και ποιος, μ' ακούς

Σου κρατεί το χέρι πάνω απ' τους κατακλυσμούς

Οι πελώριες λιάνες¹ και των ηφαιστειών οι λάβες
 Θά 'ρθει μέρα, μ' ακούς
 Να μας θάψουν κι οι χιλιάδες ύστερα χρόνοι, μ' ακούς
 Λαμπερά θα μας κάνουν πετρώματα, μ' ακούς
 Να γυαλίσει επάνω τους η απονιά, μ' ακούς
 Των ανθρώπων
 Και χιλιάδες κομμάτια να μας ρίξει, μ' ακούς

Στα νερά ένα-ένα, μ' ακούς
 Τα πικρά μου βότσαλα μετρώ, μ' ακούς
 Κι είναι ο χρόνος μια μεγάλη εκκλησία, μ' ακούς
 Όπου κάποτε οι φιγούρες, μ' ακούς
 Των Αγίων
 Βγάζουν δάκρυ αληθινό, μ' ακούς
 Οι καμπάνες ανοίγουν αφηλά, μ' ακούς
 Ένα πέρασμα βαθύ να περάσω
 Περιμένουν οι άγγελοι με κεριά και νεκρώσιμους ψαλμούς
 Πουθενά δεν πάω, μ' ακούς
 Ή κανείς ή κι οι δύο μαζί, μ' ακούς

1. **λιάνα:** αναρριχώμενο φυτό των τροπικών δασών, με μακριούς ξυλώδεις βλαστούς που τυλίγονται γύρω από άλλα φυτά.

Το λουλούδι αυτό της καταγίδας και, μ' ακούς
Της αγάπης

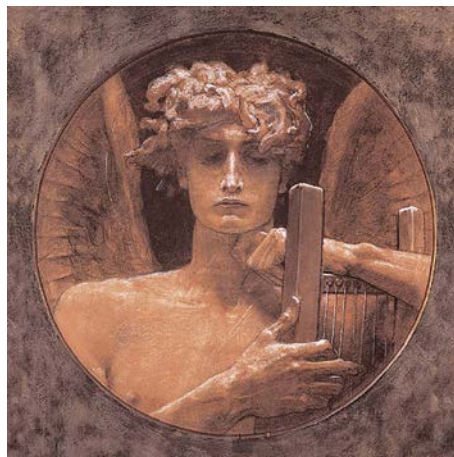
Μια για πάντα το κόψαμε, μ' ακούς
Και δε γίνεται ν' ανθίσει αλλιώς, μ' ακούς
Σ' άλλη γη, σ' άλλο αστέρι, μ' ακούς
Δεν υπάρχει το χώμα, δεν υπάρχει ο αέρας
Που αγγίξαμε, ο ίδιος, μ' ακούς

Και κανείς κηπουρός δεν ευτύχησε σ' άλλους καιρούς

Από τόσον χειμώνα κι από τόσους βοριάδες, μ' ακούς
Να τινάξει λουλούδι, μόνο εμείς, μ' ακούς
Μέσ' στη μέση της θάλασσας

Από μόνο το δέλημα της αγάπης, μ' ακούς
Ανεβάσαμε ολόκληρο νησί, μ' ακούς
Με σπηλιές και με κάβους κι ανδισμένους γκρεμούς
Άκου, άκου
Ποιος μιλεί στα νερά και ποιος κλαίει – ακούς;
Ποιος γυρεύει τον άλλο, ποιος φωνάζει – ακούς;
Είμ' εγώ που φωνάζω κι είμ' εγώ που κλαίω, μ' ακούς
Σ' αγαπώ, σ' αγαπώ, μ' ακούς.

Ελύτης, Ο. (1979 [1971]). *Το Μονόγραμμα*. Αθήνα: Ίκαρος.

Το πενθούν πνεύμα (1896), Νικόλαος Γύζης

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

1. Στο ποίημα ανιχνεύονται ορισμένα από τα χαρακτηριστικά της ποίησης του Οδυσσέα Ελύτη. Αφού το διαβάσετε προσεκτικά, να συμπληρώσετε τον παρακάτω πίνακα με τέτοια παραδείγματα:

	ΧΩΡΙΑ ΤΟΥ ΠΟΙΗΜΑΤΟΣ
Υπερρεαλιστικές εικόνες	
«Παράλογοι» συνδυασμοί λέξεων	
Συμμετοχή των στοιχείων της φύσης	

2. Πώς νομίζετε ότι το ποιητικό υποκείμενο βιώνει τον έρωτα; Να τεκμηριώσετε την άποψή σας με αναφορές στο ποίημα.
3. Να επιλέξετε δύο στίχους από το ποίημα που σας συγκίνησαν ιδιαίτερα και να εξηγήσετε γιατί.

ΟΔΥΣΣΕΑΣ ΕΛΥΤΗΣ (1911-1996)

Ποιητής και δοκιμιογράφος. Ασχολήθηκε, επίσης, με τη ζωγραφική και το κολάζ. Το 1979 τιμήθηκε με το Νόμπελ Λογοτεχνίας. Γεννήθηκε στην Κρήτη, με καταγωγή από τη Λέσβο, και η νησιωτική Ελλάδα αποτυπώνεται με ενάργεια στο ποιητικό του έργο. Υπηρέτησε ως έφεδρος αξιωματικός στο αλβανικό μέτωπο και κινδύνεψε να χάσει τη ζωή του. Θήτευσε στον υπερρεαλισμό και, επιλέγοντας εκείνα τα στοιχεία που ταίριαζαν στην ποιητική ιδιοσυγκρασία του, με το έργο του πέτυχε να ανανεώσει την ποιητική γλώσσα. Εμβληματικό έργο του Ελύτη είναι το *Άξιον εστί* (1959), στο οποίο σημαντική θέση κατέχουν η ορθόδοξη παράδοση και η εκκλησιαστική γλώσσα. Σημαντικός αριθμός ποιημάτων του έχει μελοποιηθεί από σπουδαίους Έλληνες συνθέτες. Το θεωρητικό του έργο, που χαρακτηρίζει η έρευνα της ποιητικής λειτουργίας και η συστηματοποίηση ενός ιδιαίτερου κόσμου αξιών, συγκεντρώθηκε σε δύο τόμους (*Ανοιχτά Χαρτιά*, *Εν Λευκώ*), ενώ οι μεταφράσεις του από τα αρχαία ελληνικά και από σύγχρονες ευρωπαϊκές γλώσσες ολοκληρώνουν τη δραστηριότητά του. Έργα του, ενδεικτικά: *Προσανατολισμοί* (1939), *Έξι και μία τύψεις για τον ουρανό* (1960), *Άσμα ηρωικό και πένθιμο για τον χαμένο ανθυπολοχαγό της Αλβανίας* (1962), *Μαρία Νεφέλη* (1978), *Ανοιχτά χαρτιά* (1974), *Εν Λευκώ* (1993).

MIROSLAV HOLUB

Παραμύδι

Έχτισε το σπιτάκι του,
 τα θεμέλιά του,
 τις πέτρες του,
 τους τοίχους του,
 τη στέγη του,
 το τζάκι του και τον καπνό,
 τη δέα του απ' το παραθύρι.

Έφκιαξε τον κήπο του,
 τον φράχτη του,
 το θυμάρι του,
 το σκουλήκι του,
 τη βραδινή δροσιά του.

Ξεχέρσωσε
 ένα κομμάτι ουρανό πάνω απ' το κεφάλι του.

Και τύλιξε τον κήπο μες στον ουρανό
 το σπίτι μες στον κήπο
 κι όλα μαζί σ' ένα μαντίλι

και βγήκε μόνος
 σαν αρκτική αλεπού
 στην παγερή
 ατέλειωτη
 βροχή
 μέσα στον κόσμο.

Παραμύθι. Διαβάζει
 η Μαρία Μαυρομάτη.

(Μετάφραση Σπύρος Τσακνιάς)

Holub, M. (1972). Στο Λαϊνά, Μ. (2021).

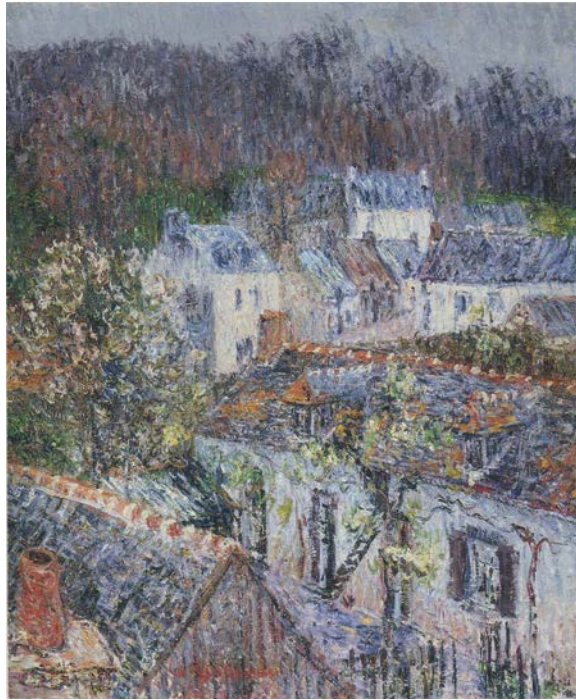
Ξένη ποίηση του 20ού αιώνα. Επιλογή από ελληνικές μεταφράσεις. Αθήνα: Ρώμη.

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

1. Γιατί πιστεύετε ότι το κείμενο τιτλοφορείται «Παραμύδι»; Έχει πράγματι στοιχεία παραμυθιού; Να προτείνετε έναν εναλλακτικό τίτλο.
2. Στο κείμενο εντοπίζουμε μια απροσδόκητη ανατροπή για τη μοίρα του ποιητικού υποκειμένου. Τι νομίζετε ότι μπορεί να το οδήγησε ή να το εξανάγκασε να αλλάξει πορεία; Τη δύσκολη απόφαση την πήρε με τη λογική ή με το συναίσθημα;

Παραμύθι – λεξιλόγιο

Βροχή στο Πον-Αβέν, Gustave Loiseau

MIROSLAV HOLUB (1923-1998)

Τσέχος ποιητής και επιστήμονας, με ενεργό παρουσία στην προσπάθεια εκδημοκρατισμού της χώρας στα τέλη του 20ού αιώνα, άφησε ισχυρό στίγμα στην ευρωπαϊκή λογοτεχνία της εποχής του. Κύριο χαρακτηριστικό του έργου του είναι η ικανότητά του να αξιοποιεί την ευρύτατη παιδεία του στην αναζήτηση ενός διαρκούς αιτήματος για ελευθερία και ανθρώπινη αξιοπρέπεια, σε πείσμα όλων των μηχανισμών ιδεολογικού και πολιτικού ελέγχου.

ΘΑΝΑΣΗΣ ΒΑΛΤΙΝΟΣ

Στοιχεία για τη δεκαετία του '60

(απόσπασμα)

Εν Θάσω 13.11.1968

Αγαπητή κυρία Μίνα,

Είμαι ταχτική ακροάτρια της όμορφης εκπομπής σας και για τρίτη φορά ξανάρχομαι στην αλληλογραφία μας. Δεν ξέρω πώς να σας ευχαριστήσω, κυρία Μίνα, για τις πολύτιμες συμβουλές σας. Σας στέλνω ένα μεγάλο ευχαριστώ. Είμαι ένα κορίτσι από τη Θάσο, ένα 17χρονο κορίτσι. Αλίμονο, κυρία Μίνα, έχω τόση μοναξιά, τόση μελαγχολία. Τα 17χρονα χρόνια μου κυλάνε τόσο άχαρα, τόσο πικρά. Δεν αντέχω την ερημιά, την αδικία, και οι γονείς μου μεγαλώνουν τη δυστυχία μου με τα σκληρά τους λόγια. Μου φέρονται άκαρδα, και τα θλιμμένα μου μάτια γεμίζουν καυτερά δάκρυα. Η στάση τους άλλαξε από τότε που αρνήθηκα να παντρευτώ με τον εκλεκτό που είχαν διαλέξει αυτοί. Πώς, αγαπητή κυρία Μίνα, μπορούσα να δεχτώ χωρίς να τον αγαπώ; Χωρίς τα θεμέλια της αγάπης πώς να χτιστεί σπιτικό; Αν θυμάστε, κυρία Μίνα, πάνω στο δέρμα αυτό είχα ζητήσει τη συμβουλή σας. Η απάντησή σας ήταν αρνητική, όπως και η δική μου. Ας ελπίσουμε ότι δεν θα μετανιώσω. Κυρία Μίνα, άκουσα ότι δεν υπάρχει αγάπη, ότι περνάει όπως η μόδα. Πέστε μου, είναι αλήθεια αυτό; Η μοναδική μου παρηγοριά είναι το ραδιόφωνο και όμως μου το απαγορεύουν. Μου λένε λόγια τόσο βαριά που συντρίβουν την παιδική μου καρδούλα. Να μη διαβάσω περιοδικό, να μην κρατήσω κέντημα, όλα στραβά και ανάποδα τους φαίνονται. Πιστέψτε με, κυρία Μίνα, έρχονται σκέψεις στο μυαλό μου τολμηρές. Η θάλασσα απέναντί μου είναι τόσο κοντά. Έτσι μου έρχεται, ένα γλυκό πρωινό να κλείσω τα μάτια και να θρεθώ στον γαλάζιο βυθό της. Εκεί, μέσα στην απέραντη άμμο, να θάψω την πίκρα μου, τη λύπη μου, μαζί και τα ωραία μου όνειρα. Βαρέθηκα τέτοια ζωή, είναι κόλαση, κυρία Μίνα. Τα σύννεφα της λύπης είναι τόσο μεγάλα που σκεπάζουν τη φτωχή μου ψυχή. Τι να κάνω; Γιατί οι γονείς μου να μη με καταλαβαίνουν λιγάκι; Γιατί να λένε πως αγαπώ άλλον, πως ελπίζω από άλλου; Αυτό δεν είναι αλήθεια. Αχ, να ήξερες, καλή μου κυρία Μίνα, πόση χαρά μου δίνεις όταν σε ακούω στο ραδιόφωνο. Ιδίως όταν μιλάς για μένα. Τα μάτια μου γεμίζουν δάκρυα στη σκέψη ότι κάποιος μιλάει για μένα. Αγαπητή κυρία Μίνα, μη με παραξηγείτε που σας γράφω στον ενικό. Σας αισθάνομαι σαν καλή μου φίλη γιατί δεν έχω καμία. Μήπως, κυρία Μίνα, δεν έκανα καλά που αρνήθηκα να πάρω εκείνον; Είναι ένα καλό παιδί και πλούσιο. Εγώ όμως δεν μετανιώνω, γιατί θέλω να έχω αγάπη στην καρδιά για τον άντρα που θα παντρευτώ.

Σας χαιρετώ και σας ευχαριστώ

Θλιμμένα πράσινα μάτια

Βαλτινός, Θανάσης (1989). *Στοιχεία για τη δεκαετία του '60*. Αθήνα: Στιγμή.

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

1. Ποιο είναι το βασικό πρόβλημα που αποκαλύπτει η 17χρονη ότι την απασχολεί; Ποιες είναι οι παράμετροι του προβλήματος που αποκαλύπτονται σταδιακά στο γράμμα της;
2. Υποθέστε ότι είστε η κυρία Μίνα και απαντάτε στην επιστολή. Αποτυπώστε την απάντησή σας πρώτα ως εκφώνηση στη ραδιοφωνική εκπομπή σας και μετά ως γραπτή επιστολή 150 λέξεων.

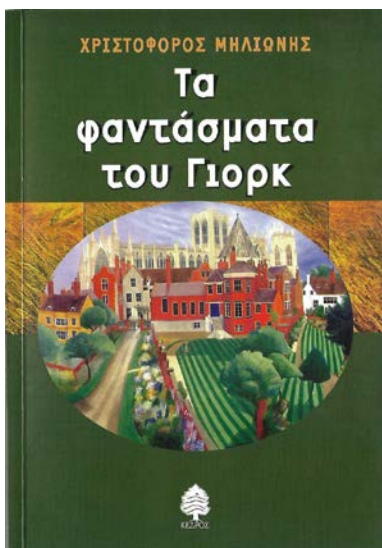

ΘΑΝΑΣΗΣ ΒΑΛΤΙΝΟΣ (1932-2024)

Ο ακαδημαϊκός Θ. Βαλτινός, βραβευμένος διηγηματογράφος και σεναριογράφος, έχει πολύπλευρη παρουσία στη μεταπολεμική πεζογραφία. Στο διηγηματογραφικό έργο του, στο οποίο υπάρχουν πολλές αναφορές στην ιστορική εμπειρία του 20ού αιώνα, εντάσσονται οι διάφορες μορφές του καθημερινού λόγου. Έτσι, δημιουργείται ένας ιδιαίτερος, ζωντανός και άμεσος, τρόπος γραφής, που παρακολουθεί τις ανάγκες και τις αγωνίες των απλών ανθρώπων. Έργα του *Η κάθοδος των εννιά*, *Στοιχεία για τη δεκαετία του '60*, *Το Συναξάρι του Ανδρέα Κορδοπάτη* κ.ά.

ΧΡΙΣΤΟΦΟΡΟΣ ΜΗΛΙΩΝΗΣ

Βιντεοκάμερα Panasonic

Είχαν περάσει τόσα χρόνια χωρίς να πάρω μήνυμά του, ώστε όταν πέρσι το καλοκαίρι μου έστειλε από τη Γερμανία τη βιντεοκάμερα Panasonic, ήταν σαν να 'βγαινε από άλλον κόσμο. Τι είναι ο άνθρωπος! είπα με τον νου μου. Όταν τον πάρουν τα χρόνια, πιάνεται από τα μαλλιά του...

Τον πρώτο καιρό βέβαια είχαμε ταχτική αλληλογραφία. Ήταν από τους πρώτους που είχαν φύγει για τη Γερμανία, πριν ακόμα ξεκινήσουν τα μεγάλα καραβάνια. Θυμάμαι μάλιστα καλά την τελευταία χρονιά που ήμασταν μαζί, καλοκαίρι του '50, και με είχε αναστατώσει με τα εξωφρενικά όνειρά του. Τον έβλεπα εκείνες τις ημέρες αμίλητο και συλλογισμένο, σαν να ήθελε κάτι να μου εξομολογηθεί και πάλι δίσταζε. Το φέρεσίμό του δεν ήταν καθόλου συνηθισμένο γι' αυτόν που ήταν πάντα

αυθόρμητος και εκδηλωτικός, σχεδόν θορυβώδης, και στην αρχή υπέθεσα πως είχε να κάνει με την αναχώρησή του και την ταραχή που ήταν φυσικό να τον διακατέχει, όπως άλλωστε κι εμένα.

«Σου συμβαίνει τίποτε;» τον ρώτησα κάποια στιγμή που ήμασταν μόνοι.

«Δε θα με κοροϊδέψεις», μου λέει. «Κι ούτε θα το πεις σε κανένα.»

«Τάφος!» του λέω. Τον είδα που χλώμιασε:

«Τι τάφος;» μου λέει.

«Με ξέρεις, εγώ δε βγάζω κουβέντα!» Κι άρχισε να μου διηγείται, σχεδόν τραυλίζοντας, το πρώτο όνειρό του:

«Ήμουνα λέει πίσω από τον Αη-Νικόλα, στο ίσιωμα κι εκεί φανερώθηκε μπροστά μου ένας άντρας ψηλόλιγνος, σαν ίσκιος – έμοιαζε κάπως με τον πατέρα μου, όπως τον ξέρω από κάτι παλιές φωτογραφίες. Προχώρησε μπροστά και μου 'κανε νόημα να τον ακολουθήσω. Στάθηκε τρεις δρασκειλιές πιο πέρα απ' τον μεγάλο γκρέμιδα. – Εδώ, μου λέει, να σκάψεις. Θα βρεις ένα κεφάλι με χρυσά δόντια. Αλλά πρόσεξε! Δεν θα το πεις σε κανένα!»

Το ασυνήθιστο όνειρό του μου έκανε κι εμένα εντύπωση. Αργότερα έμαθα πως όνειρα σαν κι αυτά είναι από τα πιο συνηθισμένα. Εξάλλου κι ο τόπος, το πλάτωμα του Αη-Νικόλα, όπου περνούσαμε συχνά τις μέρες μας, βοηθούσε τέτοιες φαντασίες. Φαίνεται πως κάποτε το χρησιμοποιούσαν για νεκροταφείο, χωρίς καθορισμένα όρια. Αργότερα, όταν στα τέλη

του περασμένου αιώνα, καθώς δείχνουν οι σκαλισμένες επιγραφές σε διάφορα χτίσματα, η Κοινότητα απόκτησε ευμάρεια με τα εμβάσματα «των απανταχού συγχωριανών» και κυρίως της Κωνσταντινούπολης, έχτισαν τον περίβολο και περιόρισαν, όπως ήταν φυσικό, την έκτασή του γύρω από την εκκλησία.

Οι τάφοι, τότε, συνήθως δεν είχαν σταυρούς πέτρινους, αλλά μάρτυρες, δηλαδή μια πέτρα στο μέρος του κεφαλιού, όπου κολλούσαν το κερί για τον νεκρό και το προστάτευαν από τον αγέρα στήνοντας γύρω του όρθιες πλάκες.

Όσοι τάφοι είχαν μείνει έξω από τον περίβολο εγκαταλείφθηκαν, οι μάρτυρες με τον καιρό εξαφανίστηκαν, κι ο χώρος έγινε τόπος βοσκής για τα γαϊδούρια την άνοιξη και παιγνιδариό το καλοκαίρι. Κι επειδή, ως φαίνεται, είχε διατηρηθεί η ανάμνηση για την ιερότητά του, οι χωρικοί είχαν σεβαστεί τα μεγάλα του δέντρα, κάτι γκρεμίδια με χοντρούς κορμούς –τριμμιδιές, που τα λένε αλλού– και στον ίσκιο τους καθόντουσαν καμιά φορά οι γερόντοι της γειτονιάς κι αγνάντευαν πέρα τα βουνά της Μουζίνας¹. Μόνο που σε μια πλαγιά του, προς το ρέμα, είχαν ανακαλύψει άσπρη άμμο και τη βγάζανε για τις ανάγκες τους. Σκάβοντας όλο και πιο πάνω άρχισαν να ξεχώνουν τα παλιά μνήματα. Έβγαζαν τις πλάκες που σχημάτιζαν το «αντράκλωμα», δηλαδή τον θάλαμο του νεκρού, και σκορπίζανε τα οστά του στο ρέμα. Αλλά όλα αυτά τα σκέφτηκα αργότερα, τότε δεν με απασχολούσαν.

«Λοιπόν;» ρώτησα τον Γιάννη.

«Φοβάμαι να πάω μόνος μου», μου λέει.

Συμφωνήσαμε να πάμε μαζί, μετά το μεσημέρι, την ώρα που δεν υπήρχε ψυχή έξω, στην κάψα του Αυγούστου. Ανεβήκαμε στον λόφο και πήγαμε ίσια στο μεγάλο δέντρο. Μετρήσαμε και ξαναμετρήσαμε «τρεις δρασκελιές» και μπήξαμε για σημάδι ένα λοστάρι, εκεί που λογάριαζε ο Γιάννης: «Να, εδώ μου 'δειξε!»

Αρχίσαμε ύστερα να σκάβουμε. Κάποια στιγμή ακούσαμε βήματα. Αφήσαμε τα σύνεργα και τρέξαμε πίσω από κάτι θάμνους. Η ξέστη ήταν αφόρητη και ήμασταν κάδιδροι. Ξαπλώσαμε μπρούμυτα στο χώμα και περιμέναμε, ώσπου ένας περαστικός ξενοχωρίτης ξεμάκρυνε καβάλα στο άλογό του.

Κάποια στιγμή ο Γιάννης μου ψιθύρισε:

«Ακούς;... Ένα ντουκ-ντουκ-ντουκ!... Σαν να κατεβαίνει μόνος του ο λοστός!...»

Σήμερα βέβαια όλα αυτά εξηγούνται, ακόμα κι εκείνος ο ρυθμικός χτύπος, όμως, εκείνη τη στιγμή ένιωσα να χάνω τον κόσμο από τα μάτια μου. Ωστόσο πηδήσαμε επάνω και ριχτήκαμε πάλι στη δουλειά.

Σε λίγο φάνηκε μια οριζόντια πλάκα. Ο Γιάννης την ανασήκωσε με την αξίνα. Αποκαλύφθηκε τότε η κάρα, κι εκείνος την πήρε με τα δυο του χέρια. Ήταν κατάχλωμος. Οι δυο σειρές, τα πάνω και τα κάτω δόντια του, ήταν όλα στη θέση τους, εφτάγερα, από κιτρινωμένο κόκαλο.

1. **Μουζίνα:** ορεινό χωριό στη Νότια Αλβανία / Βόρεια Ήπειρο.

Μείναμε για λίγο άφωνοι, ύστερα ο Γιάννης εκσφενδόνισε το άχρηστο και απατηλό καύκαλο στη ρεματιά, εκεί που ροβολούσαν, κατά καιρούς, και τα άλλα. Ακούστηκε ο κούφιος του ήχος, ο τελευταίος στεναγμός του, καθώς χτύπησε πάνω στον βράχο και θρυμματίστηκε.

Σκεπάσαμε όπως όπως το σκάμμα και φύγαμε αμίλητοι – εκείνος προφανώς γυροφέρνοντας στο νου του τη μεταμέλειά του κι εγώ την ενοχή μου.

Ωστόσο, λίγες μέρες πριν χωρίσουμε με πλησίασε και μου είπε:

«Τον είδα πάλι απόψε...»

«Πώς ήταν;»

«Όπως και την πρώτη φορά, ψηλόλιγνος. Σαν ίσκιος. – Γιατί, μου λέει, το μαρτύρησες; Και προχώρησε στην άλλη άκρη, δίπλα στην πατουλιά², στο “κιβούρι του μπέη”³. Μου ’δειξε μια τετράγωνη πέτρα, ένα αγκωνάρι, κάτω από τον γκρέμιδα. – Θα ’ρδεις, μου λέει, εδώ και θα σηκώσεις την πέτρα. Θα σκάψεις και θα βρεις μια στρώση κάρβουνα. Θα σκάψεις πιο κάτω και θα βρεις μια κεραμίδα. Θα σηκώσεις την κεραμίδα και τότε θα βγει από κάτω ένα μεγάλο φίδι – να μη το φοβηθείς. Αυτό θα γυρίζει εκεί γύρω, αλλά δε θα σε πειράξει. Να συνεχίσεις το σκάψιμο και θα βρεις ένα κλειδοπίνακο με χρυσαφικά. Αλλά πρόσεξε! Δε θα το πεις σε κανένα!»

«Και λοιπόν;» τον ρώτησα.

«Πήγα», μου λέει. «Και τα βρήκα όπως τα είπε. Έσκαψα ως τα κάρβουνα και πιο κάτω, ώσπου φάνηκε η κεραμίδα. Τότε φοβήθηκα και σκέπασα ξανά το λάκκο...»

Τι να του ’λεγα; Ούτε κι εγώ θα τολμούσα. Άλλωστε, αν αλήθευε το όνειρό του, θα ήταν μάταιο πια.

Πέρασα μονάχα κάποια μέρα και κοίταξα από μακριά. Φαινόταν ακόμα το χώμα σκαμμένο. Όλο και κάτι είχε αρχίσει να ψιδυρίζεται και στο χωριό, αλλά τότε όλοι φεύγανε, δεν τους κρατούσε τίποτε. Μπαίνοντας το φθινόπωρο, φύγαμε κι εμείς – προσωρινά, όπως λογαριάζαμε. Εγώ για να σπουδάσω στη Θεσσαλονίκη, «ν’ ανοίξω τα μάτια μου», κι εκείνος στην Αθήνα, να βγάλει το ψωμί του. Κι όλα αυτά έπαψαν να ’χουν σημασία και ξεχάστηκαν.

Στην αρχή λοιπόν δούλευε γκαρσόνι, πότε στου «Τσίτα» και στο «Πικαντίλι», πότε στις ψαροταβέρνες του Τουρκολίμανου. Στη Γερμανία –ούτε ξέρω πώς βρήκε τον δρόμο– έπιασε πρώτα δουλειά στο Μπόχουμ, αν καλά θυμάμαι, ύστερα στο Ντύσελντορφ και μετά στην Κολωνία. Όλο και έβρισκε κάποιες δικαιολογίες να μου αραδιάσει στα γράμματά του για τις μετακινήσεις του, λες κι έπρεπε κάπου να λογοδοτεί:

«Τώρα εσύ είσαι για μένα και πατέρας και μάνα και αδερφός, κανείς δε μου ’χει μείνει. Γι’ αυτό και σου γράφω...»

2. **πατουλιά:** βατουλιά/βάτα, φράχτης από βάτα.

3. **κιβούρι:** ο τάφος, το φέρετρο.

Εγώ υποψιαζόμουν πως ο Γιάννης είχε βρει το πεδίο ελεύθερο, η Γερμανία μαστιζόταν τότε από λειψανδρία, εξαιτίας του πολέμου, ο Γιάννης προκαταλήψεις και αναστολές δεν είχε, γεροδεμένος ήταν, κι έβασκε «σαν πουλάρι στα σπαρμένα», όπως άλλωστε ο ίδιος κάποια φορά μου θύμισε:

«Θυμάσαι που βοσκούσαμε τα ζώα στους Μπακαλάδες και μας έφευγε το πουλάρι μου κι έμπαινε στα σπαρμένα; Τρέχαμε να το μαζέψουμε. Εκείνο άρπαζε από δω, άρπαζε από κει, φρούμαζε και κλοτσούσε, όταν ζυγώναμε, πηδούσε στο παρακάτω πεζούλι, ξαναγύριζε και τα 'κανε όλα λίμπα...» Όλο έτσι μου 'γραφε, με τέτοιες αναδρομές, που, όπως φαίνεται, είχαν γίνει η γλώσσα του.

Αλλά κι αυτή η ελευθερία του δεν κράτησε πολύ, κι ο Γιάννης βρέθηκε με την τριχιά στον λαιμό.

«Μην τα φιλοκοσκινίζεις», μου 'γραφε. «Είμαι τώρα σαν το άλογο του Δούκα που του περάσανε την τριχιά στον λαιμό κι η Λένη το σέρνει εδώ κι εκεί... Κι οι Γερμανίδες, ξέρεις, δεν είναι σαν τις δικές μας, σου κάνουν μαύρη τη ζωή. Τους θυμάσαι τους Γερμανούς στην Κατοχή; Ράουζ!... Καπούτ!... Όλο τέτοια. Για να καταλάβεις, τώρα είμαι δεμένος στον στύλο του αλωνιού, στον στρόερα, και φέρνω γύρα όσο φτάνει το σκoinί μου. Εδώ, στην Κολωνία...»

Συνέχισε ωστόσο να μου γράφει για την οικογενειακή του ζωή – «εγώ δεν ήμουν μαθημένος από τέτοια, σωστό αργκελέδι⁴, κι η δόλια η μάνα μου πώς να μ' έκανε καλά; Το ότι έγινα κι εγώ άνθρωπος το χρωστάω στο σπίτι σας...» Έγραφε για το «γυναικοςόι» που σιγά σιγά ανακάλυπτε στη Γερμανία – «τους συμπεδέρους, κάτι κοκκινοπρόσωπους Γερμαναράδες, χιτλερικούς, και κάτι θειάδες χοντροκώλες», που τον βάζανε σε πειρασμό να τους τσιμπήσει τα καπούλια. Και τελικά, έλεγε, το αποτόλμησε στην πιο χοντρή, «κι αυτή χλιμίντρισε σαν τη φοράδα του Μάρκου στο κατώι, όταν την άφηναν απότιστη». Μου 'γραφε ακόμα για τα απαίσια φαγητά τους –«έχεις φάει ποτέ σου ρέγγες με μαρμελάδα;», για την τσιγκουνιά τους και για κείνο «το γερμανικό», δηλαδή το μισά μισά στην πληρωμή, όταν καθόντουσαν να πιούνε μια μπίρα.

Μου τα 'γραφε αυτά σ' έναν τόνο ανάλαφρο, κάτι σαν εντυπώσεις από σαφάρι στην Ευρώπη, θα λέγαμε, όμως εγώ που τον είχα ζήσει –σχεδόν είχε μεγαλώσει στο σπίτι μας– μπορούσα να διαβάξω περισσότερα στα γραφόμενά του. Ιδιαίτερα όταν μου έγραφε: «Χτες, Κυριακή, κατέβηκα μονάχος στο κέντρο της Κολωνίας. Κάθισα στα σκαλιά της Μητρόπολης – μια εκκλησιά δυο φορές σαν το Μελισσαριό, για να καταλάβεις. Ήμουν ένα μυρμήγκι, φοβόμουν πως θα με πατήσει κανένα ποδάρι...» Κι άλλοτε πάλι: «Το θράδυ βγήκα έξω από την πόλη. Περπάτησα στην όχθη του Ρήνου. Πλημμυρισμένος άκρη σ' άκρη, τόσο νερό δεν έχεις δει. Θυμήθηκα το χωράφι μου στην Ποταμιά, που το ποτίζαμε με το κακάβι⁵. Κερνούσαμε το καλαμπόκι ρίζα ρίζα... Μ' έπιασε το παράπονο...»

Αργότερα μου 'γραφε πως η Γερμανία γέμισε μετανάστες, Τούρκους, Έλληνες, Ιταλούς –

4. **αργκελέδι**: αλογομούλαρο που βόσκει ασαμάρωτο και κοπαδιαστά στα λιβάδια.

5. **κακάβι**: χάλκινη χύτρα με χερούλι.

«εγώ δεν έχω πολλά πάρε-δώσε μαζί τους. Μου θυμίζουν τις ακρίδες που είχαν πέσει σύννεφο, αν θυμάσαι, άνοιξη του '47, και δεν αφήσανε φύλλο. Βρόμαγε ο τόπος...»

Με τον καιρό τα γράμματα αραιώσαν, περιπλανιόμουν κι εγώ, μου έχανε τον τορό⁶. Όταν ύστερα από μεγάλα διαστήματα ξανάπαιρνα γράμμα του, παραπονοίταν: «Θυμάσαι που ακολουθούσαμε τις πατημασιές του λαγού πάνω στο φρέσκο χιόνι, στα χωράφια; Εκεί που λέγαμε πως να τος, λίγο ακόμα και τον πιάνουμε, σ' εκείνες τις βουρδαλιές, ξαφνικά ο τορός του χανόταν, λες κι είχε θγάλει φτερούγες κι είχε πετάξει. Έτσι μου το πας κι εσύ...»

Εγώ του έγραφα:

«Και γιατί δεν έρχεσαι κι εσύ μια φορά, να σου φύγει ο πόνος; Τόσος κόσμος πάει κι έρχεται. Τι 'ναι πια τα ταξίδια; Τρως λουκάνικα στη Γερμανία, που λέει ο λόγος, και πίνεις την μπίρα σου στην Αθήνα».

Στην αρχή μου απαντούσε πως ήθελε να μεγαλώσουν πρώτα τα παιδιά, να τα πάρει μαζί του, να ιδούν τα πατρικά τους –ποια πατρικά;– η Ρενάτε και ο Μπιλ, που είχαν τα ονόματα των γονιών του, της κυρα-Ρήνης και του Βασίλη, του πατέρα του – ούτε αυτός τον είχε γνωρίσει. Κι όταν τα παιδιά του θα 'πρεπε πια να είχαν μεγαλώσει, στις υπομνήσεις μου απλώς δεν απαντούσε. Και τελικά έπαψε να μου γράφει κι έχασα, εγώ πια, τον τορό του. Κι όταν καμιά φορά τον έφερνα στο νου μου και μετρούσα τα χρόνια, «Ποιος ξέρει!» σκεφτόμουν. «Από δω και πέρα όλα είναι πιθανά!»

Και ξαφνικά, πέρσι το καλοκαίρι, πήρα ένα τηλεφώνημα.

Ήταν ένας άγνωστος. Έψαξε, μου είπε, στον Κατάλογο για το τηλέφωνό μου, ρώτησε και τις Πληροφορίες – και μου 'κανε ένα σωρό ερωτήσεις, για να βεβαιωθεί πως ήμουν εγώ αυτός που ζητούσε και δεν είχε κάνει λάθος. Κι όταν βεβαιώθηκε, με πληροφόρησε πως ερχόταν από τη Γερμανία, και να περάσω από το ξενοδοχείο «Τιτάνια», στην Πανεπιστημίου, να παραλάβω ένα δέμα που μου στέλνει ο Γιάννης. Να το ζητήσω στη ρεσεψιόν, γιατί εκείνος έφευγε πρωί πρωί για την Κρήτη, την πατρίδα του. Τον ρώτησα για τον Γιάννη, τι γίνεται, και μου απάντησε πως ο ίδιος δεν τον γνώριζε προσωπικά, αλλά ένας κοινός φίλος τού το 'χε παραδώσει.

Κατέβηκα και παρέλαβα το δέμα. Ήταν η βιντεοκάμερα, συσκευασμένη μέσα σε σακίδιο, με όλα τα εξαρτήματα κι ένα φυλλάδιο με οδηγίες. Πάνω στο φυλλάδιο, καρφισωμένο ένα σύντομο γράμμα:

«Ζεις; Ελπίζω πως θα φτάσει το δώρο στα χέρια σου. Η μηχανή είναι αυτόματη, εύκολη στη χρήση. Όταν μπορέσεις να πας στα μέρη μας, τράθηξέ μου μια δυο κασέτες και στείλε μού τες με το Ταχυδρομείο, συστημένες. Σου στέλνω αδειανές».

6. **τορός:** εδώ σημαίνει τα ίχνη.

Τόσα μόνο έγγραφε, και τη διεύθυνσή του. Κατάλαβα. Ο Γιάννης δεν είχε πια καμιάν ελπίδα. Έπρεπε εγώ να το φροντίσω...

Μελέτησα με προσοχή τις οδηγίες, τράβηξα και μερικά δοκιμαστικά πλάνα στην Αθήνα. Παρά τις κάποιες ατέλειες στην αρχή, τα χέρια μου σε λίγο στρώσανε, το μάτι μου έπιανε αμέσως το θέμα. Τόσο βολική στη χρήση της και τόσο αποτελεσματική στη λειτουργία της. Συμπυκνώνει τον κόσμο, σκεπτόμουν, σ' ένα μικρό πακέτο, που χωράει άνετα στην τσέπη του σακακιού. *Multum in parvo*,⁷ που λέγανε τα παλιά λεξικά. Όχι σε λέξεις πια, αλλά σε εικόνες.

Αλλά μολονότι από τεχνική άποψη ήμουν έτοιμος, διάφορες απασχολήσεις ρουτίνας και υποχρεώσεις δεν μου επέτρεψαν να ταξιδέψω μέσα στο καλοκαίρι, κι ούτε το φθινόπωρο. Αργότερα παρουσιάστηκε κάποια υπόθεση κι ήταν ανάγκη να πάω στα Γιάννενα. Σκέφτηκα λοιπόν να το συνδυάσω και να πεταχτώ κι ως το χωριό, έστω και στο μεσοχείμωνο, να τελειώνω και μ' αυτήν την εκκρεμότητα.

Το ταξίδι μου ήταν μια ολόκληρη περιπέτεια, κι ίσως το διηγηθώ μιαν άλλη φορά.

Έφτασα πάντως στο χωριό μια χειμωνιάτικη μέρα, μουντή, μ' έναν ουρανό κρεμασμένο, δαρρείς και δεν αποφάσιζε αν έπρεπε να ρίξει βροχή ή να το γυρίσει στο χιόνι. Είχα μάλιστα αμφιβολίες για το φως, αν ήταν αρκετό για τις λήψεις μου – δεν ήξερα ακόμη τις δυνατότητες της Panasonic και την ευαισθησία του φακού της και του ηλεκτρονικού της συστήματος.

Πρώτη φορά βρέθηκα σε τόση ερημιά! Ένα ολόκληρο χωριό χωρίς ούτε μια ψυχή ούτε ένα τζάκι να καπνίζει μέσα στην παγωνιά. Στην απόλυτη κυριότητά μου. Γύριζα ολομόναχος στους έρημους δρόμους, περπατούσα και τραβούσα πλάνα από διάφορες οπτικές γωνίες. Έπαιρνα ένα ένα τα κατάκλειστα σπίτια της γειτονιάς μας, με τα σφιχτά σφαλισμένα παντζούρια και τις αμπαρωμένες αυλόπορτες – μαζί και το δικό μου. Μονάχα το δικό του δεν τόλμησα να το τραβήξω, αλλά το προσπέρασα επιδέξια, επειδή δεν ήταν πια παρά μια λιθοσοουριά⁸, σκεπασμένη από βάτα και χλίμερες. Φωτογράφιζα και μιλούσα, σχολιάζοντας τις εικόνες, για να βοηθήσω τη μνήμη του. Άκουγα τη φωνή μου στην ερημιά κι αγριευόμουν, έχανα την αίσθηση της πραγματικότητας, που λέμε.

Ύστερα ανηφόρισα στον Αη-Νικόλα για μια τελική πανοραμική λήψη. Στάθηκα σ' ένα μικρό ύψωμα κι άρχισα να περιφέρω αργά τη μηχανή, ονοματίζοντας πάντα, φωναχτά, το κάθε πλάνο. Κάθε τόσο ζουμάριζα κι έφερνα κοντά τα αντικείμενα που υπέθετα πως θα είχαν ιδιαίτερο ενδιαφέρον για κείνον: Τους δυο καταρράχτες στο ρέμα, τους Μπακαλάδες με τα χέρσα χωράφια, το Μελισσαριό με τους πανύψηλους γκρεμούς, τα βουνά της Μουζίνας, κι ύστερα το πλάτωμα του Αη-Νικόλα, τα μεγάλα δέντρα με τα γυμνά κλωνάρια και τους φαγωμένους κορμούς, σκούρους από τις υγρασίες, τον περίβολο όπου αναπαύονταν πια, ο ένας κοντά στον

7. *multum in parvo*: πολύ σε λίγο.

8. *λιθοσοουριά*: σωρός λίθων.

άλλον, όλοι οι χωριανοί μου και όλοι οι δικοί μας. Κι όταν επιτέλους φάνηκε μπροστά στον φακό η ένδειξη *THE END*, δηλαδή τέλος της ταινίας, τη στιγμή που άρχιζε κιόλας να ψιχαλίζει, μπήκα στο αυτοκίνητο κι έβαλα μπρος τη μηχανή.

Όταν γύρισα στην Αθήνα, έφτιαξα ένα αντίγραφο για μένα, έγραφα δυο λόγια του Γιάννη για το ταξίδι, πρόσθεσα κάποιες πληροφορίες για τη ζωή μου, τον ρωτούσα για κείνον –πότε λοιπόν θα σε δούμε;– και ταχυδρόμησα το γράμμα μαζί με την κασέτα. Συστημένο, όπως μου είχε πει.

Σ' ένα μήνα, περίπου, έλαβα το δικό του γράμμα. Όχι πια σαν εκείνα τ' ανάλαφρα και παιγινώδη που ήξερα, αλλά εμφανώς ταραγμένο. Μετά τα τυπικά και τις ευχαριστίες, που έκανα τόσο κόπο για το χατίρι του, «αλλά πες μου, σε παρακαλώ –έγραφε–, ποιος είναι εκείνος ο ψηλόλιγνος που σκέκεται όρθιος, ακουμπισμένος στον γκρέμιδα, δίπλα στην πατουλιά που τη λέγαμε “του μπέη το κιβούρι;” Δεν μπορώ να ιδώ το πρόσωπό του και μ' έχει κυριέψει μια ανεξήγητη αγωνία. Πέφτω στο κρεβάτι μου κι όλη τη νύχτα στέκεται μπροστά μου. Κοντεύω να τρελαθώ!»

Το γράμμα του με αναστάτωσε. Βρήκα την κασέτα –κάπου την είχα τρυπώσει, ανάμεσα στα βιβλία μου και δυσκολεύτηκα– και την έβαλα στο βίντεο. Ήμουν ολομόναχος στο σπίτι, νύχτωνε. Την παρακολούθησα από την αρχή με πολλή προσοχή, ώσπου έφτασα στα πλάνα με τον Αη-Νικόλα. Τα κοίταξα ένα ένα, καρέ καρέ που λένε, «πάγωσα» το πλάνο με την πατουλιά και το μεγάλο δέντρο, κοίταξα τον κορμό του. Και τότε, πραγματικά, είδα να διαγράφεται μέσα στη μουντή εικόνα μια όρθια φιγούρα ανθρώπου, ακουμπισμένη στον κορμό του δέντρου.

«Ψηλόλιγνη», όπως το έγραφε. Ένας άντρας ασάλευτος, που είχε στραμμένο αλλού το πρόσωπό του. Πώς δεν την είχα παρατηρήσει την πρώτη φορά; Κι όσο επέμενα να την κοιτάζω, τόσο εκείνη πρόβαλλε πιο καθαρά, ώστε να μην αφήνει καμιά αμφιβολία. Μ' έπιασε κάτι σαν πανικός κι έκλεισα το βίντεο. Έβγαλα ύστερα την κασέτα, κρατώντας την με προσοχή, σχεδόν με τις άκρες των δαχτύλων, και την έβαλα στο κουτί της.

Από τότε δεν την έχω ανοίξει. Καμιά φορά, καθώς γυρίζουν στο μυαλό μου τα ίδια και τα ίδια πλάνα κι εξήγηση δε βρίσκω –αυτό σίγουρα δεν είναι από κείνα που εξηγούνται ούτε και

Saul (1899), Jozef Israëls

σήμερα— σκέφτομαι μήπως ήταν παιγνίδι της ερεθισμένης φαντασία μου και της χειμωνιάτικης ατμόσφαιρας, της κορεσμένης από σκιές και υδρατμούς. Και λέω να καλέσω στο σπίτι μου έναν φίλο μου, έναν τρίτο δηλαδή και ουδέτερο, να την κοιτάξουμε μαζί. Αλλά πάλι, θα ήταν ανώφελο. Αυτές οι μορφές, όπως ξέρουμε, χάνονται μπροστά σε τρίτους.

Μηλιώνης, Χ. (1999). *Τα φαντάσματα του Γιορκ*. Αθήνα: Κέδρος.

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

1. Στο διήγημα εμφανίζονται δύο κύρια πρόσωπα, ένα παρόν και ένα απόν. Ωστόσο, κεντρικό ρόλο διαδραματίζει και ένα ακόμη «πρόσωπο», με αμφίβολη ύπαρξη. Με ποιο τρόπο φαίνεται να επιδρά αυτό το πρόσωπο στη συμπεριφορά των δύο κύριων προσώπων και στην εξέλιξη της ιστορίας; Να ερμηνεύσετε τη λειτουργία του.
2. Να καταγράψετε τη συναισθηματική κατάσταση των προσώπων του διηγήματος και να σημειώσετε δυο εκφραστικά μέσα ή αφηγηματικούς τρόπους που την αναδεικνύουν.
3. Να προτείνετε έναν άλλο τίτλο για το διήγημα, εξηγώντας τους λόγους για τους οποίους τον επιλέγετε.

ΧΡΙΣΤΟΦΟΡΟΣ ΜΗΛΙΩΝΗΣ (1932-2017)

Γεννήθηκε στο Περιστέρι Πωγωνίου του νομού Ιωαννίνων. Σπούδασε Φιλολογία στο Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης. Υπηρέτησε στη Μέση Εκπαίδευση στην Ελλάδα και την Κύπρο, ως καθηγητής, γυμνασιάρχης και σχολικός σύμβουλος. Υπήρξε μέλος της ομάδας εργασίας που συνέταξε τα «Κείμενα Νεοελληνικής Λογοτεχνίας» Γυμνασίου και Λυκείου (1976-1982). Έγραψε διηγήματα, μυθιστορήματα, φιλολογικές μελέτες, δοκίμια και μετέφρασε κείμενα από τα αρχαία ελληνικά. Για το έργο του τιμήθηκε με το Κρατικό Βραβείο Διηγήματος (1986) και με το Βραβείο Διηγήματος του Ιδρύματος Κώστα Ουράνη της Ακαδημίας Αθηνών (2005).

ΑΝΔΡΕΑΣ ΜΗΤΣΟΥ

Ο κίτρινος στρατιώτης

(απόσπασμα)

Δεύτερος Παγκόσμιος Πόλεμος. Ένας νέος άντρας εγκαταλείπει τον τόπο του για να υπηρετήσει στο στρατό. Είναι όμορφος και αφελής. Βιώνει την πραγματικότητα με τρόπο ποιητικό. Θα βρεθεί στην Τουρκία, στη Μέση Ανατολή και στην Ιταλία. Στις ξένες χώρες γνωρίζει τη φρίκη του πολέμου αλλά και τον παράφορο έρωτα, την άλλη ζωή. Όμως αυτός δεν μένει εκεί. Θέλει να γυρίσει πίσω, στην πατρίδα. Όταν μετά από χρόνια επιστρέφει στην Ελλάδα, οι άνθρωποι έχουν αλλάξει και ο παλιός κόσμος του έχει χαθεί. Δεν τον αναγνωρίζουν όπως τον ήξεραν. Δεν του επιτρέπουν να ζει με τον δικό του τρόπο. Είναι πλέον ένας ξένος. Υποχρεωμένος να ενταχθεί ή να εξοντωθεί. Για να μη χάσει τον εαυτό του, αποφασίζει να εκδικηθεί. Και μεταμορφώνεται στον «κίτρινο στρατιώτη». Σε έναν άγριο και αλλόκοτο τιμωρό.

(Από την παρουσίαση στο οπισθόφυλλο του βιβλίου)

Μέρος πρώτο, Κεφάλαιο 2 «Πρώτη γνωριμία με τον θάνατο»

Η πρώτη μου άδεια τριών ημερών ήταν και η τελευταία. Στον ένα μήνα από τότε ήταν που κηρύχθηκε ο πόλεμος.

Σαν τα παλιόπαιδα δεχτήκαμε την κήρυξη του πολέμου. Με χαρές και πανηγύρια. Θέλαμε όλοι να πάμε στην Ήπειρο, στο αλβανικό μέτωπο. Να πολεμήσουμε.

«Κηρύχθηκε επιστράτευση, Γιάννο μου. Ο Πάνος εκλήθη υπό τα όπλα και παρουσιάστηκε αυθημερόν στο Καλπάκι. Μας πήρανε και τη Ρίκα. Επιτάχθηκε».

Μόνο μ' αυτό το γράμμα της Θοδώρας ένωσα την κήρυξη του πολέμου. Πως κάτι μεγάλο συνέβαινε και σ' εμένα τον ίδιο, κάτι που θα με αναποδογύριζε.

Ένας τεράστιος αρουραίος ο πόλεμος έξυνε με τα νύχια του την πόρτα της ζωής μου, να μπει μέσα να με φάει. Και το κατάλαβα αυτό από τις άγνωστες για τη Θοδώρα λέξεις τις οποίες χρησιμοποιούσε. Λέξεις που με δυσκολία και θα συλλάβιζε. «Κηρύχθηκε επιστράτευση», «εκλήθη υπό τα όπλα», «αυθημερόν», «επιτάχθηκε».

Σ' άγριους γκρεμούς μάς σέρνουνε οι λέξεις, οι ξένες σ' εμάς, οι άγνωστες, που τις ακούμε για πρώτη φορά. Μας αρπάζουν όπως αρπάζει στα νύχια του το όρνιο της Κανάλας, του κούφιου βουνού του χωριού μου, κάτι βιτούλια, κάτι νεογέννητα κατσίκια, και τ' αφήνει στην πιο ψηλή κορφή του βράχου να βελάζουνε εκεί απελπισμένα, πάνω από τον όχτο. Κι αυτό να πετάει αδιάκοπα γύρω τους και να τα παρατηρεί. Χωρίς να τα τρώει. Κάτω το κοπάδι και η άβυσσος.

Εμένα δεν με στείλανε στο αλβανικό μέτωπο, καθώς ανήκα στη στρατιά του Έβρου και φυλάγαμε τα σύνορα με την Τουρκία. Πήραν όμως τον Πάνο. Πήραν και τη Ρίκα.

Η Ρίκα ήταν η κυπραίικη γαϊδάρα μας. Τριπλή στο μπόι κι από ένα συνηθισμένο μουλάρι και με αφύσικα μεγάλη κεφαλή. Με μια φωνή βροντερή που αντιλαλούσε κι έτρεμαν τα βουνά και οι λόγγοι όταν γκάριζε. Η Ρίκα κι εγώ ήμασταν οι δυο παραξενιές της οικογένειας.

Με την υποχώρηση του στρατού μας, ο αδερφός μου ο Πάνος γύρισε στο χωριό. Η Ρίκα, που την είχαν επιτάξει για τις ανάγκες του στρατού, δεν επρόκειτο να γυρίσει ποτέ πίσω αν δεν είχε την τύχη να πέσει πάνω στον Κώστα. Ο Κώστας πολέμησε κι ο ίδιος στην Αλβανία κι έκαμε, λέγανε, θαύματα εκεί. Παλληκάρι. Αργότερα, όταν έσπασε το μέτωπο με τους Γερμανούς, βρέθηκε επικεφαλής τμήματος της στρατονομίας, επιβλέποντας την υποχώρηση του στρατού μας.

Καβάλα στο θεόρατο δηρίο περνούσε καταμεσής του δημόσιου δρόμου ένας πολύς χοντρός συνταγματάρχης, ανάμεσα στους ρακένδυτους και τλαιπωρημένους στρατιώτες που σέρνονταν ο ένας πίσω από τον άλλο στις δύο άκρες του δρόμου. Εκεί, κάπου κοντά στην Άρτα, έξω από το Μενίδι, ήταν που η Ρίκα αντίκρισε από μακριά τον αδερφό μου και στάθηκε ακίνητη στο μέρος όπου βρισκόταν. Ο συνταγματάρχης τη χτυπούσε με το καμουτσίκι και τη βλαστημούσε έξαλλος, την ίδια κι όλο της το σόι. Εκείνη όμως έμενε ατάραχη. Στύλωσε τα πόδια και δεν προχωρούσε. Μόνο κοίταζε προς τον Κώστα. Όταν την είδε αυτός και πλησίασε κοντά της, τότε μόνο γκάριξε η Ρίκα, και πάγωσε όλο το διαλυμένο στράτευμα.

Δεν μπορούσαν να σκεφτούν τι άλλο ακόμα κακό, μεγαλύτερο, μπορούσε τώρα να τους συμβεί, οι νικημένοι πολεμιστές. Ωσάν τη σάλπιγγα της Ιεριχούς αντήχησε η φωνή της και κατέρρευσαν έτσι κι οι τελευταίοι φόβοι τους. Δεν είχαν άλλο τίποτε πια για να φοβηθούν. Τίποτε χειρότερο να περιμένουν.

Στάθηκε ο Κώστας προσοχή μπροστά στον έφιππο συνταγματάρχη, του αναφέρθηκε επίσημα και ύστερα του εξήγησε πως η Ρίκα ήταν η μόνη περιουσία της φτωχής οικογένειας κι ότι, αφού το μέτωπο είχε καταρρεύσει, έπρεπε να την επιστρέψει.

Τον σιχτίρισε άσχημα ο συνταγματάρχης, επάνω στο γαϊδούρι, τον πρόσβαλε, και τότε ο παλαβός ο αδερφός μου κάρφωσε το τριανταοχτάρι περιστροφό του στο στομάχι του συνταγματάρχη και τον πρόσταξε να κατέβει από το πανύψηλο ζώο. Σηκώθηκε αμέσως στα δυο μπροστινά του πόδια το δηρίο, βοήθησε κι αυτό, και τον πέταξε από τη ράχη του. Έσκασε στον δρόμο εκείνος σαν καρπούζι. Έπειτα έφυγε μακριά γκαρίζοντας θριαμβευτικά η Ρίκα, ανάμεσα σε γέλια ανακούφισης των φαντάρων. Την ίδια μέρα είχε φτάσει στον ορεινό Βάλτο, στο χωριό.

Το περιστατικό με τον «παλαβό υπομοίραρχο» τ' άκουσα από έναν λοχαγό που είχε καταταγεί αργότερα εθελοντής στον στρατό της Μέσης Ανατολής, να πολεμήσει κι από εκεί τους Γερμανούς. Ήταν μέσα σ' ένα καταγώγιο στην Αλεξάνδρεια. Μεθυσμένοι οι αξιωματικοί, τύφλα, όπως ήμασταν κι εμείς. Φαντάροι και υπαξιωματικοί στην ίδια κατάσταση. Ήμουν στο διπλανό τραπέζι και τ' αφουγκράστηκα όλα.

Στάθηκα μετά κλαρίνο στο τραπέζι των αξιωματικών, παρουσιάστηκε επίσημα, αναφέρθηκα εκεί μέσα και, ενώ με κοίταζαν όλοι με γουρλωμένα μάτια από την απορία, εγώ έκλαψα σαν μικρό παιδί μπροστά τους και τους εξήγησα. Έκλαψαν τότε κι εκείνοι, όταν κατάλαβαν, πιο μεθυσμένοι από τη δική μας παρέα.

Γεμάτο από καπνούς ήταν το καμπαρέ, φαντάρους, κοινές γυναίκες και όλες τις φυλές του Ισραήλ να μπαινοβγαίνουν ασταμάτητα. Κανείς δεν μας έδινε σημασία εμάς, που κλαίγαμε εκεί μέσα όλοι μαζί για τη Ρίκα. Για μια γαϊδάρα.

[...]

Μέρος τρίτο, Κεφάλαιο 9 «Η επιστροφή»

[...]

Έξω από το παραλίμνιο χωριό Στάνος, στη λίμνη Αμβρακία, εκεί μας έφτασαν και μας περικύκλωσαν οι αντάρτες. Διώξαν τις γυναίκες και τα παιδιά. Μαζέψανε αιχμάλωτους τους άντρες. Παρουσιάστηκα στον καπετάνιο τους, αναφέρθηκα κανονικά, στρατιωτικά, σαν αξιωματικός προς αξιωματικό. Κατέβηκα από το άλογό μου, ξεπέζεψε και με κοίταζε με περιέργεια από κάτω έως επάνω.

«Έχω ακουστά πως πολέμησες σαν παλληκάρι τους Γερμανούς, κρίμα που είσαι μοναρχοφασίστας και αδερφός του λήσταρχου», είπε για τον Κώστα.

«Δεν είναι λήσταρχος», προσβλήθηκα. «Είναι πολεμιστής. Σουρωτήρι είναι το κορμί του από τις σφαίρες των Γερμανών και των Βουλγάρων. Κι εσείς είστε ασεβείς και παράνομοι».

Γελάγανε οι αντάρτες με τα λόγια μου. Γύρισα και τους έβλεπα να διπλώνονται κρατώντας την κοιλιά τους από τα γέλια.

«Φαρσί τα πας τα παπαδίστικα», είπε ο καπετάνιος. «Ασεβείς και παράνομοι», επανέλαβε σοβαρός.

Δεν με πείραξαν. Σεβάστηκαν τα τραύματά μου. Δεν με πήραν αιχμάλωτο μαζί τους, καθώς τους άλλους άντρες.

Πήραν όμως τη Ρίκα.

«Αφήστε την τη γαϊδάρα, δεν έχουμε άλλο τίποτα», τους παρακάλεσα. «Τα πόδια μου είναι αυτό το ζωντανό».

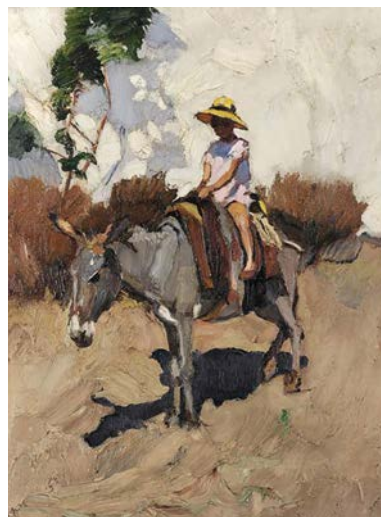
Δεν μου 'δωσαν σημασία, ένας μόνο μου δικαιολογήθηκε: «Είναι απαραίτητη για τον αγώνα. Είναι τεράστιο ζώο, μπορεί να μεταφέρει φορτίο όσο τρία μουλάρια».

Μόλις ξεφόρτωσαν τη Ρίκα από τα πράγματά μας και την τραβήξαν με το χαλινάρι κοντά τους, εκείνη έδωσε μια κλοτσιά στον αντάρτη που την έσερνε και χύθηκε στη λίμνη. Πήγαινε αργά μέσα στα νερά, με το φοβερό κεφάλι της καρφωμένο προς το λόφο του Φαλαγγιά, όπου τα μεγάλα τείχη του προϊστορικού κάστρου της Αμφιλοχίας.

Πνίγηκε μπροστά στα μάτια όλων.

«Θεοπάλαβο ζωντανό, σαν το αφεντικό του», σχολίασαν οι αντάρτες.

Μήτσου, Α. (2012). *Ο κίτρινος στρατιώτης*. Αθήνα: Καστανιώτης.

Το γαϊδουράκι (1923), Νίκος Λύτρας, Εθνική Πινακοθήκη, Μουσείο Αλεξάνδρου Σούτσου, Αθήνα

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

1. Στα αποσπάσματα αναδύονται δύο διαφορετικές οπτικές για τον ρόλο και την αξία της Ρίκας. Ποιοι είναι οι εκφραστές καθεμιάς από τις δύο αυτές οπτικές και πώς εσείς ερμηνεύετε τη διαφοροποίησή τους;
2. Ποια τα συναισθήματα που νιώσατε καθώς διαβάσατε το τέλος που είχε η Ρίκα; Να γράψετε μια σελίδα στο ημερολόγιό σας με αυτό το θέμα.

ΑΝΔΡΕΑΣ ΜΗΤΣΟΥ (γενν. 1950)

Κατάγεται από την Αμφιλοχία. Σπούδασε Αγγλική Λογοτεχνία, Ελληνική Φιλολογία και είναι διδάκτωρ Φιλοσοφίας. Εργάστηκε ως εκπαιδευτικός στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση και διατέλεσε σχολικός σύμβουλος. Έχει εκδώσει συλλογές διηγημάτων, μυθιστορήματα κ.ά. Τιμήθηκε το 1996 με το Κρατικό Βραβείο Μυθιστορήματος, το 2016 με το Κρατικό Βραβείο Διηγήματος, το 2002 με το Βραβείο Γραμμάτων του Ιδρύματος Κώστα Ουράνη της Ακαδημίας Αθηνών και με πολλά άλλα βραβεία. Έργα του έχουν μεταφραστεί σε διάφορες γλώσσες.

ΚΙΚΗ ΔΗΜΟΥΛΑ

Εξακριβωμένα

Όσο μπορείς, Νεότητα, απόφευγε
την πείρα.

Είναι μια γριά ζηλότυπη, ανέραστη.
Μόνον ο χρόνος ο πολύς
τη γλυκοκοιτάζει.

Εκ πείρας σας μιλώ.
Μην την εμπιστεύεστε.
Ειλικρινής δεν είναι. Σας φανερώνει μόνο
όσα έχασε και σας τρομοκρατεί

όμως, τα μεγάλα κέρδη που της έφεραν
τα ηδονικά της λάθη τ' αποσιωπά.
Επιμελώς στη μνήμη της τα κρύβει
κι αναπολώντας τά ξαναζει.

Εκ πείρας σάς μιλώ.
Τις προσφορές της πείρας μη δεχτείτε.
Δόλιες είναι αποβλέπουν
στην κερδοφόρα ανταλλαγή:
ξερόχορτα σας δίνει και τον
ολάνθιστο αγρό σάς αφαιρεί.

Κι όχι μόνο. Μεσ στην αναμπουμπούλα
που προκαλεί η κλέφτρα πάντα δοσοληψία
η πείρα κάθε τόσο αποσπά
όλο και μια φέτα χορταστική
απ' την πανσέληνό σας

στην έκλειψή της ρίχνοντας τα βάρη.
 Εκ πείρας σάς μιλώ.
 Σοφή δεν είναι η πείρα
 απλώς έχασε τη δύναμη να σφάλλει.

Δημουλά, Κ. (2016). *Άνω τελεία*. Αθήνα: Ίκαρος.

Εξακριβωμένα. Διαβάζει η
 Μαρία Μαυρομμάτη.

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

1. Να υπογραμμίσετε τις επαναλήψεις και τις αντιθέσεις που υπάρχουν στο ποίημα. Να κρίνετε αν βοηθούν το ποιητικό υποκείμενο να στείλει το μήνυμα που θέλει.
2. Διαβάστε αυτά που γράφει ο Αριστοτέλης στη *Ρητορική* του για τον χαρακτήρα των ηλικιωμένων ανθρώπων. Πώς συνομιλούν με τα όσα εκφράζει το ποιητικό υποκείμενο;

Ηλικιωμένοι άνθρωποι
 και πείρα – κείμενο
3. Το ποιητικό υποκείμενο αξιολογεί τον ρόλο της πείρας. Να διατυπώσετε μια εναλλακτική αξιολόγηση του ρόλου της με μορφή επιστολής ή ποιήματος που θα απευθύνετε στο ποιητικό υποκείμενο.

Εξακριβωμένα – νόημα

ΚΙΚΗ ΔΗΜΟΥΛΑ (1931-2020)

Ελάχιστοι ποιητές κατάφεραν να αποκτήσουν τόσο ευρεία αποδοχή και να αγαπηθούν όσο η ποιήτρια και ακαδημαϊκός Κ. Δημουλά. Η ποίησή της, ευρηματική, μινιμαλιστική και εσωστρεφής, καταφέρνει να αποτυπώσει τις εσωτερικές αναζητήσεις, τις ελπίδες και τα αδιέξοδα του σύγχρονου ανθρώπου, αποτυπώνοντας συχνά μια ισχυρή «γυναικεία» οπτική για τα πράγματα. Στο διαδίκτυο μπορεί κανείς να βρει πολλές αναγνώσεις ποιημάτων της από την ίδια, όπως και κείμενα από συνεντεύξεις της. Το έργο της έχει επανειλημμένα βραβευτεί στην Ελλάδα και στο εξωτερικό. Έργα της, ενδεικτικά: *Το λίγο του κόσμου*, *Χαίρε ποτέ*, *Η εφηβεία της λήθης*, *Άνω τελεία*.

ΕΛΙΣΑΒΕΤ ΧΡΟΝΟΠΟΥΛΟΥ

Bon voyage

Το τρένο (1872), Claude Monet.
Pola Museum of Art, Χακόνε, Ιαπωνία

Τρεις μήνες έμεινε σπίτι μας χωρίς να τον έχω δει. Ούτε τη σκιά του δεν είχα δει, ούτε τη φωνή του δεν είχα ακούσει. Γύριζε το βράδυ, γύρω στις εννιά, αλλά η μαμά με κλείδωνε στο δωμάτιο απ' τις οκτώ, για να 'ναι σίγουρη. Στο δωμάτιο της μαμάς, εκεί κοιμόμαστε όλοι, απ' τη μέρα που ήρθε αυτός να μείνει σπίτι μας. Αυτός κοιμόταν στο δωμάτιο του Παύλου, εκεί τον βόλευε, αλλά είχε όλο το σπίτι δικό του, το σαλόνι, την τραπεζαρία, όλα.

Έφευγε πρωί στις οκτώ και γύριζε βράδυ. Τη μέρα, όσο έλειπε, ζούσαμε και μεις μέσα στο σπίτι μας, αλλά το βράδυ που γύριζε εμείς κλεινόμαστε όλοι μαζί στο δωμάτιο της μαμάς. Είχαμε μαζέψει και τα ρούχα μας εκεί, τα βιβλία του σχολείου, σχολείο δεν πηγαίναμε βέβαια, αλλά έτσι, ότι τάχα θα διαβάζαμε. Τον Παύλο τον άφηνε η μαμά να κυκλοφορεί στο σπίτι μέχρι να γυρίσει ο Γερμανός, αλλά μόλις ακούγονταν τα βήματά του στην αυλή, ο Παύλος άρπαζε το κλειδί κι έτρεχε από μόνος του να χωθεί στο δωμάτιο και κλείδωνε από μέσα. Τον φοβότανε. Ο Παύλος ήταν δώδεκα, εγώ δεκατεσσάρων. Η μαμά φοβότανε για μένα απ' την πρώτη μέρα που ήρθε ο Γερμανός, φοβόταν ότι θα με πειράξει. Με κλείδωσε στο δωμάτιο πριν καν πατήσει το πόδι του στο σπίτι κι έτσι δεν τον είδα ποτέ. Τη μέρα που τον περιμέναμε να 'ρθει για πρώτη φορά, τα χέρια της έτρεμαν απ' το πρωί και τα μάτια της είχαν γίνει τεράστια και στρογγυλά, σαν του γάτου μας όταν περνάγανε έξω απ' τον κήπο τα σκυλιά. Εγώ, όταν είδα τα μάτια της, επηρεάστηκα πολύ κι άρχισα να φαντάζομαι τον Γερμανό σαν τον Γαργαντούα¹, που πάντα τον φοβόμουν, άσχετο αν ήτανε καλός. Όλη τη μέρα που μαζεύαμε τα ρούχα και τα πράγματά μας για να μετακομίσουμε στο δωμάτιό της, η μαμά μου 'κανε: «Σσςς» με το στόμα, λες και λέγαμε κάτι μυστικό, λες κι ήταν ήδη εκεί ο Γερμανός και θα μας άκουγε.

Όλη μέρα «Σσςς» και «Σσςς» και το απόγευμα με κλείδωσε στο δωμάτιο και μου 'πε: «Τσιμουδιά εσύ, ούτε ανάσα». Πήγα και κάθισα δίπλα στο παράθυρο και σχεδιάζα πώς θα πηδήξω στον κήπο, αν κάνει ο Γερμανός να σπάσει την πόρτα για να με αρπάξει. Εκείνη τη στιγμή δεν

1. **Γαργαντούας**: φανταστικός γίγαντας, ήρωας μυθιστορημάτων του Γάλλου σατιρικού μυθιστοριογράφου του 16ου αιώνα Φρανσουά Ραμπελαί.

τον φανταζόμουνα Γαργαντούα αλλά σαν άγριο ζώο, αρκούδα πιο πολύ, που θα μπει να με φάει. Έμεινα εκεί, κολλημένη στο παράθυρο, κι από μέσα δεν ακουγόταν τίποτα σχεδόν, μόνο κάτι σιγανές φωνές. Μετά ξεκλείδωσε η μαμά την πόρτα κι έβαλε τον Παύλο μέσα και την ξανακλείδωσε.

«Πώς είναι;» του λέω.

«Σαν Γερμανός», μου λέει.

Δεν επέμεινα. Ήθελα να μάθω πως είναι, αλλά δεν ήθελα κιάλας, γιατί φοβόμουνα, μ' αυτόν τον φόβο που σου κάνει το μυαλό λίγο κουρκούτι και μοιάζει σα να μη σε νοιάζει, σαν να μη φοβάσαι, ενώ φοβάσαι τόσο πολύ που μέσα σου έχεις παγώσει.

Καθίσαμε με τον Παύλο πάνω στο κρεβάτι της μαμάς και παίζαμε ξερή με μια τράπουλα ξεφτισμένη, που τη θυμάμαι τόσο καλά σαν να τη βλέπω μπροστά μου τώρα, αυτήν τη στιγμή. Παίζαμε, παίζαμε χαρτιά κι είχαμε τον νου μας μέσα, που δεν ακουγόταν τίποτα, σιωπή απόλυτη, και δεν τολμούσαμε να ρωτήσουμε ο ένας τον άλλον τι γίνεται. Η μαμά ήταν μόνη της μέσα με τον Γερμανό. Μετά ήρθε επιτέλους, ξεκλείδωσε, μπήκε κι άρχισε να φτιάχνει ένα παραβάν. Ξεκρέμασε το πορτρέτο του παππού και στερέωσε στο καρφί τη μια άκρη ενός σεντονιού και την άλλη την κρέμασε στο εικονοστάσι. Εκεί, πίσω απ' το παραβάν θα ξεντυνόμαστε και θα ντυνόμαστε, για να μη βλέπουμε ο ένας τον άλλον τώρα που θα 'μαστε πια όλοι μαζί σ' ένα δωμάτιο. Η μαμά ξεντύθηκε πίσω απ' το παραβάν κι έβαλε τη ρόμπα της και μετά έστρωσε κάτω στο πάτωμα κουβέρτες να πέσει ο Παύλος.

Μας έβαλε να κάνουμε προσευχή και της είπαμε ότι είχαμε πάψει να κάνουμε προσευχή, χρόνια τώρα, κι είπε πως αν το μάθαινε ο πατέρας μας, αλίμονό μας. Λυπήθηκα γιατί ο πατέρας έλειπε κι είχε πολλά χειρότερα να σκεφτεί και δεν του χρειαζόταν ν' ανησυχεί και για μας. Κάναμε την προσευχή και πέσαμε, εγώ στο κρεβάτι με τη μαμά κι ο Παύλος στρωματσάδα. Η μαμά περίμενε λίγο και όταν πίστεψε ότι είχαμε αποκοιμηθεί, άρχισε να κλαίει. Έκλαιγε μέχρι που με πήρε ο ύπνος.

Το πρωί εγώ έμεινα κλειδωμένη πάλι, μέχρι που έφυγε ο Γερμανός. Όταν ξεκλείδωσε η μαμά, φοβόμουν να βγω, φοβόμουν ακόμα και τα ρούχα του, τα πράγματά του, ό,τι ήταν δικό του το φοβόμουν. Σαν να ήταν τα πράγματά του μικρά άγρια ζωάκια που θα κυκλοφορούσαν ελεύθερα μέσα στο σπίτι και θα μας κυνηγούσαν να μας επιτεθούν. Αλλά έπρεπε να βγω για να μην εκνευρίσω κι άλλο τη μαμά.

Κάθισα όλη μέρα στην κουζίνα κι είχα τον νου μου μην τυχόν και ξεπροβάλει κανένα απ' αυτά τα ζωάκια απ' το σαλόνι ή το δωμάτιο του Παύλου.

Ο Παύλος έφυγε για το γραφείο του θείου Ηλία. Ο θείος Ηλίας ήταν δικηγόρος κι είχε γραφείο στην οδό Περικλέους. Απ' όταν άρχισε η Κατοχή και σταμάτησε το σχολείο, η μαμά τον έστελνε τον Παύλο κάθε μέρα στον θείο Ηλία, γιατί «τ' αγόρια δεν πρέπει να κάθονται στο σπίτι». Μετά το επιτάξανε οι Γερμανοί το γραφείο κι ο θείος Ηλίας έμεινε πια στο σπίτι του κι ο Παύλος δεν ξαναπήγε.

Κάθισα στο τραπέζι της κουζίνας φρόνιμα και διάβαζα τα γαλλικά μου, δηλαδή έκανα πως τα διαβάζω, για να μην εκνευρίσω τη μαμά. Απ' το παράθυρο της κουζίνας φαινόταν η πίσω

αυλή, εκεί απλώναμε την μπουγάδα κι εκεί η μαμά άπλωνε κάθε πρωί τα σεντόνια μας ν' αεριστούν. Την είδα ν' απλώνει τα σεντόνια και να ξαναμπαίνει στο σπίτι και μετά την είδα να ξαναβγαίνει στην αυλή και να απλώνει τα δικά του σεντόνια. Του Γερμανού. Μου φάνηκε πάρα πολύ αλλόκοτο, και μάλιστα μ' έναν τρόπο κακό, κάτι το επιλήψιμο. Μου προξένησε μια λύπη μέσα μου και μια ντροπή και πήρα το βλέμμα, να μην κοιτάζω. Τα σεντόνια τα γνώριζα, ήταν του Παύλου, ήταν γαλάζια με ψιλή ριγούλα λευκή κι ένα μπλε σιρίτι στο πάνω μέρος. Ο Γερμανός κοιμόταν στα σεντόνια του Παύλου κι η μαμά τ' αέριζε, τα είχε αγγίξει, τα είχε τσουβαλιάσει στην αγκαλιά της, τσαλακωμένα απ' τον ύπνο του. Ένωσα ντροπή γι' αυτήν και υποσχέθηκα να μην της το πω ποτέ ότι την είδα να το κάνει αυτό, αν και ήξερα ότι δεν το 'κανε κρυφά.

Την κοίταξα όμως, ενώ εγώ δεν ήθελα να την κοιτάζω, έστρωνε τα σεντόνια με τις παλάμες να ξεζαρωθούν, κρεμασμένα απ' το σκοινί, όπως έκανε κάθε πρωί με τα δικά μας.

Όλο τον καιρό που έμεινε σπίτι μας ο Γερμανός, έβλεπα κάθε πρωί τα σεντόνια του απ' το παράθυρο της κουζίνας. Τον ίδιο δεν τον είδα ποτέ. Ούτε τη φωνή του είχα ακούσει.

«Πώς είναι;» ρώτησα ένα βράδυ τη μαμά, όταν πέσαμε στο κρεβάτι.

«Ένα παιδί είναι, καημένη», απάντησε η μαμά και τίποτ' άλλο.

Το βράδυ εκείνο ο Γερμανός είχε αργήσει, εμείς είχαμε πέσει ήδη στο κρεβάτι, ήταν η ώρα περίπου έντεκα, ο Παύλος στρωματσάδα, είχε αποκοιμηθεί, εγώ άκουσα την εξώπορτα ν' ανοίγει. Όταν αργούσε, πήγαινε κατευθείαν για ύπνο, ακούγαμε τα βήματά του μέχρι το δωμάτιο του Παύλου και την πόρτα να κλείνει. Όμως δεν σταμάτησε στην πόρτα του Παύλου, αλλά ακούσαμε να πλησιάζει στη δική μας πόρτα και να στέκεται μπροστά. Η μαμά ανασηκώθηκε ανήσυχη κι αφουγκράστηκε. Για λίγες στιγμές δεν έγινε τίποτα και μετά ακούστηκε ένα σιγανό χτύπημα στην πόρτα μας. Τότε η μαμά έδειξε πραγματικά ανήσυχη κι εγώ, μόλις το κατάλαβα, πανικοβλήθηκα. Την κοιτούσα, μια τη μαμά, μια την πόρτα, λες και θα βοηθούσε αυτό σε κάτι. Ένα δεύτερο χτύπημα, πιο δυνατό, ακούστηκε στην πόρτα και η μαμά τότε σηκώθηκε και φόρεσε τη ρόμπα της. Μου έκανε το γνωστό «Σσςς», ξεκλείδωσε, βγήκε και ξανακλείδωσε βιαστικά. Περίμενα τρομοκρατημένη και δεν ήξερα αν έπρεπε να ξυπνήσω τον Παύλο ή όχι. Έλεγα πως πάει, τέλειωσε, κάτι φοβερό θα γίνει τώρα, δεν ήξερα τι, αυτό που η μαμά φοβόταν και κλείδωνε την πόρτα ή κάτι άλλο, πάντως ήρθε η ώρα.

Σηκώθηκα και κάθισα στην άκρη του κρεβατιού και περίμενα. Μετά από λίγο άκουσα βήματα να πλησιάζουν, το κλειδί να ξεκλειδώνει κι εμφανίστηκε η μαμά πολύ αλλιώτικη, με τραβηγμένο το πρόσωπο και πολύ σοβαρή, και μου είπε να ντυθώ, να ξυπνήσω και τον Παύλο και να πάμε κι οι δυο στο σαλόνι.

«Να έρθω κι εγώ;» τη ρώτησα κι αυτή μου είπε: «Ναι, σε παρακαλώ», λες και δεν με είχε κλειδωμένη τρεις μήνες, μην τύχει και με δει ο Γερμανός.

Ξύπνησα τον Παύλο. Φαινόμενον τόσο τρομοκρατημένη που δεν είπε κουβέντα. Ντυθήκαμε. Αυτός μπροστά κι εγώ πίσω, βγήκαμε στον διάδρομο.

Το σαλόνι ήταν σκοτεινό, η λάμπα έφεγγε απ' την κουζίνα. Προχωρήσαμε. Είδα την πλάτη του πρώτα, όπως καθόταν σκυφτός, ακουμπώντας στο τραπέζι με τους αγκώνες, το κεφάλι χωμένο μες στα χέρια. Μόλις μας άκουσε να μπαίνουμε, πετάχτηκε όρθιος και στάθηκε μπροστά μας, σαν σε προσοχή.

«Bonsoir, monsieur», είπε ο Παύλος.

Εγώ δεν τον κοίταξα, κοιτούσα τα πόδια μου και το πάτωμα, το μωσαϊκό κι άκουσα τη μαμά που είπε να καθίσουμε γιατί ο χερ'Ότο θέλει να μας κεράσει ένα ωραίο λικέρ για να μας αποχαιρετήσει. Πιο παράλογο πράγμα δεν θα μπορούσε να πει, απ' όπου κι αν το πάρει κανείς: όσο για το λικέρ, εμάς φυσικά δεν ήταν λογικό να μας επιτραπεί να πιούμε λικέρ στην ηλικία μας. Αλλά η μαμά είχε βγάλει τα ποτήρια του λικέρ και σέρβιρε.

Ύστερα κάθισε κι αυτή στην καρέκλα της και είπε ότι ο χερ'Ότο θα έφευγε απ' την Ελλάδα, θα πήγαινε μακριά, στη Ρωσία, και μάλιστα σε λίγη ώρα, δηλαδή αμέσως. Μετά είπε το ίδιο και στα γαλλικά και τότε ο χερ'Ότο σήκωσε το ποτήρι του ψηλά κι εγώ σήκωσα τα μάτια και τον κοίταξα για πρώτη φορά. Είχε ένα πρόσωπο μακρουλό και άσπρο και μάλλον πολύ άσχημο, αλλά δεν φαινόταν άσχημο εκείνη τη στιγμή.

Ήταν σφιγμένο από μεγάλη ένταση και προσπαδούσε να μας χαμογελάσει, ήθελε να μας χαμογελάσει, αλλά δεν τα κατάφερε. Δεν ξέρω πώς έγινε, αλλά φαίνεται πως του χαμογέλασα εγώ, έτσι πρέπει να 'γινε, του χαμογέλασα χωρίς να το σκεφτώ, όπως χαμογέλανε στα παιδιά όταν πάνε να κλάψουν. Ήμουν δεκατεσσάρων κι όμως το 'κανα αυτό, πρέπει να το 'κανα. Και τότε αυτός άρχισε να κλαίει. Έκλαιγε. Αλήθεια λέω, έκλαιγε, όσο κι αν δεν θα με πιστέψει κανείς, είναι αλήθεια, άφησε το λικέρ του στο τραπέζι χωρίς να το πιει, έσκυψε το κεφάλι κι άρχισε να κλαίει, εκεί μπροστά μας, βγάζοντας κάτι υπόκωφους ήχους. Ήταν πολύ τρελό και πολύ άβολο.

Κατέβασα τα μάτια στο τραπεζομάντιλο και νομίζω πως, όπως κι εγώ, κανείς δεν τολμούσε να κοιτάξει κανέναν, μόνο είδα με την άκρη του ματιού τα δάχτυλα της μαμάς ν' ακουμπούν πάνω στο μανίκι του και να μένουν για λίγο εκεί.

Μετά είδα με την άκρη του ματιού τον Παύλο να σηκώνει το ποτήρι και να πίνει το λικέρ.

Τίποτε δεν έγινε για λίγα λεπτά και μετά η μαμά σηκώθηκε ξαφνικά και είπε: «Alors» και σαν να έδωσε το σύνθημα, σηκωθήκαμε κι εμείς υπακούοντας, κι οι τρεις μαζί, ο Παύλος, εγώ κι ο κύριος Ότο.

Σκούπισε τα μάτια του με τα δάχτυλα, όρθιος και σε στάση προσοχής και μετά έδωσε το χέρι στον Παύλο κι ο Παύλος τού έδωσε το δικό του και είπε: «Bon voyage».

Έκανα ένα δήμα μπροστά και του 'δωσα κι εγώ το χέρι από μόνη μου. Το χέρι του ήταν παγωμένο, το πιο παγωμένο χέρι που έχω αγγίξει ποτέ.

Είπα: «Bon voyage, monsieur» κι αυτός έγειρε το κεφάλι σαν υπόκλιση.

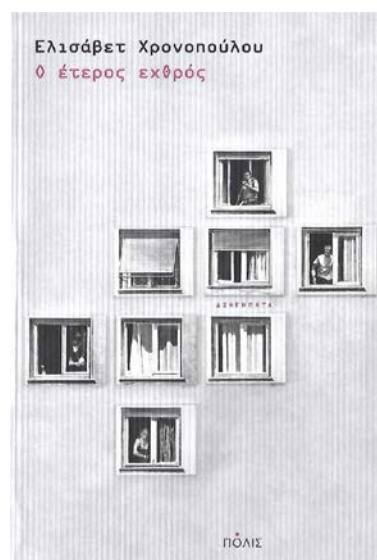
Το άλλο πρωί η μαμά άνοιξε τα παράθυρα κι αέρισε όλο το σπίτι, παρ' όλη την παγωνιά, κι όταν στρώναμε το κρεβάτι του Παύλου με καθαρά σεντόνια, στάθηκε μια στιγμή η μαμά και μου είπε: «Δεν θα γυρίσει το καημένο από κει που πάει. Και το ξέρει».

Δεν ξέρω αν επέζησε τελικά ο χερ Ότο στη Ρωσία κι αν γύρισε ποτέ στο σπίτι του, αλλά ακόμα τον σκέφτομαι καμιά φορά, ελπίζοντας μ' όλη μου την καρδιά ότι τα κατάφερε.

Χρονοπούλου, Ε. (2019 [2017]). *Ο έτερος εκθρός*. Αθήνα: Πόλις.

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

1. «Δεν θα γυρίσει το καημένο από κει που πάει. Και το ξέρει»: με βάση αυτά τα λόγια της μαμάς, να ερμηνεύσετε τα όσα συμβαίνουν εκείνο το βράδυ στο σπίτι.
2. Ο νεαρός Γερμανός Ότο, φεύγοντας από το σπίτι, ξεχνάει μια μικρή βαλίτσα του. Τα τρία μέλη της οικογένειας, έχοντας κατά νου την εμπειρία τους από τη συγκατοίκησή τους, προσπαθούν να μαντέψουν το περιεχόμενό της. Να εργαστείτε σε ομάδες και να καταγράψετε τα πράγματα που η μητέρα και τα δύο παιδιά της φαντάζονται ότι υπάρχουν στη βαλίτσα. Στη συνέχεια, όλες και όλοι μαζί να γεμίσετε τη βαλίτσα που τελικά θα ανοίξει η μητέρα.
3. Να μετατρέψετε το διήγημα σε σενάριο για να δημιουργήσετε μια ταινία μικρού μήκους που έχετε σκοπό να σκηνοθετήσετε.

ΕΛΙΣΑΒΕΤ ΧΡΟΝΟΠΟΥΛΟΥ (γενν. 1961)

Σπούδασε κινηματογράφο. Εργάζεται ως σεναριογράφος, μοντέζ και σκηνοθέτρια. Γράφει διηγήματα που διακρίνονται για την αφηγηματική ματιά τους και τους χαρακτήρες των προσώπων τους.

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ ΣΥΝΑΝΑΓΝΩΣΗΣ

1. Μελετώντας τα κείμενα της συστάδας, διαπιστώσατε ότι πολλοί άνθρωποι παλεύουν είτε να τιθαसेύσουν τη λογική ή το συναίσθημά τους είτε και να τα εξισοροπήσουν. Οι λογοτέχνες αναπαριστούν αυτές τις μάχες και εμπνέουν άλλους δημιουργούς, για άλλες μορφές τέχνης.

Για παράδειγμα, παρακολουθήστε το βίντεο-Official Trailer της ταινίας *Λογική και ευαισθησία* (1995), βασισμένης στο μυθιστόρημα της Jane Austen, και αν σας ενδιαφέρει, μπορείτε να δείτε την ταινία στη μεγάλη οθόνη.

Τώρα, εσείς με τη σειρά σας, να γράψετε μία μικρή ιστορία ή ένα ποίημα ή ένα μικρό δοκίμιο ή να σκηνοθετήσετε ένα τρέιλερ πάνω στο θέμα της συστάδας. Θα αναρτήσετε τη δημιουργία σας στον τοίχο της ψηφιακής τάξης σας.

2. Να δημιουργήσετε ένα ηχητικό κείμενο (ενδεικτικά με το εργαλείο audiorecorder της e-me), ηχογραφώντας, με εκφραστικό τρόπο, χωρία των λογοτεχνικών κειμένων που ξεχωρίσατε επειδή σας άρεσαν.

Κανόνες εκφραστικής ανάγνωσης

- Προσέχω την άρθρωσή μου και τη στίξη του κειμένου.
- Προσέχω τον ρυθμό ανάγνωσης, την ένταση της φωνής και τον τονισμό των σημαντικών σημείων.
- Αποφεύγω τη μονότονη εκφορά του λόγου, καθώς σκοπός μου είναι να αποδώσω την ατμόσφαιρα, τους χαρακτήρες, τα συναισθήματα.

3. Συζητάτε με ένα ποινεμένο πρόσωπο των πεζογραφημάτων που μελετήσατε. Τι θα του λέγατε για να το παρηγορήσετε; Συνδέστε έναν φανταστικό διάλογο ανάμεσα σε εσάς και εκείνο.
4. Ποιοι από τους πρωταγωνιστές/τα ποιητικά υποκείμενα των κειμένων που διαβάσατε πιστεύετε ότι έχουν μεταξύ τους αναλογίες; Ως προς τι; Τεκμηριώστε την άποψή σας με κειμενικές αναφορές.
5. Ποιες αιτίες ή αναγκαιότητες (προσωπικές, κοινωνικές, αξιακές ή άλλες) κινητοποιούν τα διλήμματα που αντιμετωπίζουν οι ήρωες/τα ποιητικά υποκείμενα; Καταγράψτε τες και κατατάξτε τες ως προς τη βαρύτητα που τους αποδίδετε.
6. Μπορείτε να ζωγραφίσετε ή να περιγράψετε σε μία παράγραφο αυτό που σας ήρθε στον νου διαβάζοντας ένα από τα ποιήματα της συστάδας; Να αναρτήσετε τη δημιουργία σας στον τοίχο της ψηφιακής τάξης σας.

7. Στα παραπάνω λογοτεχνικά έργα που μελετήσατε, κάποια πρόσωπα/ποιητικά υποκείμενα, καθώς αντιμετωπίζουν ένα ηθικό δίλημμα, παίρνουν μια απόφαση ή προτείνουν μια στάση ζωής. Ποιοι αποφασίζουν/προτείνουν με τη σύνεση της λογικής και ποιοι με το συναίσθημά τους; Να συμπληρώσετε τον παρακάτω πίνακα:

ΗΡΩΕΣ/ΠΟΙΗΤΙΚΑ ΥΠΟΚΕΙΜΕΝΑ	ΤΟ ΔΙΛΗΜΜΑ	ΜΕ ΤΗ ΛΟΓΙΚΗ	ΜΕ ΤΟ ΣΥΝΑΙΣΘΗΜΑ

Να επιλέξετε ένα από τα ηθικά αυτά διλήμματα και σε συνεργατικό έγγραφό σας να καταθέσετε τις απόψεις σας ως προς το ποιος νομίζετε ότι έχει δίκιο. Στη συνέχεια να οργανώσετε ένα debate που θα διεξαχθεί ανάμεσα στους υποστηρικτές των δύο απόψεων.

8. Διαβάστε το άρθρο του Κ. Γεωργουσόπουλου για την ποιητική συλλογή *Άνω τελεία* της Κ. Δημουλά.

Ομιλεί η πείρα - κείμενο

9. Ο Βασίλης Βασιλικός σημειώνει: «[...] Η δημιουργική πορεία του Καβάφη και του Χατζή χαρακτηρίζονται από την ίδια έλλειψη μεγαλοστομίας, από την ίδια αγάπη για τη λεπτομέρεια, την ίδια αναζήτηση για τη σωστή κι απόλυτα απαραίτητη λέξη. [...] Πραγματικά δεν μπορείς να αφαιρέσεις ούτε μια λέξη από τις νουβέλλες του Χατζή χωρίς να σπάσεις την ιστορία τους. Γι' αυτό η σύγκριση με τον Καβάφη [...] μου φαίνεται δικαιολογημένη και καθόλου υπερβολική».

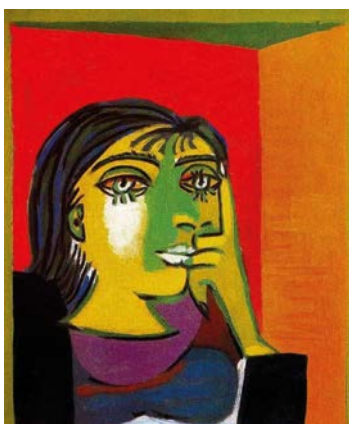
Βασιλικός, Β. (1976). *Εικοσιπενταετία*. Αθήνα: Παπαζήσης.

Τεκμηριώνεται η εκτίμηση αυτή μέσα από το απόσπασμα του Δ. Χατζή και το ποίημα του Κ. Π. Καβάφη που διαβάσατε σε αυτή τη συστάδα;

10. Να παρατηρήσετε στους παρακάτω πέντε πίνακες ζωγραφικής τα χρώματα, τον τρόπο απεικόνισης των προσώπων, την έκφρασή τους, τη στάση του σώματός τους. Να επιλέξετε δύο από αυτούς τους πίνακες, που κατά τη γνώμη σας ταιριάζουν με τα συναισθήματα που βιώνουν δύο πρόσωπα/ποιητικά υποκείμενα δύο αντίστοιχων κειμένων της συστάδας και να εξηγήσετε γιατί.

Γυναίκα ακουμπισμένη στους αγκώνες
(περ. 1875-1885), The Nelson Atkins
Museum of Art

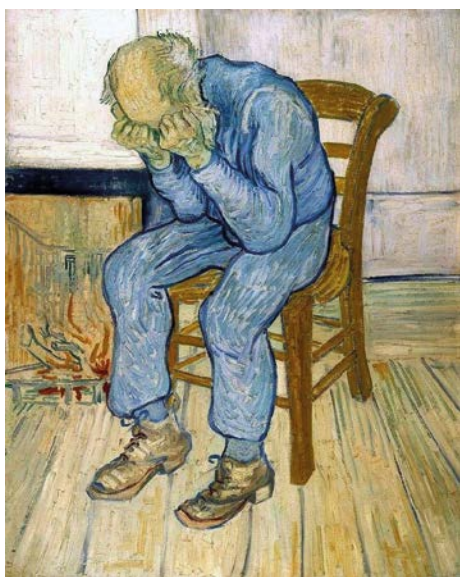
Η Ντόρα Μάαρ (1937), Pablo Picasso,
Μουσείο Πικάσο, Παρίσι

Κορίτσι που κλαίει (1963),
Roy Lichtenstein, New York National
Gallery of Art

Μελαγχολία (1891), Edvard Munch,
Kunstmuseum, Rasmus Meyers
Samlinger

Στο κατώφλι της αιωνιότητας (1890),
Vincent van Gogh

Συνανάνγωση κειμένων - παιχνίδι

ΠΑΡΑΠΟΜΠΕΣ ΣΕ ΑΛΛΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

- Ανδρέας Καρκαβίτσας, *Η θυσία* - κείμενο

- Τάσος Λειβαδίτης, *Δραπετσώνα* - κείμενο

- Paul Eluard, *Εμείς οι δυο* - κείμενο

- Albert Camus, *Ο ξένος* - κείμενο

- Ερρίκος Θαλασσινός - Μίκης Θεοδωράκης, *Της ξενιτιάς* - κείμενο

ΘΕΩΡΗΤΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

Ηθογραφία, ρεαλισμός και νατουραλισμός στον Παπαδιαμάντη

Η άντληση του περιεχομένου των διηγημάτων του από την πραγματικότητα, την οποία γνώριζε καλά ως αυτόπτης μάρτυρας, η πιστή αναπαράστασή της ύστερα από προσεκτική και εκ του σύνεγγυς παρατήρηση, οι υποθέσεις-σκηνές από τη ζωή του χωριού και της υπαίδρου, οι ήρωές του, «ένας λαός από δουλευτάδες και χασομέρηδες» (σύμφωνα με τον Παλαμά) με τα ήθη, τα έθιμα, τις δοξασίες και τη θυμοσοφία τους –υπόστρωμα πλούσιο λαογραφίας και κοινωνικής ανθρωπολογίας– όλα αυτά συνέβαλαν ώστε ο Παπαδιαμάντης να χαρακτηριστεί αμέσως από τους συγχρόνους του «ηθογράφος» και να εξακολουθεί και σήμερα να θεωρείται, μαζί με τον Καρκαβίτσα, «κορυφαίος εκπρόσωπος του ηθογραφικού διηγήματος». Ήδη όμως από το 1898 ο Παλαμάς επισημαίνει με οξυδέρκεια ότι η ηθογραφική δύναμη χρησιμοποιείται από τον Παπαδιαμάντη «για ξετύλιγμα κοινωνικών θεμάτων και καυτηρίασμα της ανδρώπινης ασχήμιας», διακρίνοντας έτσι τον κριτικό ρεαλισμό της παπαδιαμαντικής διηγηματογραφίας από τον ήπιο ρεαλισμό της μετά το 1883 ηθογραφίας, με την οποία υπηρετήθηκε τελικά μια ιδεολογία ρομαντική προς ενίσχυση και υπογράμμιση της εθιμικής συνέχειας και ταυτότητας. Η προφανής αυτή κριτική ρεαλιστική πλευρά του παπαδιαμαντικού έργου τού προσδίδει χαρακτήρα, με τον οποίο υπερβαίνει και την ηθογραφία ως ελληνική εκδοχή του Ρεαλισμού, αλλά και τον ίδιο τον Ρεαλισμό, ως ρεύμα, και φτάνει ως τον Νατουραλισμό, τη ριζοσπαστική δηλαδή και ακραία μετεξέλιξη του Ρεαλισμού στη σχολή του Ζολά.

Πολίτου-Μαρμαρινού, Ε. (1997). *Αλέξανδρος Παπαδιαμάντης*.

Στο *Η παλαιότερη πεζογραφία μας. Από τις αρχές ως τον Πρώτο Παγκόσμιο πόλεμο* (τόμος ΣΤ'). Αθήνα: Σοκόλης.

Η γλωσσική λιτότητα ως αγωνιστικό ήθος στον Δ. Χατζή

Το σημαντικότερο όμως απ' όλα στην πεζογραφία του Χατζή είναι πως πουθενά δεν δείχνει να μιλάει προγραμματικά. [...] Ο λόγος του είναι χωρίς «καλολογικά» στοιχεία, σχεδόν φωτογραφικός στη λιτότητά του. Όμως ενυπάρχει ένα εσωτερικό κοίταγμα των πραγμάτων, που πνευματώνει. Υπάρχει, ακόμα, μια όμορφη ατημελησία [...], ενώ η επιδέξια μεταχείριση της παύλας, σαν μιας μικρής μπαγκέτας, μεταβάλλει το κείμενο σε ένα σύνολο από συντακτικές τεθλασμένες, που κάνουν το συναίσθημα να ρέει με όμορφα τσακίσματα. [...] Ο Χατζής [...] μοιάζει βεβαιωμένος για την ηθική ανεπάρκεια των ανθρώπων. Ίσως από δω να πηγάζει το θανμάσιο χιούμορ του, που ξεμυτίζει, πολλές φορές, σαν μια ωραϊσμένη γκριμάτσα. Ο Χατζής είναι ένας αγωνιστής «ερασιτέχνης»: δεν πιστεύει πάντα στη νίκη, πιο πολύ πιστεύει στον αγώνα καθεαυτόν.

Μερακλής, Μ. Η. (1971). *Η σύγχρονη ελληνική λογοτεχνία (1945-1970). II. Πεζογραφία*. Θεσσαλονίκη: Κωνσταντινίδης.

Οι ψυχογραφικές διεργασίες στα κείμενα του Κ. Πολίτη

Μέρος της γοητείας που ασκούν τα μυθιστορήματα του Κοσμά Πολίτη οφείλεται στο γεγονός ότι [...] η ιστορία περνά μέσα από την προοπτική ενός και μόνο προσώπου. Ως αποτέλεσμα έχουμε μια αφήγηση που δεν προφασίζεται τη ρεαλιστική γραφή, αλλά προσβλέπει στην απόδοση μέσα από τις ψυχικές διεργασίες του εστιακού αυτού προσώπου: πρόκειται για γραφή συγκινησιακά έντονη που συμπαρασύρει τον αναγνώστη σε μια δημιουργική μέθεξη. Η πλούσια δράση της πλοκής, από την άλλη πλευρά, αιχμαλωτίζει τον αναγνώστη.

Vitti, M. (1987). *Ιστορία της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας*. Αθήνα: Οδυσσεάς.

Αναλογία με τη ζωγραφική

Στην προσπάθειά μας να συλλάβουμε την ποιητική του Ρίτσου χρησιμοποιούμε την αναλογία των στίχων του με τη ζωγραφική (Πήτερ Μπήαν, *Αντίθεση και σύνδεση στην ποίηση του Γ. Ρίτσου*). Πολλά ποιήματά του «ζωγραφίζουν» σκηνές της ελληνικής ζωής και είναι περισσότερο ζωγραφικοί πίνακες παρά φωτογραφίες, γιατί οι εικόνες εμφανίζονται ανάγλυφες και σε πολλά επίπεδα, όπως συμβαίνει με τους πίνακες του Θεοτοκόπουλου ή με τις βυζαντινές εικόνες. Κι αυτό γιατί ο Ρίτσος συνηθίζει να παρατηρεί και να καταγράφει κάθε απόχρωση της πραγματικότητας, πράγμα που εξηγεί κατά έναν τρόπο και την εξαιρετική «παραγωγικότητα» του ποιητή – ένα ή και περισσότερα ποιήματα κάθε μέρα. Η ποίησή του εκφράζει το πάθος του καλλιτέχνη να παρατηρεί τη ζωή, να την καταγράφει, να μεταμορφώνει καθετί σε ομορφιά.

Κοκκινάκη, Ν. (1999). *Νεοελληνική λογοτεχνία, Γ΄ Ενιαίου Λυκείου, Ποίηση Α΄ τόμος, Γιάννης Ρίτσος, Κική Δημουλά*. Αθήνα: Πατάκης.

Στις βιβλιοθήκες με... συνταγή γιατρού

Μεσούντος του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου κι ενώ νοσοκόμοι, γιατροί και εθελοντές προσπαθούσαν να απαλύνουν τον πόνο των τραυματιών, η Έλεν Μαίρη Γκέσκελ, μέλος της αγγλικής αριστοκρατίας με φιλανθρωπική δράση στο Λονδίνο, είχε μια ιδέα: πρότεινε στις βρετανικές Αρχές να δημιουργηθεί μια βιβλιοθήκη που θα συνέβαλλε στη θεραπεία των τραυματισμένων στρατιωτών προσφέροντάς τους μια αίσθηση χαλάρωσης που θα τους ωφελούσε σωματικά και ψυχικά. Η φίλη της Lady Battersea πρόσφερε την έπαυλή της για να αποθηκευτούν τα βιβλία και οι «Times» απηύθυναν δημόσιες εκκλήσεις για δωρεές, με το εγχείρημα να σημειώνει τεράστια επιτυχία. Έναν αιώνα μετά, η ιδέα της βιβλιοθεραπείας έρχεται και πάλι στο προσκήνιο μέσα από ένα πρωτοποριακό project που πραγματοποιείται για πρώτη φορά πιλοτικά στην Ελλάδα: τους επόμενους μήνες επιλεγμένοι ασθενείς θα πηγαίνουν στις βιβλιοθήκες... με συνταγή γιατρού ως τμήμα της θεραπείας τους.

Τέσσερις βιβλιοθήκες της χώρας θα μετατραπούν για ένα έτος σε ασφαλείς χώρους ίασης, καθώς θα υποδέχονται πάσχοντες –από ψυχικές νόσους– οι οποίοι κατόπιν υποδείξεως των γιατρών τους θα συμμετέχουν σε ειδικά προγράμματα θεραπείας μέσω των βιβλίων. Η ιαματική δύναμη των βιβλιοθηκών έχει καταδειχτεί σε επιστημονικές έρευνες που αποκαλύπτουν πως οι ιστορίες είναι ικανές να μας μεταμορφώνουν σε συναισθηματικό, κοινωνικό, συμπεριφορικό και ψυχολογικό επίπεδο – γι’ αυτό και η συνταγογράφηση των πολιτιστικών δράσεων ως θεραπευτικών μέσων είναι μια τάση που ανεβαίνει στο εξωτερικό. Η καινοτόμα πρακτική εντάχθηκε πρόσφατα και στο Ταμείο Ανάκαμψης, ώστε σύντομα να συνταγογραφούνται στην Ελλάδα μέσω της ΗΔΙΚΑ εκτός από φάρμακα και πολιτιστικές δραστηριότητες...

Θεραπευτική δράση. «Το πρόγραμμα που σχεδιάζουμε θα περιλαμβάνει πραγματική συνταγογράφηση δραστηριοτήτων» λέει στα «ΝΕΑ» η Λήδα Τσενέ, ιδρύτρια της Athens Comics Librabry, η οποία έχει αναλάβει να τρέξει το πρόγραμμα στην Ελλάδα. «Είμαστε σε συνεργασία με την ΕΨΥΠΕ και με επαγγελματίες ψυχικής υγείας, οι οποίοι θα επιλέξουν τους ασθενείς που θα συμμετάσχουν. Σε πρώτη φάση θα επιλεγούν μέσω του Refugee Week Greece. Σε αυτή τη φάση επιλέγουμε τις βιβλιοθήκες και συζητούμε τι θα περιλαμβάνει η θεραπευτική δράση, όπως ανάγνωση, εκπαίδευση στην προφορική αφήγηση, δημιουργία συλλογικών ιστοριών, δημιουργία χαρακτήρων, φανταστικών ή πραγματικών, που θα θέλαμε να υπάρχουν στις ζωές μας, ενώ παράλληλα εξετάζουμε και το ποιες περιπτώσεις ασθενών θα μπορούσαν να βοηθηθούν από ένα τέτοιο πρόγραμμα. Στόχος μας είναι να εκμεταλλευτούμε τη δύναμη της αφήγησης».

Ροββά, Κ. (2022). Στις βιβλιοθήκες με... συνταγή γιατρού. *Τα Νέα*, 11 Μαΐου 2022.

Η ποίηση ζωγραφίζεται, δεν εικονογραφείται

Η ποίηση δεν ορίζεται. Είναι τόσο συναρπαστικά ρευστή όταν είναι αυθεντική, που δεν μπορεί να μπει σε καλούπια. Είναι η μόνιμη ανοιχτή δυνατότητα του ανθρώπου να σκέφτεται πάνω στον εαυτό του και ταυτόχρονα να μεταφέρει την πραγματικότητά του σε ένα άλλο επίπεδο, σε μια υπέρβαση της γλώσσας, όπου εκεί πλέον δεν αντιγράφει κάποιος την πραγματικότητα αλλά τη μεταπλάθει εκ νέου, φτιάχνει ένα καινούργιο σύμπαν. Ο ποιητικός λόγος ζωγραφίζεται. Δεν εικονογραφείται. Υπάρχει μια μαγική στιγμή που ο ποιητικός και ο ζωγραφικός λόγος συναντιούνται χωρίς να διασταυρώνονται. Αντλούν από ένα κοινό υπέδαφος ευαισθησίας χωρίς η μία τέχνη να γίνεται δεκανίκι της άλλης. Ένα κλασικό ερώτημα είναι το πώς επιλέγει κάποιος να ζωγραφίσει ένα ποίημα. Ανάλογα με τα διαβάσματα που έκανα γεννιόταν μια σχέση σχεδόν αυτόματα. Κάποιες φορές η ανάγνωση αρκείται στην απόλαυση χωρίς κάποια συνέχεια. Κάποια άλλα ποιήματα γεννάνε την ανάγκη να βρουν τη σχέση τους με την εικόνα.

Ψυχοπαίδης, Γ., & Αδαμοπούλου, Μ. (2022). Η ποίηση ζωγραφίζεται, δεν εικονογραφείται. *Τα Νέα*, 25 Μαΐου 2022.

Η ποίηση πάντα συμβαίνει

Το να γράφει ποίηση ένας έφηβος δεν είναι «ψώνιο», είναι μεγάλη πειθαρχία πνευματική να εκφράξεις τους φόβους, τις ελπίδες, τα όνειρα, τις αποστροφές, τους ενδοιασμούς, αλλά και τις απογοητεύσεις, τις ήττες μέσα στους κανόνες της ποιητικής φόρμας, τον ρυθμό, την ομοιοκαταληξία, την ισοσυλλαβία, τη δεδομένη αρχιτεκτονική του σονέτου ή της μπαλάντας. Ένας δάσκαλος, ένας γιατρός, ένας εφοριακός, ένας λοχαγός, ένας χημικός ή αστυνόμος, που κάποτε τιθάσευαν την ευαισθησία τους μέσα στους νόμους της ποιητικής, πέρα από ικανοί επιστήμονες, είναι και ευαίσθητοι δέκτες των ανθρωπίνων παθών και των συγκινήσεων.

Γεωργουσόπουλος, Κ. (2022). Η ποίηση πάντα συμβαίνει. *Τα Νέα*, 26 Μαΐου 2022.

Πότε ένα τραγούδι γίνεται ποίηση

Η ποίηση και η μουσική ευτύχησαν πολλές φορές να θρουν κοινή πορεία. Ο Μίκης Θεοδωράκης με αυτόν τον ρομαντισμό και αυτό το φρόνημα έκανε τραγούδια που έγιναν κοινό κτήμα όλων. Το ίδιο και ο Μάνος Χατζιδάκις, ο Μαρκόπουλος, ο Ξαρχάκος, ο Μικρούτσικος, ο Μούτσης, ο Λεοντής και άλλοι νεότεροι. Ποιήματα, όπως του Καββαδία που πολλές φορές χρειαζόταν λεξικό για τους ναυτικούς όρους, εδραιώθηκαν πλήρως στη συνείδηση, στο μυαλό και στην καρδιά του κόσμου σαν τραγούδια. Τα ποιήματα κατέβηκαν στους δρόμους. Έγιναν βίωμα. Μπήκαν στα σπίτια των απλών ανθρώπων, ανεξαρτήτως ακαδημαϊκής μόρφωσης ή κοινωνικής τάξης. Τα ακριβά λόγια των ποιητών ζυμώθηκαν με τον μόχθο, τις χαρές και τις λύπες, τον αγώνα και τις μεγάλες στιγμές τους. Η υψηλή ποίηση έγινε τραγούδι που το τραγούδησε ο λαός και «τράβηξε ψηλά». Ένωσε τις ψυχές σε έναν μύθο κοινό. [...] Η μελοποίηση ενός ποιήματος όμως δεν είναι εύκολη προσπάθεια ούτε έχει πάντα αίσιο τέλος. Τα σπουδαία λόγια δεν προσφέρονται πάντα για μελοποίηση. Ο συνθέτης που έχει μπροστά του ένα μεγάλο ποίημα που θαυμάζει, δεν αρκεί να περιοριστεί σε επαναλήψεις και στολίσματα χωρίς να κατανοεί το νόημα του ποιήματος, χωρίς να αναλύσει σε βάθος τα λόγια. Το ίδιο συμβαίνει και με την ερμηνεία και την ενορχήστρωση. Όταν συμβαίνει συντελείται ένα θαύμα. Η φωνή του Μπιδικώτση στα μελοποιημένα ποιήματα προκαλεί το ίδιο συναίσθημα ευφορίας, οικειότητας και θαυμασμού με αυτό που νιώθουμε όταν τον ακούμε να τραγουδά τραγούδια του Τσιτσάνη. Κάπου διάβασα πως όταν η ποίηση φιλάει τις νότες τότε συντελείται το ιδανικό. Είναι αλήθεια.

Νιάρχος, Θ., & Νταλάρας, Γ. (2023). Πότε ένα τραγούδι γίνεται ποίηση. *Τα Νέα*, 1 Ιουλίου 2023.

ΜΕΓΑΛΑ ΕΡΩΤΗΜΑΤΑ

Με τη λογική ή με το συναίσθημα;

Να «έχω» ή να «είμαι»;

Η πείρα είναι σοφή;

Κερδίζει αυτός/-ή που απλόχερα χαρίζει;

Ο γραπτός ή ο άγραφος νόμος;

Όμορφος κόσμος ηθικός;

Νοσταλγώντας το παρελθόν ή σχεδιάζοντας το μέλλον;

ΠΙΝΑΚΑΣ ΑΥΤΟΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗΣ

 ΚΡΙΤΗΡΙΑ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗΣ	ΔΙΑΒΑΘΜΙΣΗ				
	Καθόλου	Μέτρια	Καλά	Πολύ καλά	Άριστα
Μπορώ να αναδιηγηθώ το περιεχόμενο των πεζογραφημάτων της συστάδας;					
Μπορώ να εντοπίσω τα βασικά θέματα των ποιημάτων της συστάδας;					
Συναισθάνθηκα τις ιδιαίτερες οπτικές των προσώπων/ποιητικών υποκειμένων σχετικά με τη λογική ή το συναίσθημα;					
Μεταβλήθηκε η αρχική μου οπτική για τη σχέση λογικής και συναίσθηματος;					
Είμαι σε θέση να κατανοώ την αναλογία που υπάρχει ανάμεσα στους διάφορους καλλιτεχνικούς τρόπους έκφρασης για το ίδιο θέμα;					
Αυτό που μου άρεσε/με ενδιέφερε περισσότερο στη συστάδα/στην εργασία που κάναμε (ατομική ή ομαδική) είναι:					

